Nemzetközi Szemle

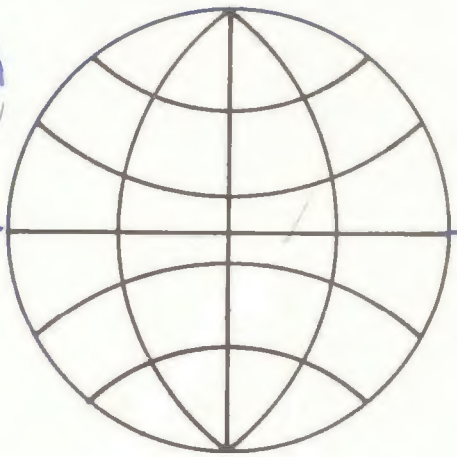

Reagan vádjai – Andropov válasza

Az OKP XIV. kongresszusa

Új-Delhi csúcsértekezlet

– Indira Gandhi és Fidel Castro beszéde

A félelem rossz tanácsadó

A valutarendszer válsága

5

HUSZONHETEDIK ÉVFOLYAM / 1983. MÁJUS

PATKÓ IMRE
1922—1983

A halál elszakította tőlünk elvtársunkat, munkatársunkat. Évek, évtizedek hosszú sora, a közös harc és az együttmunkálkodás sok szép élménye, nem kevés nehéz órája fűzött össze bennünket. Hű társunk volt elveinkben, igaz barátunk az élet hétköznapjaiban, önzetlen kollégánk a munkában.

Választott hivatásához méltóan dolgozott a hazai szerkesztőségekben, külföldi tudósítóként, hazánk párizsi propagandistájaként éppúgy, mint a Nemzetközi Szemle főszerkesztőjeként. Írásaival mindig nyújtani akart valami újat és értékeset olvasóinak. Embersége, műveltsége, tájékozottsága emelte őt az újságírás kiemelkedő személyiségei közé.

Emlékét megőrizzük,
munkáját folytatjuk.

A szerkesztő bizottság

Nemzetközi Szemle

HUSZONHETEDIK ÉVFOLYAM / 1983. MÁJUS

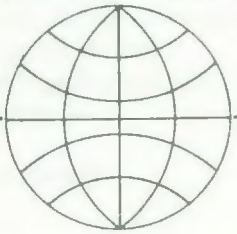

REAGAN ÚJ TERVE – SZOVJET VÁLASZ

Reagan amerikai elnök televíziós beszéde a nemzet biztonságáról 5
Jurij Andropov interjúja a Pravdának *(Pravda)* 13
Andrej Gromiko sajtókonferenciája *(Pravda)* 16

AZ EL NEM KÖTELEZETT ORSZÁGOK ÚJ-DELHI CSÚCSÉRTEKEZLETE

Indira Gandhi megnyitó beszéde 30
Fidel Castro beszéde *(Dokumentumok)* 36

Az OKP KB beszámolója a párt XVI. kongresszusán – Enrico Berlinguer főtitkár beszéde *(Dokumentum)* 42

Andrzej Halimarski: A KKP XII. kongresszusa és a kínai külpolitika *(Sprawy Międzynarodowe)* 54

FEGYVERKEZÉS – FEGYVERZETELLENŐRZÉS

A félelem rossz tanácsadó – Carl-Friedrich von Weizsäcker békepolitikai tézisei és magyarázatai *(Die Zeit)* 65
H. A. Kissinger: A fegyverzetellenőrzés új megközelítésben *(Time)* 69
McGeorge Bundy–R. McNamara–C. Vance–E. Zumwalt: A túlköltekezés rossz védelem *(International Herald Tribune)* 77
Ph. M. Boffey: Jönnek a manőverező robbanófejek *(International Herald Tribune)* 79
Reagan és a „csillagok háborúja" *(Összeállította: Czein Judit)* 83

George Corm: Veszélyben a nemzetközi pénzügyi rendszer *(Le Monde diplomatique)* 87

FRANCIA GAZDASÁG

G. Vlaszov: Franciaország helye a nemzetközi tőkeáramlásban *(Mirovaja Ekonomika i Mezsdunarodnije otnosényija)* 92

Reinhard Claussnitzer: Franciaország: a gazdaságpolitika az osztályharc középpontjában *(IPW Berichte)* 101

Jean-Marie Colombani: A valutarendszer átalakítása és politikai következményei *(Le Monde)* 109

Mexikói deklaráció a kulturális politikáról *(Nouvelles Perspectives)* 111

NEMZETKÖZI ESEMÉNYNAPTÁR 115

Szerkeszti
a szerkesztő bizottság

A szerkesztő bizottság
elnöke:

Péter József

Főszerkesztő:

Patkó Imre

ISSN 0134—1103

A kiadásért felel a Kossuth Könyvkiadó igazgatója

Szerkesztőség: Steindl Imre utca 6. Budapest Pf. 127. 1366
Telefon: 110-697

Kiadóhivatal: Révay utca 16. Budapest Pf. 347. 1370
Telefon: 116-660

Műszaki szerkesztő: Hülber Péter

Előfizethető minden pártszervezetben, a Kossuth Könyvkiadó megyei és kerületi kirendeltségeinél (pénzforgalmi jelzőszám: 215—11529), a Posta Központi Hirlapirodában (József nádor tér 1. Budapest 1900). Telefon: 180-855. (pénzforgalmi jelzőszám: 215—96162), továbbá bármely hirlapkézbesítő postahivatalban és a kézbesítőnél.
Külföldön terjeszti a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat Budapest.
Előfizetési díj fél évre 36,— Ft, egész évre 72,— Ft.

Az utolsó kézirat 1983. április 19. érkezett a Zrínyi Nyomdába

83.2529 2-05 — Felelős vezető: Vágó Sándorné vezérigazgató

REAGAN ÚJ TERVE — SZOVJET VÁLASZ

Reagan amerikai elnök televíziós beszéde a nemzet biztonságáról

Az Egyesült Államok elnöke 1983. március 23-án beszédet mondott, amelyben újabb nagyarányú fegyverkezési terveket jelentett be. Március 26-án Jurij Andropov, az SZKP főtitkára a *Pravda* tudósítójának kérdéseire válaszolva foglalkozott Ronald Reagan beszédével. Az alábbiakban közöljük Reagan beszédét és a Jurij Andropovval készített interjú, valamint Andrej Gromiko sajtóértekezletének teljes szövegét. — *N. Sz. szerk.*

Köszönöm, hogy a mai estét megosztják velem. Két olyan témát szeretnék megvitatni Önökkel — a béke és a nemzetbiztonság kérdéskörét —, amelyek időszerűek és igen fontosak. Időszerűek, mert olyan döntésre jutottam, ami új reményt nyújt a XXI. századba lépő gyermekeinknek — erről a döntésről a későbbiekben beszélek még. Fontosak, mert olyan nagy horderejű döntésről van szó, amelyről mindenkinek véleményt kell formálnia. Ez a téma magában foglalja azt a legalapvetőbb kötelezettségünket, amelyen minden elnök és minden nép közösen osztozik, vagyis a béke támogatásának és erősítésének kötelezettségét.

Ez év elején a kongresszus elé terjesztettem egy védelmi költségvetést, amely hűen tükrözi véleményemet, valamint az engem tanácsokkal ellátó szakemberek és specialisták megalapozott álláspontját azzal kapcsolatban, hogy nekünk és szövetségeseinknek az elkövetkező években mit kell tennünk népeink védelme érdekében.

Ez a költségvetés sokkal több, mint számok végtelen sora, mivel minden szám mögött ott áll Amerika képessége az emberiség tragédiái legnagyobbikának megakadályozására és szabad életvitelünk megőrzésére, az időnként veszélyessé váló világban. A költségvetés része egy olyan alaposan átgondolt, hosszú távú tervnek, amelynek az a célja, hogy a tétlenség és a hibák évei után Amerikát újra erőssé tegye. Az Amerika védelmét és békénk erősítését felvállaló kezdeményezések megvalósítása két évvel ezelőtt kezdődött el, amikor a védelmi program nagymérvű növelését kértük. Az általunk legelőször kért növelések mennyiségét a gazdasági és szervezési módosításokon és egyéb megtakarításokon keresztül azóta felére csökkentették. A kongresszus elé terjesztett költségvetés összegét most már szinte a biztonság határáig szorították le. További jelentős megtakarításokat a nemzet biztonságának komoly veszélyeztetése nélkül nem lehet véghez vinni. A döntés felelőssége most az Önök által megválasztott kongresszusi képviselőkön nyugszik — ez azt jelenti, hogy Önök döntenek.

Ma este szeretném megmagyarázni Önöknek, hogy miről is folyik ez a

katonai költségvetési vita, és azt, hogy miért vagyok arról meggyőződve, hogy a kongresszus elé terjesztett költségvetés szükséges, felelősségteljes, és méltó az Önök támogatására. Továbbá szeretném megerősíteni a reményt, hogy van jövő.

Először azonban hadd beszéljek arról, hogy miről is szól a költségvetési vita. Egyáltalán nem a költekezés számtanáról. Nagyon jól tudom, hogy az elmúlt néhány hét folyamán számok és százalékarányok tucatjaival bombázták Önöket. Egyesek azt mondják, hogy a védelmi kiadások 5 százalékos növelésére van csak szükségünk. A kongresszus liberális képviselői által támogatott úgynevezett „alternatív költségvetés" ezt a számot két-három százalékra csökkentené, miáltal a következő öt évben védelmi kiadásaink összege 163 milliárd dollárral csökkenne. Az a baj ezekkel a számokkal, hogy nagyon keveset mondanak arról, miféle védelmi programra van Amerikának szüksége, vagy, hogy védelmi törekvéseinkből milyen előny származik biztonságunkra és szabadságunkra nézve.

Ebben a vitában azonban szinte szó sem esik arról az egyszerű igazságról, hogy miképpen is születik meg egy védelmi költségvetés. Nem úgy, hogy döntést hoznak bizonyos összegű dollár elköltéséről. Néha-néha hallunk olyan éles hangokat, amelyek azzal vádolják a kormányt, hogy a biztonsági problémát felelőtlen pénzszórással igyekszik megoldani. Ezek a hangok azonban nem jelentenek többet, mint értetlenségen alapuló zajongást.

Először is átgondoljuk, hogy a béke megőrzése érdekében mit kell tennünk, majd sorra veszünk minden lehetséges, biztonságunkat fenyegető veszélyt. Ezután a béke erősítését és a megállapított fenyegetések kivédését biztosító stratégiában kell megállapodnunk. Végül védelmi intézményrendszerünknek ki kell értékelnie mindezt, hogy lássák, mire van szükségünk a potenciális fenyegetések elhárítása érdekében. Az ezen célok eléréséhez szükséges költséget összeadjuk, és ennek eredményeképpen megkapjuk a nemzeti védelmi költségvetést.

Logikusan nem lehet azt állítani, hogy költsünk x milliárd dollárral kevesebbet. Csak azt lehet megkérdezni, hogy védelmi intézkedéseinknek vannak-e olyan részei, amelyek nélkül úgy meg tudunk lenni, hogy közben minden eshetőséggel szemben biztonságban érezzük magunkat. Ha a kongresszusban a védelmi költségvetés százalékos vagy speciális dollár összegű csökkentését javasló képviselők közül bárkit is megkérdeznénk, hogy programunk mely részét szüntetné meg, akkor többségük elég őszintén kimondaná, hogy a csökkentések következtében szövetségeseinkkel szembeni kötelezettségeink lazulnának, vagy növelnénk a kockázat veszélyét, esetleg mindkettő bekövetkezne.

Az Egyesült Államok védelmi politikája egyszerű alapelvre épül: az Egyesült Államok nem kezdeményez harcot. Soha nem leszünk agresszorok. Haderőnket az elrettentés, az agresszió elleni védekezés, a szabadság és a béke megőrzése érdekében tartjuk fenn.

Az atomkorszak hajnala óta arra törekszünk, hogy a háború veszélyét erős elrettentéssel, a fegyverzetek valódi ellenőrzésének megteremtésével csökkentsük. Az „elrettentés" egyszerűen fogalmazva annyit jelent: tudatosítani bármely ellenfelünkben, aki az Egyesült Államokra, szövetségeseinkre vagy életbe vágó érdekeinkre tör, hogy a kockázat számára nagyobb minden esetleges nyereségnél. Ha ezt egyszer megérti, nem fog támadni. A békét csak akkor őrizhetjük meg, ha erősek vagyunk; a gyöngeség agresszióra csábít.

Elrettentési stratégiánk nem változott. Továbbra is érvényes. Megváltozott azonban az, amire szükség van az elrettentés fenntartásához. Amikor még sokkal több nukleáris fegyverünk volt, mint bármely más hatalomnak, egy külső támadás elrettentéséhez elegendő volt egy bizonyos katonai ütőerő; most viszont, amikor például a szovjeteknek megfelelő mennyiségű pontos és erős nukleáris fegyver áll rendelkezésükre gyakorlatilag összes szárazföldi rakétánk megsemmisítéséhez, másfajta ütőerőre van szükségünk. Senki sem mondja azt, hogy a Szovjetunió háborút tervez ellenünk. Azt sem hiszem, hogy a háború elkerülhetetlen — éppen ellenkezőleg. De fel kell ismernünk: biztonságunk azon múlik,

hogy felkészülünk-e valamennyi fenyegetés elhárítására.

Volt idő, amikor a parti védelemtől és tüzérségi ütegektől függtünk, mert az akkori fegyverekkel minden támadás csak a tenger felől volt elképzelhető. Ma már más világban, az atomkorszakban élünk, s védelmünket arra kell alapoznunk, hogy megismerjük és tisztában legyünk a többi nemzet birtokában lévő fegyverekkel.

Nem engedhetjük meg magunknak, hogy azt higgyük: soha senki sem fog minket fenyegetni. Két világháborút éltem végig. Egyiket sem mi kezdeményeztük, sőt valóban minden tőlünk telhetőt elkövettünk azért, hogy a háborúk ne rántsanak magukkal minket. De mindkét háborúra aligalig készültünk fel — ha jobban fel lettünk volna készülve rájuk, talán meg lehetett volna őrizni a békét.

Az utóbbi 20 évben a Szovjetunió hatalmas katonai erőt halmozott fel. Nem hagyták abba akkor sem, amikor haderejük már meghaladta azt a mértéket, amely indokoltnak tekinthető a védelemhez. S ma sem állnak meg.

Az utóbbi másfél évtizedben a Szovjetunió új stratégiai és nukleáris fegyverek óriási arzenálját építette ki. Olyan fegyverek ezek, amelyekkel közvetlen támadást lehet indítani az Egyesült Államok ellen.

Csak példaképpen, az Egyesült Államok utoljára 1969-ben állított fel új interkontinentális ballisztikus rakétát, a Minutan—III-at; ez idő tájt szereljük le az ennél régebbi Titan rakétákat. De mit csinált a Szovjetunió az azóta eltelt idő alatt? Nos, a Szovjetunió 1969-től kezdve az interkontinentális ballisztikus rakéták öt sorozatát fejlesztette ki, s nyolc alkalommal korszerűsítette őket. Ennek következményeként rakétáik ma sokkal erősebbek és pontosabbak, mint néhány évvel ezelőtt. A szovjetek újabb rakétákat fejlesztenek ki, miközben a mieink egyre elavultabbak.

Ugyanez történt más területeken. Ez idő alatt a Szovjetunió a tengeralattjáróról indítható rakéták négy sorozatát és több mint hatvan, rakétákkal felszerelhető tengeralattjárót épített. Mi két új típusú, tengeralattjáróról indítható rakétát dolgoztunk ki, s ténylegesen visszahívtuk tíz, stratégiai célokat szolgáló tengeralattjárónkat. A Szovjetunió több mint kettőszáz új Backfire bombázót gyártott, s vadonatúj Blackjack bombázójuk most áll fejlesztés alatt. Mi nem építettünk egyetlen nagy hatótávolságú bombázógépet azóta, hogy negyedszázaddal ezelőtt szolgálatba léptek B—52-eseink, s időközben közülük több százat elöregedés miatt leállítottunk. Való igaz, bár sokan nem hiszik: katonai költségvetésünknek csak 15 százalékát költjük stratégiai haderőinkre.

Még egy példa arra, ami történt: a Szovjetuniónak 1978-ban 600 közepes hatósugarú, földfelszínre telepített nukleáris rakétája volt, s ehhez hozzátoldotta új, kimagaslóan pontos, mozgatható, három robbanófejjel felszerelt SS—20 típusú rakétáit. Nekünk egy ilyenünk sem volt. A Szovjetunió azóta még inkább elhúzott mellettünk. 1979 végén, amikor Brezsnyev szovjet vezető kijelentette: „fennáll az egyensúly", a szovjeteknek több mint 800 robbanófejük volt. Nekünk még akkor sem volt egy sem. Most márciusban volt egy éve, hogy Brezsnyev moratóriumot ígért, azaz az SS—20-asok telepítésének befagyasztását. Mégis, tavaly augusztusra a szovjet robbanófejek száma 800-ról 1200-ra emelkedett. Nekünk még mindig nem volt egy sem. Befagyasztás . . . Akkoriban Usztyinov szovjet honvédelmi miniszter azt jelentette: „Hozzávetőleges erőegyensúly áll fenn továbbra is." A Szovjetunió mégis hetenként átlag hárommal emeli új robbanófejeinek számát, amely most 1300. Ezek a robbanófejek mintegy 5 perc alatt képesek célba jutni. Végeredményben a szovjetek által megjelölt egyensúly így néz ki: 1300 a semmi ellenében, az ő javukra.

NATO-szövetségeseinkkel 1979-ben elhatároztuk új fegyverek telepítését. Ezt az idén meg is kezdjük, részben, hogy ellensúlyozzuk SS—20-asaikat, részben pedig, hogy komoly fegyverzetkorlátozási tárgyalásokra késztessük a Szovjetuniót. A telepítést ez év végén megkezdjük. Ugyanakkor, a magunk részéről hajlandók vagyunk elállni ettől a programtól, ha a Szovjetunió leszereli rakétáit. Ez az, amit mi nulla változatnak hívunk. A szovjetek ott vannak a tárgyalóasztalnál — s azt hiszem, nem tévedek, ha azt

mondom, hogy nem ülnének ott, ha nem lennének telepitési terveink.

Most vessünk egy pillantást a hagyományos fegyverekre. Az Egyesült Államok 1974 óta 3050 taktikai vadászgépet gyártott. Ezzel szemben a Szovjetunió kétszer ennyit állított elő. Ha a támadó tengeralattjárókat nézzük, láthatjuk, hogy az Egyesült Államok 27-et gyártott belőlük, míg a Szovjetunió 61-et. Ami a harcjárműveket, köztük a harckocsikat illeti, ezekből mi 11 200-at állítottunk elő, a Szovjetunió 54 ezret; az arány csaknem egy az öthöz a Szovjetunió javára. Végezetül, mi 950 tüzérségi és rakétakilövő egységet gyártottunk, míg a szovjetek több mint 13 ezret állítottak elő. Az arány itt meghökkentő, tizennégy az egyhez.

Volt idő, amikor a szovjetek mennyiségi fölényét a minőséggel ellensúlyozni tudtuk. Ma viszont ők is ugyanolyan kifinomult és modern fegyvereket gyártanak, mint mi.

Ahogyan a szovjetek fokozták katonai erejüket, úgy bátorodtak fel, hogy hatalmukat kiterjesszék. Katonai befolyásukat oly módon terjesztik ki, hogy az közvetlenül fenyegeti az Egyesült Államok vagy szövetségeseink létérdekeit. A most bemutatandó légifelvételek, amelyek többsége eddig titkos volt, ezt illusztrálják egy hazánkhoz közel fekvő térségben — Közép-Amerikában és a Karib-medencében. Nem drámai erejű fényképek ezek, de azt hiszem, hozzásegíthetik Önöket annak megértéséhez, amiről beszélek.

A szovjeteknek ez a hírszerző központja nem egész 100 mérföldnyire partjainktól, a maga nemében az egész világon a legnagyobb. Antennák és megfigyelő monitorok hektárról hektárra, amelyek az Egyesült Államok kulcsfontosságú katonai létesítményeit és fontos katonai mozgásait figyelik. A Lourdes Cuba-i telephelyen 1500 szovjet technikus állomásozik, a műholddal összeköttetésben álló földi állomás azonnali összeköttetést tesz lehetővé Moszkvával. Ez a 28 négyzetmérföldes létesítmény méreteiben és teljesítményében az utóbbi tíz év alatt 60 százalékkal gyarapodott.

Egy nyugat-kubai katonai repülőteret és a hozzá tartozó modern, szovjet gyártmányú MIG—23-as repülőgépeket látjuk. A Szovjetunió ezt a repülőteret nagy hatótávolságú felderítő repülések kiindulópontjául használja, s e hónap elejétől két korszerű tengeralattjáró-elhárító harci repülőgép is szolgálatban van. Az utóbbi két esztendőben olyannyira megnőttek a Kubába irányuló szovjet fegyverszállítások, amilyenre csak 20 évvel ezelőtt, a kubai rakétaválság idején volt példa.

Ez a harmadik kép — az egyetlen ebből a sorozatból, amelyet korábban már láthatott a nagyközönség —, szovjet katonai nehézfelszereléseket mutat, amelyek eljutottak Közép-Amerikába. Ez a repülőtér, a hozzá tartozó MI—8 típusú helikopterekkel, légvédelmi ágyúkkal, védett repülőgép-tárolóhelyekkel, csak egyike azoknak a nicaraguai katonai létesítményeknek, amelyek Kuba közvetítésével szovjet felszereléseket kaptak, s amelyek jól szemléltetik a Nicaraguában folyó erőteljes fegyverkezést.

A karibi szigetlánc déli csücskén, a kis Grenada szigetén a kubaiak — a szovjetek segítségével, anyagi támogatásával — tízezer láb hosszú kifutópályával ellátott repülőteret építenek. Grenadának még saját légiereje sincsen. Akkor kinek készül a repülőtér? Országunk kereskedelmének tetemes hányada a Karib-tengeren keresztül bonyolódik le, s itt húzódnak fontos katonai távközlési vonalaink. Az amerikai olajimport több mint fele a Karib-tengeren keresztül érkezik. A Grenadában tapasztalható gyors felfegyverkezés nem hozható összefüggésbe a 110 000 lakosú kis szigetországot fenyegető bármiféle katonai támadással, s ez a folyamat megkülönbözteti Grenadát a többi kelet-karibi országtól, amelyek többségükben fegyvertelenek. Grenada szovjet—kubai militarizálása csak úgy értékelhető, mint az erők előretolása a térségbe. Olyan, stratégiai és gazdasági fontosságú területről van szó, amelyben megpróbáljuk támogatni Salvador, Honduras, Costa Rica kormányát a Nicaragua és Kuba által támogatott gerillák ellen a demokráciáért vívott harcában.

Ezek a fényképek a történteknek csak egy kis részletéről árulkodnak. Szeretném, ha többet mutathatnék meg belőlük Önöknek anélkül, hogy veszélyeztetném legérzékenyebb hír-

szerző forrásainkat és módszereinket. A Szovjetunió támogatja az Angolában és Etiópiában levő kubai haderőket is. Támaszpontjaik vannak Etiópiában és Dél-Jemenben, közel a Perzsa-öböl olajmezőihez. Átvették azt a kikötőt, amelyet még mi építettünk a vietnami Cam Ranh Bay-ben, s a történelemben először a szovjet haditengerészet olyan erőt képvisel, amellyel immár a Csendes-óceán déli részén is számolnunk kell.

Ezek után sokan még megkérdezhetnék: használnák-e valaha is a szovjetek félelmetes haderejüket? Nos, ismét megkérdezem, megengedhetjük-e magunknak, hogy azt higgyük: nem fogják. Ott van Afganisztán; Lengyelországban a szovjetek megakadályozták az emberek akaratának érvényesülését, bebizonyítva a világnak, hogy katonai erejüket a megfélemlítésre is fel tudják használni.

A végső megállapítás az, hogy a szovjetek olyan potenciált építettek ki, amelyet csak mint offenzív haderőt lehet értékelni. Sokkal több interkontinentális ballisztikus rakétát állítottak hadrendbe, mint amennyi egy külső támadás elhárításához kell. Hagyományos haderejüket úgy képezték ki és úgy szerelték fel, hogy ne csak a külső támadással szembeni védekezésre, hanem egy hirtelen, meglepetésszerű offenzívára is használható legyen.

NATO-szövetségeseink, beleértve sok országban a sorkatonákat is, jelentős terheket vállalnak magukra. Velük és többi barátunkkal a világon együttműködve arra törekszünk, hogy még többet lehessen tenni. Védekező stratégiánk azt jelenti, hogy gyorsan bevethető haderőre van szükségünk, jól kiképzett, és veszély esetén cselekvőképes erőkre.

Védelmi programunk minden egyes eleme — hajóink, harckocsijaink, repülőgépeink, a kiképzésre és az alkatrészekre költött összegek — az egyetlen, a legfontosabb célt szolgálják: ez pedig a béke megőrzése. Sajnos, haderőnkről egy évtizeden át megfeledkeztünk, s ez megkérdőjelezi azt, hogy képesek vagyunk megőrizni a békét.

Amikor 1981 januárjában hivatalba léptem, megdöbbentett, ami fogadott: amerikai repülőgépek, amelyek nem tudtak repülni, amerikai hajók, amelyek képtelenek voltak közlekedni az alkatrészek és a képzett személyzet hiánya miatt; nem volt elég üzemanyag és felszerelés az alapvető kiképzési feladatok elvégzésére. Ennek törvényszerűen az lett a következménye, hogy a morál a hadseregben leromlott, nehéz lett meggyőzni a legragyogóbb amerikai fiatalokat, hogy viseljék az egyenruhát, rábírni a legtapasztaltabb katonai személyzetet, hogy maradjon bent.

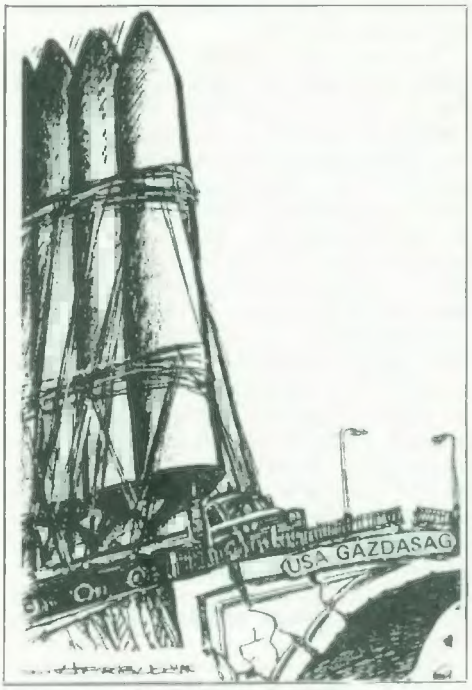

(International Herald Tribune)

Akkor merült fel egy valós kérdés: mennyire leszünk képesek helytállni válsághelyzetben? Nyilvánvalóvá vált, hogy nagyszabású korszerűsítési programba kell fognunk, ha azt akarjuk, hogy az agresszor elrettenjen, s hogy az előttünk álló években megóvhassuk a békét.

Azonnal cselekednünk kellett: hagyományos haderőink harckészültségét és állóképességét javítani, hogy felkészülhessenek a válságra — következésképpen, hogy elháríthassák a válságot. Sok év elmulasztott beruházásait kellett pótolnunk: hosszú távra szóló tervet dolgoztunk ki, hogy csapataink megbirkózhassanak ellensé-

geinknek a jövő háborúihoz kifejlesztett felszereléseivel.

Tudom, hogy Önök valamennyien békét akarnak, és békét akarok én is. Azt is tudom, hogy Önök közül sokan komolyan hiszik: a nukleáris fegyverek befagyasztása megnövelné a béke esélyeit. De a befagyasztás e pillanatban nem fokozná, ellenkezőleg, alászná biztonságunkat, nem csökkentené, hanem növelné a háború valószínűségét. A befagyasztás alapvetően igazolhatatlan lépés lenne, és keresztezné elképzeléseinket a fegyverzetcsökkentési tárgyalásokon. A befagyasztás meghozná a szovjeteknek nagyszabású fegyverkezésük gyümölcsét, bennünket pedig megfosztana attól a lehetőségtől, hogy korszerűsítsük elavulófélben levő és egyre sebezhetőbb erőinket. Olyan mérvű erőfölénnyel, mint amilyennel jelenleg ők rendelkeznek, miért fogadnák el a fegyverzetcsökkentést, tudva, hogy a befagyasztás eltiltana minket a felzárkózástól?

Higgyék el, nem volt kellemes annak az embernek a helyzete, aki azzal az elhatározással jött Washingtonba, hogy leszorítsa az állami kiadásokat, de neki kellett látnunk a feladatnak: megerősíteni védelmünket. Ellenkező esetben sem most, sem a jövőben nem lennénk rá képesek, hogy elhárítsuk a konfliktusokat. Meg kellett mutatnunk ellenségeinknek, hogy az ellenünk irányuló agresszió kudarcra van ítélve, s az egyetlen valódi megoldás a mélyreható, méltányos, s ténylegesen megalapozott fegyverzetcsökkentés — az, amin mi most Genfben munkálkodunk.

Az Önök és a Kongresszus mindkét pártja támogatásának köszönhetően elkezdtük a dolgok megváltoztatását. Azt hiszem már látunk is néhány bátorító eredményt. A sorozás és a meglevő állomány megőrzése minőségileg rohamosan javul — egyre több főiskolás választja a katonai hivatást és egyre több tapasztalt hivatásos katona dönt úgy, hogy továbbra is szolgálatban marad. Az egyenruhában szolgálatot teljesítők végre megkapják azokat az eszközöket és kiképzést, amire munkájuk ellátásához szükségük van.

Ha manapság érdeklődünk — különösen a fiatalok között — a haza szolgálatának ügyéről, akkor azt hiszem egy teljesen új magatartásformát találunk. Ez többet jelent mint jobb fizetést, felszerelést és vezetést. Önök, az amerikai nép, olyan jelet küldtek ezeknek a fiataloknak, hogy újra becsülete van az egyenruhának. Ez olyan dolog, amit a költségvetésben nem lehet kimutatni, mégis nemzetünk erejének reális részét alkotja.

Sokáig fog tartani, amíg előteremtjük a béke megőrzéséhez szükséges felszereléseket, de a kezdet biztató. Huszonegy év óta nem fejlesztettünk ki egyetlen, nagy hatótávolságú bombázót sem. Most már készül a B—1-es. Nem bocsátottunk vízre 17 év óta egyetlen stratégiai tengeralattjárót sem. Most már évenként készül egy új Trident. Szárazföldre telepített rakétáinkat egyre inkább fenyegeti a szovjetek sok új, nagy interkontinentális ballisztikus rakétája. Azon dolgozunk, hogyan oldjuk meg ezt a problémát. Ezalatt részben a START keretében, részben más tárgyalásokon arra törekszünk, hogy mindkét oldalon számottevően csökkenthessük a stratégiai és közepes hatótávolságú nukleáris fegyvereket.

Hozzákezdtünk hagyományos haderőink régóta esedékes korszerűsítéséhez is. A hadsereg 20 év után megkapja első modern harckocsiját. Korszerűsödik a légierő is. Újjáépítjük hadiflottánkat, amely a hatvanas évek végén még ezer, de a hetvenes évekre már csak 453 hajóból állt. Országunknak élenjáró haditengerészetre van szüksége, amely támogathatja csapatainkat és megvédheti létérdekeinket az ország határain túl. Jó úton haladunk afelé, hogy haditengerészetünk hajóállományát hatszázra növeljük, és fokozzuk tengerészgyalogosaink partraszálló készültségét —, akik most Libanonban szolgálják a béke ügyét. Továbbá olyan erőt építünk ki, amelyekkel barátaink segítségére siethetünk a számunkra létfontosságú Indiai-óceán és a Perzsa-öböl térségében.

Mindez hatalmas erőfeszítéseket követel tőlünk, s ezt nem adják ingyen. Olyan időben kell megerősítenünk hadseregünket, amikor amúgy is nagyok a költségvetés terhei, amikor a recesszió idején az amerikaiaknak amúgy is tetemes áldozatokat kellett hozniuk. De nem hagyhatjuk, hogy megint félrevezessenek bennünket

(International Herald Tribune)

azok, akik szerint a költségvetés bajaiért kizárólag a védelmi előirányzatokat terheli a felelősség.

A valóság az, hogy az utóbbi évtizedekben drámaian megváltozott annak módja, ahogyan elköltjük az adófizetők dollárjait. Jó idővel ezelőtt, még 1955-ben, az egyes személyeknek kifizetett költségvetési összegek az összkiadásnak csak a 20 százalékát adták. Az időközben eltelt csaknem három évtized alatt ez az arány szüntelenül emelkedett, s most már a költségvetési kiadások 49 százalékát teszik ki. Ezzel szemben 1955-ben a védelmi kiadások az összes költségvetési kiadás több mint 50 százalékát jelentették, de 1980-ban ez az arány már mindössze 23 százalék volt. Még az általam kért védelmi kiadásnövelés esetén is, a katonai előirányzatok a teljes költségvetésnek csak 28 százalékára fognak rúgni.

A védelmi költségvetés megnyirbálását követelő felhívások kedvesen egyszerű számokban jelentkeznek. Ugyanolyan érvelési mód ez, mint amelyik az 1930-as években a védelmi kiadások elhanyagolására vezette a demokratákat, és hozzájárult a második világháború tragédiájához. Nem engedhetjük, hogy a lemondáson és értetlenségen keresztül a történelem ama szomorú fejezete megismétlődjön.

Ezért szólok ma este Önökhöz. Szeretném rábirni Önöket, mondják el szenátoraiknak és képviselőiknek, tudatában vannak, hogy folytatnunk kell katonai erőnk helyreállítását.

Ha megállunk fél úton, akkor barátainknak és ellenségeinknek egyaránt a hanyatlás és a csökkenő akaraterő jeleit küldjük.

Egy szabad népnek — nyílt vitán keresztül és demokratikus eszközökkel — saját akaratából kell szembenéznie azzal a kihívással, amelyet a totalitáriánusok kényszerrel idéznek elő.

Most rajtunk múlik a döntés, hogy bölcsen válasszunk két dolog között: vagy elvállaljuk a béke és a szabadság megőrzésének nehéz, de szükséges feladatát, vagy hagyjuk, hogy felülkerekedjék a tétlenség csábítása és a dolgok jóra fordulásában való vak reménykedés, miközben a szabadság ellenségei napról napra erősödnek.

A megoldás igenis közel van. De megragadásához nincs más alternatíva, mint ebben az évben is tovább folytatni — a költségvetés keretein belül — a béke megőrzéséhez és szabadságunk biztosításához szükséges erőforrások előteremtését.

Ma este eddig megosztottam Önökkel gondolataimat a nemzetbiztonság problémáival kapcsolatban, amelyekkel mindannyiunknak szembe kell néznünk. Elődeim az ovális dolgozószobában más alkalmakkor is megje-

lentek Önök előtt, felvázolták a szovjetek hatalmi fenyegetését, s lépéseket javasoltak e fenyegetés kivédésére. A nukleáris fegyverek megjelenése óta azonban ezek a lépések egyre inkább az agresszor elrettentésére irányultak, a megtorlást helyezték kilátásba. Ez a módszer, a stabilitás megőrzése az elrettentéssel, bevált. Magunk és szövetségeseink három évtizede sikerrel küzdünk a nukleáris háború megelőzéséért. Az utóbbi hónapokban azonban tanácsadóim erőteljesen hangsúlyozzák: a jövőben változtatnunk kell azon, hogy biztonságunkat kizárólag az offenzív megtorlás eszközével őrizzük meg.

A velük folytatott beszélgetéseim során mind jobban és jobban meggyőződtem arról, hogy az emberi szellemnek fölül kell emelkednie azon, hogy más nemzetek vagy más emberek létét fenyegesse. S mivel így érzek, azt gondolom, hogy tüzetesen meg kell vizsgálni minden lehetőséget a feszültség enyhítésére, annak elérésére, hogy mindkét oldalon nagyobb stabilitást vigyünk a stratégiai erőviszonyok alakításába. A legnagyobb szolgálatot, persze, azzal tehetnénk, ha csökkentenénk valamennyi fegyverfajta mennyiségét, de különösen a nukleáris fegyverekét. A Szovjetunióval folytatott különböző tárgyalásainkon most eltökélten arra törekszünk, hogy kölcsönös fegyverzetcsökkentést érjünk el. Ezzel kapcsolatos nézeteimet holnaphoz egy hétre ismertetem Önökkel, most csak annyit engedjenek meg, hogy kijelentsem: teljes mértékben támogatom ezt az irányvonalat.

Ha a Szovjetunió is csatlakozik az Egyesült Államoknak a fegyverzetek jelentős csökkentésére irányuló törekvéseihez, akkor elmondhatjuk, hogy sikerült megszilárdítanunk a nukleáris erőegyensúlyt. Jó darabig azonban még szükségünk lesz rá, hogy elevenen tartsuk a megtorlás, a kölcsönös fenyegetés szellemét — szomorú bizonyítvány ez az emberi magatartásról.

Nem lenne jobb eleve megőrizni az emberek életét, mintsem megbosszulni elvesztését? Képtelenek vagyunk arra, hogy kinyilvánítsuk békés szándékainkat, hogy minden adottságunkkal és leleményességünkkel valóban tartós stabilitást akarjunk elérni? Azt hiszem nem, sőt valójában képesnek kell lennünk erre.

Szaktanácsadóimmal, beleértve a személyzeti főnökök bizottságának tagjait is, körültekintő tárgyalásokat folytattam, s arra a megállapításra jutottam, hogy van kiút. Hadd osszam meg Önökkel a jövőre vonatkozó egyik látomásomat, amely reményt nyújt. Olyan programról van szó, amelynek alapján védekező jellegű ellenlépésekkel tudnánk kivédeni a szovjetek félelmetes rakétafenyegetését. Hívjuk segítségül a technológiánkban rejlő erőket, hiszen hatalmas ipari potenciálunk is ennek köszönheti létét, s ezek az erők ajándékoztak meg azzal az életminőséggel, amelyet nap nap után élvezhetünk.

Mi lenne, ha az emberek szabadon élhetnének, abban a tudatban, hogy biztonságuk nem függ egy szovjet támadás ellen kilátásba helyezett azonnali amerikai megtorlástól; mi lenne, ha időben feltartóztathatnánk és megsemmisíthetnénk a stratégiai ballisztikus rakétákat, mielőtt elérnék az Egyesült Államok vagy szövetségeseink földjét?

Tudom, hogy e cél elérése irdatlan műszaki feladatot jelent, amellyel az évszázad vége előtt nem lehet megbirkózni. Mégis, a mai technológia olyannyira kifinomult, hogy nyugodtan hozzákezdhetünk ennek a feladatnak a megoldásához. Éveken, talán évtizedeken keresztül, számos területen komoly erőfeszítéseket kell tennünk. Lesznek kudarcok is és megtorpanások is, csakúgy, mint sikerek és áttörések. S ahogy előrehaladunk, szilárdan ki kell tartanunk a nukleáris elrettentés mellett, meg kell őriznünk azt a képességünket, hogy szükség esetén rugalmasan reagáljunk. De vajon nem ér-e meg minden befektetést az, hogy megszabadítsuk a világot az atomháború fenyegetésétől? Tudjuk, hogy igen.

Közben változatlanul arra fogunk törekedni, hogy ténylegesen csökkentsük a nukleáris fegyverek mennyiségét; tárgyalni fogunk az erő pozíciójából, amelyre csak akkor van lehetőség, ha korszerűsítjük stratégiai erőinket. Ezzel egyidőben lépéseket kell tennünk annak érdekében, hogy csökkentsük a hagyományos fegyverekkel vívott, de adott esetben nukleáris

konfliktussá terebélyesedo haborúk veszélyét — ezt pedig csak nem nukleáris fegyvereink modernizálása révén érhetjük el. Amerikának most birtokában van mindaz a fejlett technológia, amelyre támaszkodva jelentősen megnövelhetjük hagyományos, nem nukleáris fegyvereink hatékonyságát. Technológiánk merész továbbfejlesztésével pedig számottevően csökkenthetjük annak valószínűségét, hogy a Szovjetunió támadást kísérel meg akár az Egyesült Államok, akár szövetségeseink ellen.

Ahogy haladunk védelmi rendeltetésű technológiáink kifejlesztésében, úgy kell emlékezetünkben tartani azt, hogy szövetségeseink az őket fenyegető támadások elhárításában a mi stratégiai haderőinkre vannak utalva. Szövetségeseink érdeke elválaszthatatlan az Egyesült Államok érdekeitől — az ő biztonságuk egyenlő a miénkkel. Ezt a helyzetet semmiféle technológiai változás nem befolyásolhatja. Eleget kell tennünk kötelezettségeinknek, s eleget is teszünk.

Tökéletesen tisztában vagyok azzal, hogy defenzív rendszereink körül támadhatnak problémák és ellentmondások, a lehetőségek korántsem végtelenek. Defenzív rendszerünknek offenzív erőinkkel való párosítása agresszív politikára engedhet következtetni, ami senkinek sem kell. Ezekre a megfontolásokra való tekintettel arra kerem a tudományt, amely nukleáris fegyvereket adott a kezünkbe, hogy ragyogó képességeivel forduljon az emberiség és a világbéke ügye felé; tudósaink tegyék lehetővé, hogy nukleáris fegyvereinket végérvényesen hasznavehetetlennek és elavultnak nyilváníthassuk.

Ma este, az ABM-szerződésben foglalt kötelezettségeinket és a szövetségeseinkkel fenntartott szoros tárgyalásos kapcsolatoknak a szükségességét is figyelembe véve, nagy horderejű elhatározást jelentek be. Átfogó, intenzív munkába kezdünk egy hosszú távú fejlesztési program felvázolására, amelynek végső célja: megszabadítani a világot a stratégiai nukleáris rakéták okozta fenyegetéstől. Ez megnyitná az utat a fegyverzetkorlátozási intézkedések előtt, végeredményben maguknak a fegyvereknek a megsemmisítése előtt. Nem törekszünk katonai felsőbbrendűségre, nem keresünk politikai előnyöket. Egyetlen célunk, amellyel mindenki egyetérthet: felkutatni a lehetőségeket a nukleáris háború veszélyének a csökkentésére.

Amerikai honfitársaim! Ma este olyan vállalkozásba kezdtünk, amely reményt nyújt az egész emberiség történelmének megváltoztatására. Sok lesz a kockázat, s az eredményekre hosszú ideig kell majd várni. De az Önök támogatásával, úgy hiszem, meg fogjuk tudni valósítani.

ПРАВДА

Jurij Andropov interjúja a Pravdának

— Március 23-i beszédében Reagan elnök nyilatkozatot tett az Egyesült Államok katonapolitikájának kérdéseiről. Hogyan értékeli kijelentéseit?

J. Andropov: Az utóbbi időben Washingtonból úgyszólván ömlik azoknak a beszédeknek az áradata, amelyek egyetlen témával foglalkoznak — a háborús készülődéssel, a katonai programokkal, új fegyverfajták létrehozásával. Erről szólt az elnök ezúttal is. Említett beszédét nyilvánvalóan az a szándék szülte, hogy hasson az amerikai emberek gondolkodásmódjára, enyhítse az amerikai kormányzat háborús irányvonala miatt érzett egyre növekvő aggodalmat. Miként értékelik az elnök által mondottakat, az természetesen az amerikaiak ügye.

Am az, amiről az elnök szólt, nem csak az amerikaiakat érinti. Az egész beszéd lényege ugyanis az volt, hogy az Egyesült Államoknak erőteljeseb-

ben kell fegyverkeznie, a világ vezető katonai hatalmává kell válnia. Hogy ezeket a hegemonisztikus törekvéseket indokolják, kíméletlenül kiforgatják a Szovjetunió politikáját és igen alantas módszereket alkalmaznak. Ezek alapján óhatatlanul felvetődik a kérdés: tulajdonképpen milyen elképzelései vannak az elnöknek a más államokkal szembeni magatartás normáiról?

Az elnököt hallgatva az a benyomása támad az embernek, hogy az Egyesült Államok minden területen gyengébb a Szovjetuniónál. Mindez azért van így, mert az elmúlt húsz évben a Szovjetunió állítólag gyors ütemben fejlesztette fegyveres erőit, az Egyesült Államok pedig ölbe tett kézzel ült, s fegyveres erői hanyatlásnak indultak.

Igen, a Szovjetunió erősítette védelmi képességét. Mivel az Egyesült Államok lázas tevékenységet folytatott annak érdekében, hogy újabb katonai támaszpontokat építsen ki a Szovjetunió közelében, s újabb nukleáris és egyéb fegyverfajtákat fejlesszen ki, a Szovjetunió rákényszerült erre. Így számolhatta csak fel azt az amerikai katonai fölényt, amely iránt ma oly nagy nosztalgiát éreznek Washingtonban. A létrejött katonai-hadászati egyensúly megfosztotta az Egyesült Államokat attól a lehetőségtől, hogy nukleáris fenyegetéssel zsaroljon bennünket. Ez az egyensúly megbízhatóan szavatolja a békét és mi mindent meg is teszünk annak érdekében, hogy megőrizzük.

Ami azt az állítást illeti, hogy az Egyesült Államok az utóbbi húsz évben semmit sem tett, ebben csak naiv emberek hihetnek. Vegyünk sorra néhány fontos tényt.

Ismeretes, hogy éppen ebben az időszakban jelentős minőségi változáson mentek át az amerikai hadászati erők. Elég csak arra emlékeztetni, hogy az Egyesült Államok ballisztikus rakétáit egyszerre több célpontra is irányítható, szétváló robbanófejekkel látta el. Tette ezt annak ellenére, hogy mi a rakétafegyverkezési hajsza újabb szakaszának elkerülése érdekében az erről való lemondásra szólítottuk fel. Ha az amerikai elnök vette volna magának a fáradságot és belepillant az e kérdésekről folytatott tárgyalások dossziéiba, könnyen meggyőződhetett volna arról, hogy ez valóban így történt.

Az említett lépés következtében egy tengeralattjáróra szerelt amerikai rakéta egyszerre 14 célpont megsemmisítésére vált alkalmassá. Minden amerikai tengeralattjárón 16 ilyen rakéta található. Ezek össz-robbanóereje egyenlő ötszáz olyan atombomba robbanó erejével, mint amilyet Hirosimára dobtak le.

Az Egyesült Államoknak az elnök által említett állítólagos tétlensége időszakában az amerikai hadászati fegyverzetek nukleáris tölteteinek száma négyezerről több mint tízezerre nőtt. Vajon lehet-e tétlenségnek nevezni a nukleáris fegyvertár két és félszeresére növelését? Semmiképpen sem lehet annak nevezni.

Most pedig néhány szót Európáról, ahol az elnök szavai szerint az Egyesült Államok és általában a NATO helyzete egyszerűen súlyos. Ha ismét a tényekhez folyamodunk, könnyen meggyőződhetünk arról, hogy csupán az amerikai nukleáris robbanótöltetek száma a kontinensen ebben az időszakban háromszorosára nőtt, s ma meghaladja a hétezret. Ez is a tétlenség eredménye volna?

Az elnök olyan látszatot kíván kelteni, mintha Európa körzetében nem létezne az Egyesült Államok és NATO-szövetségesei csaknem ezer közepes hatótávolságú nukleáris eszköze, mintha nem tudna arról, hogy az említett eszközökön elhelyezett nukleáris töltetek összmennyisége másfélszerese annak, mint amennyivel a Szovjetunió rendelkezik.

Az elnök nemcsak elhallgatja mindezt, hanem nyíltan valótlant is állít, amikor azt bizonygatja, hogy a Szovjetunió nem tartja tiszteletben az általa egyoldalúan, a közepes hatótávolságú rakéták fejlesztésére kimondott moratóriumot.

Az Egyesült Államok elnöke egyszerűen hallgat a tényről, hogy a közepes hatótávolságú amerikai fegyverek a Szovjetunió közvetlen közelében találhatók. A Szovjetunió számára egyébként semmi különbség nincs e fegyverzet s az Egyesült Államok területén levő hadászati fegyverek között. Ez nemcsak Európára vonatkozik. A Szovjetunió körül minden irányban sok száz amerikai fegyver-

hordozó eszköz található, amely képes nukleáris csapást mérni területünkre. A Pentagon hivatalosan bejelentett tervei szerint ezek számát sokszorosukra növelik. Csupán a nagy hatótávolságú manőverező robotrepülőgépekből több mint 12 000 darabot akarnak gyártani.

Az elnök sajtóértekezletén bemutatta egy latin-amerikai országbeli polgári repülőtér fényképét, s még ezt is igyekezett az Egyesült Államokkal szembeni fenyegetésként feltüntetni. De elmulasztotta bemutatni az Egyesült Államoktól több ezer kilométerre levő sok száz repülőtéri kifutópályának a képét, amelyeken bármely pillanatban felszállásra készen ott állnak a nukleáris fegyvert hordozó amerikai repülőgépek.

Az amerikai kormányzatnak még ez sem elegendő. Csillagászati összegeket szánnak arra, hogy még több fegyverrel rendelkezzenek a szárazföldön, a levegőben, a tengereken és a világűrben. Tervbe vették, hogy jelentősen növelik a nukleáris eszközök valamennyi fajtájának számát. Az elnök azt is bejelentette, hogy létrehozzák a hagyományos fegyverzetek új rendszereit, új területet nyitva ezzel a fegyverkezési hajszában.

Azok a kijelentések, amelyek szerint mindez csak válasz a „szovjet katonai fenyegetésre" — bármennyit ismételjék is ezt —, senkit sem vezethetnek félre. Mindaz, amit a Szovjetunió tett és tesz, nem azt bizonyítja, hogy katonai erőfölényre törekszik. A szerződések és egyezmények, amelyeket megkötöttünk — és amelyeket készek vagyunk megkötni az Egyesült Államokkal —, a nukleáris szembenállás szintjének a csökkentését szolgálják anélkül, hogy megbontanánk az egyensúlyt, és kárt okoznánk a Szovjetunió és az Egyesült Államok biztonságának.

Aki megakadályozta az éppen ezt a célt szolgáló Salt—II szerződés életbelépését, annak nem most kellene megpróbálnia a béketeremtő szerepében jelentkezni. A Szovjetunió fölényre törekszik — mondják —, s közben elutasítják javaslatunkat, hogy a Szovjetuniónak és a NATO-nak azonos számú rakétája és repülőgépe legyen; de elutasítják azt is, hogy Európában ne legyen semmiféle — sem közepes hatótávolságú, sem pedig taktikai — nukleáris fegyver. A módszerek, amelyekhez a jelenlegi washingtoni vezetők a Szovjetunió politikájának lejáratása érdekében folyamodnak, megengedhetetlenek az államok közötti kapcsolatokban.

— Reagan elnök kijelentette, hogy új védelmi koncepciót dolgozott ki. Mit jelent ez a valóságban?

— E kérdésnél különösen érdemes elidőzni. Az elnök, miután hosszasan értekezett a „szovjet katonai veszélyről", kijelentette, hogy itt az ideje immár másként megközelíteni az amerikai hadászati érdekek biztosításának kérdését, ezért meghirdette egy nagyarányú és rendkívül hatékony rakétaelhárító védelmi rendszer kidolgozásának a megkezdését.

A járatlan embereknek ez az első pillantásra még kedvezőnek is tűnhet — hiszen az elnök látszólag védelmi intézkedésekről szólt. Valójában arról van szó, hogy teljes gőzzel folytatódik az Egyesült Államok hadászati támadó erőinek fejlesztése és tökéletesítése, mégpedig teljességgel meghatározott irányban: azzal a céllal, hogy megszerezze az első nukleáris csapás mérésének képességét. Így az a törekvés, hogy lehetőséget nyerjenek a rakétaelhárító védelem segítségével a másik fél megfelelő hadászati eszközeinek megsemmisítésére — azaz megfosszák a másik felet a válaszcsapás mérésének lehetőségétől — arra irányul, hogy fegyvertelenné tegyék a Szovjetuniót az amerikai nukleáris fenyegetéssel szemben. Világosan kell látni ezt ahhoz, hogy helyesen értékeljük ennek az „új koncepciónak" a tényleges értelmét.

Annak idején, amikor a Szovjetunió és az Egyesült Államok hozzálátott a hadászati fegyverzet problémáinak megvitatásához, elismerték, hogy a hadászati támadó és védelmi fegyverzet között megbonthatatlan a kölcsönhatás. Nem véletlen, hogy 1972-ben egyidőben született meg a két ország között a rakétaelhárító védelmi rendszerek csökkentéséről szóló szerződés és a hadászati támadó fegyverzet korlátozásáról szóló első egyezmény.

Más szóval: a felek az említett do-

kumentumokban elismerték és rögzítették, hogy csak az teszi lehetővé az előrelépést a támadó fegyverzetek korlátozása és csökkentése terén, ha mindkét fél mértéktartó a rakétaelhárító védelem terén. Most az Egyesült Államok határozta el magát arra, hogy megbontja ezt a kölcsönhatást. Egy ilyen koncepciónak az lenne az eredménye, hogy — amennyiben megvalósul —, gyakorlatilag megnyílnának a zsilipek a hadászati fegyverek minden fajtáját érintő féktelen hajsza előtt. Ez vonatkozik mind a támadó, mind pedig a védelmi fegyverekre. Ez a valóságos értelme — másik oldala — Washington „védelmi koncepciójának".

— Milyen általános következtetést kell levonni az Egyesült Államok elnökének említett beszédével kapcsolatban?

— Az Egyesült Államok jelenlegi kormányzata továbbra is rendkívül veszélyes úton halad. A háború és béke kérdéseihez nem szabad ilyen könnyelműen viszonyulni. Hiábavaló mindenfajta erőfeszítés, amely arra irányul, hogy katonai fölényre tegyenek szert a Szovjetunióval szemben. A Szovjetunió ezt soha nem fogja megengedni, soha nem marad fegyvertelenül semmiféle fenyegetéssel szemben. Jól vessék ezt az eszükbe Washingtonban. Ideje lenne, hogy felhagyjanak az olyan újabb és újabb variációk kidolgozásával, hogy miként lehetne a győzelem reményében kirobbantani a nukleáris háborút. Ez nem csupán felelőtlen, de esztelen dolog is.

Bár az elnök beszédében mindenekelőtt a Szovjetunióról beszélt, szavai sértik minden állam és minden nép érdekeit. Tudomásul kell venni, hogy az amerikai vezetők nukleáris tússzá igyekeznek ejteni az európai országokat. Washington tevékenysége az egész világot fenyegeti.

Ma minden erőfeszítésnek egyetlen célra kell irányulnia: a nukleáris katasztrófa elhárítására. Határozottan felszólítjuk az Egyesült Államokat, hogy lépjen erre az útra — mondotta befejezésül a Pravdának adott interjújában Jurij Andropov.

(A szovjet napilap 1983. március 27-i számából)

ПРАВДА

Andrej Gromiko sajtókonferenciája

Andrej Gromiko, az SZKP KB Politikai Bizottságának tagja, a Szovjetunió Minisztertanácsának első elnökhelyettese, külügyminiszter, 1983. április 2-án sajtókonferenciát tartott a szovjet és a külföldi újságírók számára.

A nemzetközi helyzettel és a Szovjetunió külpolitikájával kapcsolatban szeretnék néhány kérdéssel foglalkozni.

E sajtókonferencia előzményeinek tekinthetők az amerikai elnök beszédei, főképpen az utóbbiak, melyekben a nemzetközi helyzetnek, az Egyesült Államok, valamint a Szovjetunió politikájának egész sor fontos kérdését érintette. Az elnök szinte egyetlen olyan beszédet sem mondott, amelyben ne tért volna ki a Szovjetunió politikájára; s ezen kívül is felmerült még jó néhány kérdés, amelyhez magyarázatot kell fűzni.

Mi az, ami legelőször is felkelti a figyelmet az amerikai elnök legutóbbi beszédeiben és március 30-i nyilatkozatában, mondhatnám azt is, hogy április elsejei beszédében, ha európai idő szerint számítjuk? Az elnök azt mondotta: az Egyesült Államokat — pontosabban a jelenlegi amerikai kor-

mányzatot — külpolitikájában magasabbrendű morális értékek vezérlik, az a célja, hogy kifejezze és védje a népek jogait, s kellőképpen megvédelmezze az Egyesült Államok érdekeit, a világ bármelyik sarkában is legyenek azok az érdekek.

Az amerikai elnök azonban természetesen a maga módján értelmezte és értelmezi mindhárom említett feladatot. Hiszen magasabbrendű morális értékeket nem védelmezhet olyan állam, amely háború, kiváltképp nukleáris háború előkészítésével van elfoglalva. Ha feltesszük a kérdést: lehet-e magasabbrendű morális értékeket védelmezni és ugyanakkor nukleáris háború előkészítésével foglalkozni, melynek tüzében emberek száz és százmillióí égnének el — erre minden becsületes ember csakis nemmel válaszolna. Külpolitikai tevékenységével kapcsolatban nincs joga magasabbrendű morális értékekről szólnia egy olyan kormánynak, amely nukleáris háború előkészítésével foglalkozik, hiszen erről sok politikus és csaknem minden tudós igen helyesen azt állítja, hogy katasztrófát hozna az egész földi civilizációra.

Az amerikai érdekek védelméről. Jó lenne, ha az Egyesült Államok jogos érdekeinek védelméről lenne szó, valóban olyasvalaminek a védelméről, ami az Egyesült Államoké. Csakhogy manapság kevés olyan embert találni a világon, aki ne tudná, hogyan értelmezik Washingtonban az „amerikai érdekek" formuláját. Arról van szó, hogy Washington a világ minden sarkát, ahol csak kedvező feltételeket lát arra, hogy morális-politikai, vagy még inkább katonai-stratégiai nyereségre tegyen szert, amerikai érdekszférának nyilvánítja. Közli, hogy ezeket az érdekeket minden erővel, katonai erő alkalmazásával is, meg kell védeni. Ha most valamennyi idevágó tényt fel akarnánk sorolni, az nagyon sok időt venne igénybe.

Mindenkinek eszébe juthat például a Perzsa-öböl térsége és annak tengeri környezete: ezzel máris meggyőző választ tud adni arra a kérdésre, hogyan értelmezik Washingtonban mind az „amerikai érdekeket", mind az emberi jogokat, mind a népek jogait.

A szovjet emberek, országunk és vezetői sohasem ellenezték, hogy valamennyi állam külpolitikáját a népek, következésképpen az egyes emberek jogainak védelmére irányuló eszme hassa át. A népek jogainak, az ember jogainak védelmére irányuló követelés a lenini idők óta elválaszthatatlan része a szovjet külpolitikának. Tudjuk, *hogyan használják ki ezt az önmagában* helyes formulát, amikor a politikában más érdekek érvényesülnek. Tudjuk, hogyan sikkasztják el ennek a formulának, a nép jogai, az emberi jogok védelme formulájának valódi tartalmát és hogyan helyettesítik más követelményekkel, olyanokkal, amelyek bizonyos hatalmak politikai, katonai-stratégiai és nem utolsósorban gazdasági szempontjait tükrözik.

Mit mondhatnék itt a mi külpolitikánkról? A Szovjetunió külpolitikáját uralkodó pártunknak, a Szovjetunió Kommunista Pártjának kongresszusai, Központi Bizottságának határozatai szabják meg, és ez a kulpolitika igen sok lépésben kifejeződik, a legnagyobb horderejű lépésekben is, amint ez mindenki előtt ismeretes. Kifejezésre jut a szovjet vezetők, mindenekelőtt Jurij Vlagyimirovics Andropovnak, az SZKP KB főtitkárának konkrét kérdésekről tartott beszédeiben és a megfogalmazott konkrét javaslatokban. Úgy gondolom, ismerik ezeket a beszédeket.

A szovjet külpolitika békepolitika, a népek barátságának politikája, a más államok belső ügyeibe való be nem avatkozás politikája, olyan politika, amely a feszültség enyhítésére irányul, arra, hogy a nemzetközi életből kiküszöbölhessük az izzást. A mi politikánk arra irányul, hogy véget vessünk az értelmetlen fegyverkezési hajszának, és visszafordítsuk a folyamatot. Mindenekelőtt annak a módját kell megtalálni, hogyan lehetne korlátozni és csökkenteni a meglévő fegyverzetet, majd pedig meg kell keresni megsemmisítésének lehetőségét is.

Nyugaton ma valamilyen oknál fogva nem szívesen beszélnek és írnak az általános és teljes leszerelésre vonatkozó szovjet javaslatról. Hangsúlyoznom kell: a Szovjetunió a második világháború befejeződése után két olyan javaslatot tett, amelyeket arany betűkkel fognak beírni a történelembe, s lehet, hogy már be is írták őket.

Az első javaslat: kössenek egy nem-

zetközi egyezményt arról, hogy örökre betiltják a nukleáris fegyver alkalmazását, felhasználását. A második: a Szovjetunió előterjesztette az általános és teljes leszerelés programját. Amikor fény derült más államoknak arra a szándékára, hogy különböző ürügyekkel — az arányok pontos megállapítása, az egyes fegyverfajták csökkentésének módozatai, hogyan kell mindezt összeegyeztetni egymással stb. — húzzák-halogassák a leszereléssel kapcsolatos kérdések megoldását, azaz a bonyolultságra hivatkozva kezdték meghiúsítani a döntést, a Szovjetunió azt javasolta: hagyjuk abba a vitákat, s lássunk hozzá az általános és teljes leszereléshez. Partnereink akkor azt kezdték mondani: hogyan lehetne megvalósítani az általános és teljes leszerelést, ha nem vagyunk meggyőződve arról, hogy valóban megtörténik — más szóval felvetették az ellenőrzés kérdését, úgy vélve, hogy most aztán visszakozásra késztették a Szovjetuniót, hogy az, úgymond, így majd kényelmetlenül érzi magát.

Válaszul a Szovjetunió javaslatot tett az általános és teljes ellenőrzésre, arra, hogy az általános és teljes leszerelést az általános és teljes ellenőrzés mellett valósítsák meg. Ez a javaslatunk ma is érvényes. Ismétlem: sajnos, Nyugaton nem kívánnak erről írni. Egyébként többé-kevésbé érthető, miért nem. Hiszen nem könnyű dolog egyrészt az általános és teljes leszerelésről, az általános és teljes ellenőrzésről írni, másrészt pedig egyidejűleg a háborús előkészületek politikáját folytatni, minden vonalon továbbvinni a fegyverkezési hajszát, növelni a katonai költségvetést.

Említettem a két legnagyobb horderejű szovjet kezdeményezést. Most azt szeretném hangsúlyozni, hogy az utóbbi időben a Szovjetunió olyan lépéseket javasolt, amelyeket senkinek nincs joga figyelmen kívül hagyni anélkül, hogy ezáltal ne nyilvánítaná magát a militarista politika feltétlen és nyílt — ismétlem: nyílt — hívének. Melyek ezek a lépések?

Az első. A Szovjetunió egyoldalúan kötelezettséget vállalt arra, hogy nem alkalmaz elsőként atomfegyvert. Nem várt arra, hogy más hatalmak hasonlóképpen cselekedjenek: megtette a döntő, bátor lépést. Úgy gondolom, ezzel bizonyára minden jelenlevő egyetért. A Szovjetunió egyoldalúan kötelezte magát, hogy nem alkalmaz elsőként atomfegyvert, miközben a többi atomhatalom a kisujját se mozdította, hogy tegyen valamit ebben az irányban. Erről nem nagyon szeretnek beszélni Nyugaton. Pedig kéne.

A második. A Szovjetunió, valamint a Varsói Szerződés keretében vele együttműködő barátai és szövetségesei azt a határozatot hozták a Politikai Tanácskozó Testület ülésén, hogy szerződéskötést javasolnak a NATO-nak. Miről? Arról, hogy a NATO és a Varsói Szerződés államai ne alkalmazzanak egymás ellen atomfegyvert és hagyományos fegyvert, tehát egyáltalán ne alkalmazzanak erőt egymás közti kapcsolataikban. Miért tették meg ilyen formában ezt a javaslatot? Azért, mert Nyugaton igen sok demagóg szöveg hangzott el arról, hogy a Szovjetunió, úgymond, nem feltétlenül atomfegyverrel, hanem hagyományos fegyverekkel indíthat támadást egyik vagy másik állam, illetve államcsoport ellen. Ismétlem, demagógiáról van szó. De a tájékozatlan embereket, akik nem járatosak a külpolitikai kérdésekben, ilyen kiagyalásokkal meg lehet téveszteni.

A Varsói Szerződés országai által tett javaslatok érvei a következők. Akár a mai napon készek vagyunk tárgyalóasztalhoz ülni a NATO-országokkal, hogy megvitassuk ezt a kérdést, de még jobb lenne, ha egy megfelelő dokumentumot írnánk alá arról, hogy kölcsönösen lemondunk az erő alkalmazásáról egymás ellen.

Hogyan reagálnak javaslatunkra az Észak-atlanti Szövetség országai? Többségük olyan értelemben válaszol, hogy tanulmányozza a javaslatot. De már elég sok idő eltelt, és még mindig tanulmányozzák.

Nemrégiben jártam az NSZK-ban. Kohl kancellár és Genscher külügyminiszter ugyancsak kijelentette, hogy tanulmányozzák a javaslatot. Így beszélnek más országok kormányai is. Némileg másképpen reagálnak az amerikai vezetők. Bár nem adnak végleg tagadó választ, az a benyomásunk, hogy ettől taktikai megfontolások tartják vissza őket. Egyes általuk adott jelzésekből arra következtethetünk, hogy Washingtonnak nem tetszik ez a

javaslat. Elég sajnálatos, ha ez így van.

Szeretnénk kifejezésre juttatni reményünket, hogy a Varsói Szerződés országainak ezt a javaslatát megértik. Ha bármiféle kérdéseket intéznének hozzánk, készek vagyunk közösen összeülni és megvitatni. Lehet, hogy ezek a kérdések tárgytalanok, de lehet, hogy figyelembe vesszük őket. Vagy számítsunk módosító javaslatokra? Készek vagyunk azokat is közösen megvitatni. Lehet, hogy mindet, lehet hogy közülük néhányat elfogadunk. Előfordulhat, hogy olyan javaslat születik, amely jobban fogalmazza meg a felek kölcsönös kötelezettségvállalásának formuláit? Készen állunk a nézetek kicserélésére erről is. Az eszmecsere azt eredményezheti, hogy végül is közös nyelvet találunk a szerződésre vonatkozólag.

Elvtársak, uraim! Ezek is, azok is megjelentek itt. Ha megvan a békeakarat, nem létezhet meggyőző ellenjavaslat egy ilyen szerződés megkötésével szemben. Gondolják csak meg: ez a javaslat azt célozza, hogy ne legyen háború, hogy ne alkalmazzon erőt egyik állam a másik ellen, egyik államcsoport a másik ellen. Vajon ha az emberek békében akarnak élni, lehet-e bármiféle értelmes ellenérv e javaslattal szemben? Nem lehet. Nem lehet szó ésszerű ellenérvről.

Felhívással fordulunk a kormányokhoz és természetesen a népekhez is, hogy komolyan mérlegeljék azt a javaslatot, amelyről beszélünk, és amely a szocialista államok népeinek akaratát fejezi ki. Meggyőződésünk szerint olyan javaslatról van szó, amelyet majd szintén arany betűkkel írnak be a nemzetközi kapcsolatok történetébe.

Jelenleg az atomfegyverrel kapcsolatos kérdések kerültek előtérbe. Beszélünk atomfegyverről globális értelemben, azaz a stratégiai fegyverzetről, s beszélünk atomfegyverről európai vonatkozásban, azaz a közepes hatótávolságú fegyverekről.

Ezek a kérdések ma a nemzetközi élet fókuszában vannak. Szinte részeivé váltak Európa, az USA, Kanada és más országok népei, politikusai, társadalmi személyiségei életének. A népek és a politikusok jól tudják, mit jelentenek ezek a kérdések, milyen a hatásuk, hogyan lehet megoldani, illetve megoldatlanul hagyni őket, s mi következik mindebből.

Álljunk meg az európai atomfegyver kérdésénél, valamint a Szovjetunió és az Egyesült Államok erről folytatott tárgyalásainál. Hogyan látjuk itt a közeli perspektivát, és hogyan értékeljük a jelenlegi helyzetet? Mindenekelőtt hangsúlyozni szeretném: helytelen az a washingtoni állítás, hogy Genfben egészében komoly tárgyalások folynak. Mint mondják, nincs abban semmi rossz, ha nyomást gyakorolnak a Szovjetunióra, „keményítik" vonalukat, hiszen így fognak rendeződni a dolgok. Mondják azt is: minél nagyobb a Szovjetunióra gyakorolt nyomás, annál nagyobb a megállapodás lehetősége. Ez az irányvonal ölt testet azokban a konkrét javaslatokban, amelyeket a tárgyalóasztalnál előadnak.

A washingtoni nyilatkozatokban sok a helyt nem álló, hamis állítás, ferdítés és félreértelmezés, ha tényszerű adatokról van szó. Ennél a kérdésnél megint el kell időzni. Mindenekelőtt vizsgáljuk meg azt az állítást, amelyet az amerikai elnök igen világosan megfogalmazott legutóbbi nyilatkozataiban, nevezetesen, hogy az ő közepes hatótávolságú rakétákra vonatkozó javaslata állítólag a megállapodáshoz, a békéhez vezet. Nem, ez az állítás nem helytálló. Itt nem lehet szó a békéhez, a megállapodáshoz vezető útról. A megállapodások és e javaslatok között a korábbinál is mélyebb a szakadék. Hiszen ki ne tudná, hogy az elnök nem szólt több egész, méreteit és jelentőségét tekintve igen számottevő komponensről? Vonatkozik ez a légierőre, az atomfegyver-hordozó repülőgépekre. Egyszerűen nem szerepelnek az amerikai elnök kijelentéseiben és eszmefuttatásaiban. Pedig sem a politikusoknak, sem a katonáknak nincs joguk rá, hogy ezt a komponenst kihagyják a tárgyalásokból és a megállapodásokból. Mi különbséget láthatnak az emberek abban, hogy rakéták által hordozott atomtöltettől, avagy repülőgépen szállított atomtöltettől pusztulnak el? Az, amit Hirosimára és Nagaszakira ledobtak, repülőgépen került oda. Most pedig még szörnyűbb fegyvert lehet repülőgépen

szállítani. Hogyan is lehetne figyelmen kívül hagyni ezt az egész komponenst?

Genfben a küldöttségek megpróbálták megtárgyalni ezt a kérdést. Hozzáláttak. De a vita semmire sem vezetett. Miért nem? Azért, mert az amerikai képviselők azt az utasítást kapták, hogy ne keressék a megállapodást ebben a kérdésben. Íme egy példa. — Nézzétek csak — mondják —, a közepes hatótávolságú repülőgépek olyanok, hogy nemcsak atomfegyver hordozására lehet felhasználni őket. Lehetnek katonai és lehetnek békés rendeltetésűek. Ezért nem is sorolhatjuk őket atomfegyver-hordozók közé. Csakhogy pontosan ugyanígy érvelhetünk a legnagyobb erejű, szörnyű erejű, adott esetben földi állomásoztatású rakéta esetében is; bárki úgy jellemezheti, hogy szállíthat atomtöltetet, de fel lehet használni meteorológiai célokra is, ezért jobb, ha nem soroljuk az atomfegyver-hordozók közé. Abszurd dolog ez? Igen, teljes mértékben. De az Egyesült Államok kormányának véleményét képviselő hivatalos személyek ilyen álláspontot fejtenek ki.

Továbbmegyek. Az Egyesült Államoknak vannak repülőgép-anyahajói, s van azokon települt légiereje. Széles körben ismert adatok szerint közülük legalább hat amerikai repülőgép-anyahajó „beleszeretett" Európába. Európai vizeken, a Földközi-tengeren vagy a földrészhez közel tartózkodnak, azon a vonalon, amely az európai vizeket a nem európaiaktól elválasztja, s amelyeket pillanatok alatt átléphetnek. Hatalmas erő ez. Mindegyik anyahajón körülbelül 40 atomfegyver-hordozó repülőgép települt. Igen, atomfegyverek vannak rajtuk.

Vajon nekünk a Szovjetunióban be kell hunynunk a szemünket, és nem kell számításba vennünk a repülőgép-anyahajókon települt légierőt? Ez abszurd dolog lenne. Nincsenek komoly szándékai annak a kormánynak, amelyik azt ajánlja, hogy hunyjuk be a szemünket és ne lássuk meg ezt. Ezért minden olyan javaslat, amely nem tartalmazza az atomfegyver-hordozóknak egy egész — mondhatnánk rettenetes — komponensét, az ilyen rendeltetésű légierőt is, nem komoly javaslat. Ilyen alapon nem lehet megegyezésre jutni.

Vagy vegyük a kép egy másik elemét. Ennek ismerete hiányában könnyen tévedhetünk. Mennyit beszéltek, mennyi nyilatkozatot tettek a konkrétumok ismerete nélkül! Enélkül pedig, ismétlem, még akkor is tévedésbe eshetünk, ha nem akarjuk.

Vannak nukleáris eszközei Angliának és Franciaországnak is: rakétáik, atomrakétáik. A Szovjetunió azt ajánlja, hogy vegyék figyelembe ezeket is a tárgyalásokon. Lehetetlen, hogy ne foglalkozzunk velük, hogy úgy csináljunk, mintha nem lennének, és csak az amerikai eszközökről állapodjunk meg. Hiszen ezek a rakéták az Északatlanti Szövetség közös erejének részét alkotják. Mennyi nyilatkozat hangzott el már erről! Száz vagy akár ezer ünnepélyes hangú nyilatkozat tett hitet amellett, hogy Anglia és Franciaország nukleáris ereje integráns része a NATO egész nukleáris erejének. S most olyan megegyezést ajánlanak nekünk, amely figyelmen kívül hagyná ezt a nukleáris erőt. Nem komoly javaslat ez. Képzeljék csak el, hogy szörnyű tragédia történik. Felrepül, mondjuk, egy nukleáris töltetű angol rakéta. Lehetséges-e, hogy címkét viseljen: „Én angol vagyok"? És akkor? Ha megszabadul a bombaterhétől, ugyanúgy meghalnak az emberek, mint bármely más rakétáétól. Vagy francia rakéta száll, ugyancsak címkével: „Én francia vagyok, engem nem kellett számításba venni". Abszurdum. Ugyanúgy elpusztulnak tőle az emberek, mint bármelyik másiktól. Így tehát ezeket a rakétákat is, a franciákat is és az angolokat is bele kell foglalni az egész mennyiségbe. Politikailag is, katonai-stratégiai szempontból is, tudományos és technikai vonatkozásban is ez az egyetlen megalapozott, ha úgy akarják, az egyetlen helyes eljárás. Azt hinné az ember, hogy ez napnál világosabb. Csakhogy ebben a vonatkozásban az USA álláspontja egy szemernyit sem változott, amint az elnök legutóbbi nyilatkozatai is mutatják.

Menjünk tovább. Megint valami, ami világosan kifejezésre jut az említett nyilatkozatokban. Olyan követelést támasztottak, hogy ha már az európai rakéták valamiféle csökkentéséről beszélünk, vegyük figyelembe, nem elég, ha csak az Európában levő

rakétákat csökkentjük és semmisítjük meg. Ázsiában is meg kell semmisíteni az ugyanolyan osztályú rakétákat. Íme, hova merészkedtek. Meg kell mondani: egymagában ez a dolog is lehetetlenné teszi a megállapodást. Milyen alapon kerül ide Ázsia?

Abba belemegyünk — amint ezt Jurij Andropov is kijelentette ide vonatkozó jól ismert javaslatában —, hogy rakétáink egy részét Európából áthelyezzük Ázsiába, ha megállapodásra jutunk. Ez a mi dolgunk és csakis ránk tartozik. Készek vagyunk oda helyezni őket, ahonnan nem érhetik el Nyugat-Európát. Elmondtuk ezt a tárgyalásokon, és tudja az amerikai kormányzat is. Ismétlem, megmondtuk: áttelepítjük a rakétákat oda, ahonnan nem tudják elérni a nyugat-európai országokat. Erre azt mondják nekünk: ez nem elég. Az amerikai kormányzat és személy szerint az elnök úgy vélekedik, hogy ezeket a rakétákat is meg kell semmisíteni. Ha csak ezt a követelést nézzük, egymagában ez is kizárttá teszi a megállapodás lehetőségét.

Ezek a rakéták nem jelentenek fenyegetést Európa országaira. De miért van szükség rájuk? A Szovjetunió biztonsága szempontjából. Mindenki tudja, hogy a Szovjetuniót az amerikai katonai bázisok milyen gyűrűje veszi körül. Japán és a Japánt övező tengerek tele vannak nukleáris fegyverrel és célbajuttató eszközökkel. Okinava szigete egyetlen óriási nukleárisfegyver-bázis. Dél-Korea szintén hatalmas bázis, pontosabban nukleárisfegyverbázisok egész komplexuma. Az Indiai-óceán, különösen Diego Garcia bázis, ugyancsak nukleáris fegyvertárrá vált, ahonnan elérhető a Szovjetunió. A Perzsa-öböl és a környező vizek szintén bővelkednek nukleáris fegyverben. Itt kérem, arra szeretném felhívni a figyelmüket, hogy közepes hatótávolságú fegyverekről van szó. Mindezek elérhetik a szovjet területet. Ha akad valaki, akinek nem lennének kellő elképzelései arról, amit mondok, az bizonyára különös érdeklődéssel hallja, hogy ezekkel a fegyverekkel Szibéria egész területe, a Szovjetunió egész ázsiai része elérhető, a legészakibb pontig, a Tajmir-félszigetig. S most csakis közepes hatótávolságú fegyverekről van szó. Nem veszem figyelembe az amerikai stratégiai fegyverzetet, amely ugyancsak megtalálható az említett körzetekben. A stratégiai fegyverzetet más megegyezés szabályozza, egy ideiglenes megegyezés, legalábbis addig, amíg érvényben van. A felek megállapodtak ezen egyezmény érvényességének meghosszabbításában. Következésképpen csak a közepes hatótávolságú fegyvereket vesszük. Íme, ezekkel is elérhető a Szovjetunió egész ázsiai területe. Felmerül a kérdés: van-e joga a Szovjetuniónak védelmi célokból olyasvalamire, amit szembeállíthat ezekkel a fegyverekkel. Igenis van.

Minderről Nyugaton nem beszélnek nyilvánosan, nem mondják meg a népnek az igazat. Ha az embereknek az első, a második, a harmadik dologban megmondanák az igazat, biztosak vagyunk benne, hogy az ezidáig tájékozatlan emberek véleménye megváltozna, éspedig valószínűleg nem az amerikai kormányzat javára, amely figyelmen kívül hagyja a tényeket. Ezekről a tényekről azonban egyszerűen nem beszélnek, sem a sajtóban, sem a rádióban, sem a televízióban. Agyonhallgatják őket. Ha az Egyesült Államokat nézzük, ott az emberek reggeltől estig csakis egyvalamit hallanak: azt, hogy a Szovjetunió nagy veszélyt képvisel, nem akar megegyezni, és olyan javaslatokat tesz, amelyek nem felelnek meg az USA irányvonalának. Nem közölnek tényanyagot, hogy az emberek gondolkozhatnának rajta. Ilyesmit nem tesznek. Lehet, hogy élesen fogalmazok, de nem lehet nem elmondani, hogy a lakosság körében egészében véve megtévesztő propaganda folyik, és az önhibájukon kívül tájékozatlan emberek előtt ezekben az országokban így kirajzolódó kép teljesen hamis.

Ami azt az állítást illeti, hogy minél nagyobb nyomást gyakorolnak a Szovjetunióra, annál biztosabb a megállapodás, az is teljesen komolytalan. Ez bizonyos mértékig nyilván azzal magyarázható, hogy nem ismerik a Szovjetuniót, de mondhatjuk úgy is, hogy nem ismerik a természetünket.

Röviden tehát, az Egyesült Államok javaslata komolytalan. Nem azon a számításon alapszik, hogy megteremtse a Szovjetunióval való megegyezés lehetőségét. Mi ezt így látjuk. Ezért

felhívással fordulunk Washingtonhoz — bár nem tudjuk, ott hogyan viszonyulnak hozzá —, hogy objektívebben közelítse meg ezt a kérdést, mondjon le az egyoldalúságról, vegyen figyelembe minden tényezőt, a Szovjetunió jogos biztonsági érdekeit is, és törekedjék a megegyezésre, az álláspontok közelítésére.

Az Egyesült Államok jelenleg a genfi tárgyalásokon nem a közeledés irányvonalát követi. A mai amerikai irányvonal a megállapodástól való távolodást, a helyzet további élezését szolgálja. Célja, hogy még inkább fokozódjon a fegyverkezési hajsza, hogy még inkább romoljon a Szovjetunióval való viszony, hogy még nagyobb legyen a katonai költségvetés, és hogy még jobban megkötheséssék azokat az erőket, amelyek közös nyelvet szeretnének találni a Szovjetunióval s kiállnak a leszerelés problémájának megoldásáért. Egyébként néha úgy állítják be Washingtonban, főleg a kormánykörökben, mintha egyenesen a Szovjetunió inspirálná az atomfegyverek befagyasztásáért indult mozgalmat az Egyesült Államokban, vagy hogy onnan irányíthatják. Akárhogy is van, mi a leghatározottabban ostobaságnak tartjuk az ilyen feltételezéseket és az ilyen nyilatkozatokat. Ez a mozgalom spontán amerikai mozgalom. Az a kívánság szülte, hogy végre közös nyelvet találhassanak a Szovjetunióval, s megfékezzék a háborúra készülő militarista erőket. A Szovjetuniónak ehhez semmi köze sincs, mi csak szolidárisnak nyilváníthatjuk magunkat ezzel a mozgalommal, hiszen egyetértünk egymással abban, hogy meg kell akadályozni a háborút, s az említett kérdésekben meg kell találni a megegyezések, a szerződések útját. És nem szabad se a mozgalmat, se bennünket megvádolni azzal, hogy létrehoztunk volna valamiféle közös központot, amiért aztán felelőssé lehet tenni akár a Szovjetuniót, akár e mozgalom vezetőit. Reméljük, hogy az ilyen vádak nem lesznek hosszú életűek, szertefoszlanak, és azok az emberek, akik mondhatni ösztönösen tudják, mi felel meg az amerikai nép érdekeinek és mi nem, még hatékonyabban, még hangosabban hallatják hangjukat az Egyesült Államok politikai életében.

Végezetül a legutóbbi megnyilatkozásokkal, főképpen az Egyesült Államok elnökének beszédeivel kapcsolatban megállapíthatjuk, hogy a „közbülső variáns" — ahogyan az elnök nevezte elképzelését — elfogadhatatlan. Mégpedig a következő okoknál fogva.

Először is, a javaslat nem veszi figyelembe a közepes hatótávolságú angol és francia nukleáris eszközöket, köztük 162 rakétát.

Másodszor, nem veszi számításba a sok száz amerikai nukleárisfegyverhordozó repülőgépet, melyek Nyugat-Európában és a repülőgép-anyahajókon állomásoznak.

Harmadszor, a Szovjetunió ázsiai részén is meg kellene semmisíteni a közepes hatótávolságú rakétákat, jóllehet ezeknek semmi közük Európához.

Egészében véve: ha a NATO-nak most Európában a közepes hatótávolságú nukleáris töltetek terén másfélszeres a fölénye, akkor a „közbülső variáns" megvalósulása esetén a NATO fölénye 2,5-szeresére növekedne a Szovjetunióval szemben az ilyen töltetek terén.

Íme, röviden és tömören így fogalmazhatjuk meg véleményünket az amerikai kormányzat „közbülső variánsáról". Egyébként nincs semmi kétségünk afelől, hogy Washingtonban nem is vártak tőlünk más reagálást.

Nyilatkozatom befejezése előtt még két körülményre szeretném felhívni a jelenlevők figyelmét. Ezek nélkül valószínűleg nem lenne teljes a kép, s ez semmi esetre sem jó olyan emberek szempontjából, akiknek az egész helyzetet ismerniük kell, hiszen ma, holnap és holnapután ők informálják a népeket, az embereket. Ez jó is lenne. Mindenkinek meg kell értenie egyszer s mindenkorra: fegyvereink, az európai közepes hatótávolságú fegyverek, nem érik el az Egyesült Államok területét. Ez nem is feladatuk. Az amerikai fegyverek közül viszont, amelyeket Európában akarnak elhelyezni, mindegyik elérheti a Szovjetunió területét. Íme, ez a földrajzi tényező. S kinek előnyös? Előnyös az Egyesült Államoknak és hátrányos a Szovjetuniónak. Mi azonban nem kívánunk kompenzációt, nem is vetjük fel az egész kérdést, pedig megtehetnénk, ha

lelkiismeretesen és pontosan akarnánk megteremteni az egyensúlyt.

Nézzük tovább. A rakéta az rakéta. A rakéták megindulhatnak. Ha bekövetkezne egy nukleáris tragédia, amely az egész emberiséget sújtaná, a nyugat-európai területről induló amerikai rakéta hatszor-hétszer rövidebb idő alatt érné el a Szovjetuniót, mint egy Szovjetunióból induló rakéta az USA területét. Következésképpen a Szovjetunió, ha skrupulózusan és nagyobb pontossággal közelítünk a kérdéshez és fel akarjuk állítani a megfelelő egyenletet, az egyenlőség elvének tiszteletben tartása végett ugyancsak joggal vethetné fel a kompenzáció kérdését. Mi azonban nem tesszük ezt, inkább eltekintünk ettől a tényezőtől. Hogy miért? A megegyezés elérésének megkönnyítése érdekében. Ezenkívül mi szem előtt tartjuk: ha sikerül megegyezésre jutni, akkor nyilván további lépések következnek, melyek radikálisabb csökkentésekhez vezetnének, sőt talán a rakétafegyverek teljes megsemmisítésére is lehetőség nyílna. Kérem, vegyék figyelembe ezt a körülményt is.

Rugalmasak, úgy is mondhatnám, egyenesen nagylelkűek vagyunk a megegyezés érdekében. Mint már mondottam, arra törekszünk, amire mindenkinek törekednie kell: a békére, az atomfegyverek teljes megsemmisítésére, arra, hogy az atomenergiát csakis békés célokra, az emberiség javára használjuk fel.

A közepes hatótávolságú fegyverek, valamint, ha Európán túllépünk, a stratégiai fegyverek vonatkozásában politikánk azt a célt követi, hogy minden áron megőrizzük az egyenlőséget, az egyenlőség és az egyenlő biztonság elvét, amely az évek során kialakult. Mondhatni, maga az élet vezetett el bennünket az egyenlőség elvéhez. Ez nem valamiféle hivatali munka eredménye.

Az Egyesült Államok politikája arra irányul, hogy megsemmisítse, kiküszöbölje ezt az elvet. Mi mindent megteszünk annak érdekében — akár lesz megállapodás, akár nem —, hogy megőrizzük ezt az elvet. De ha az Egyesült Államok kormányának és a többi NATO-ország kormányainak a cselekedetei folytán ez mégis megsemmisül, akkor a Szovjetunió okvetlenül meg fogja tenni jogos érdekei védelmében a szükséges intézkedéseket, hogy ez az elv a továbbiakban is érvényesüljön. Efelől mindenki biztos lehet, ebben senki ne kételkedjen. Meg fogjuk tenni ezt. Megvannak hozzá az anyagi és a szellemi lehetőségeink is —, ebben se kételkedhet senki. Igen, őszintén szólva úgy gondoljuk, hogy ezt azok is tudják, akik a mostani helyzetért felelősek.

Andrej Gromiko a továbbiakban az újságírók kérdéseire válaszolt.

Úgy tűnik, Washingtonban továbbra is arra számítanak, hogy ahogyan az év vége közeledik, amikorra az európai rakétatelepítés megkezdését tervezik, a Szovjetunió „engedékenyebb" lesz. Mit mondhat erről?

Ez helytelen, nagyon hibás álláspont. Aki így vélekedik és így nyilatkozik, erősen túlértékeli a dolog taktikai részét, és kevéssé gondol a lényegre. Mert szó sincs semmi ilyesmiről. Éppen ellenkezőleg: az USA és a Szovjetunió távolabb lesz a megállapodástól, mint most. A megegyezés előfeltétele mindkét fél jogos érdekeinek számításba vétele, az egyenlőség elvének betartása. A tömegtájékoztatási eszközök akkor tesznek jó szolgálatot, ha erről megmondják az igazat.

Hogyan fog válaszolni a Szovjetunió arra, ha az amerikaiak telepíteni kezdik a Pershing- és a szárnyas rakétákat? Vajon ez a rakétaelhelyezés nem fog-e valami olyasmit előidézni, mint amilyen 1962-ben a karib-tengeri válság volt?

Nyilatkozatomban már szóltam róla: ha a rakétákat rendszerbe állítanák, ha megszegnék a megállapodást, akkor a Szovjetunió anyagi téren is, de minden más vonatkozásban is azon lenne, hogy megvédje érdekeit. Nem engedjük meg, hogy megsértsék az egyensúlyt vagy az egyenlőséget vagy bárhogy nevezzék is ezt. Nem engedjük. És nem lesz eltérés szavaink és cselekedeteink között. Megvannak rá a lehetőségeink, ahogyan ezt már nem egyszer bebizonyítottuk. Csakhogy ez a rosszabb lépés, amit úgy kényszerítettek ki tőlünk. Hiszen nekünk az az

elsődleges, eredeti álláspontunk, hogy a kérdést az Egyesült Államokkal, a NATO-val való tárgyalások útján kell megoldani.

A Szovjetunió az egyenlőség és az egyenlő biztonság elvét védelmezi. Az amerikai fél viszont „egyenlő jogokról és egyenlő határokról" beszél. Mi itt a különbség?

Ha önök a tárgyalásokat folytató amerikai képviselőknek feltennék a kérdést, mit jelent az „egyenlő jogok és egyenlő határok" formulája, azok nem válaszolnának. Semmitmondó nyilatkozatot tennének, mivel maguk sem tudják, mi fán terem. Csak találgatni lehet, hogy itt az angol és a francia rakéták alkotják a központi kérdést. Ezzel a formulával akarnak kitérni ez elől a kérdés elől. Ezt lehet kihámozni egyes megjegyzésekből, a dolgok logikájából, mondhatnám magukból a tárgyalásokból is. De magát a formulát kimondottan azért dolgozták ki, hogy ködösítsenek. A matematikailag s egyben politikailag pontos formula, amely katonai-stratégiai szempontból is elfogadható, az egyenlőség és az egyenlő biztonság, amely minden tényezőt figyelembe vesz. Ez egyszerű, ám tudományosan megalapozott formula.

Ön nemrégiben úgy nyilatkozott, hogy a nyugati közvélemény tévedne, ha azt gondolná, hogy Genfben az új rakéták telepítésének megkezdése után is folytatódnának a tárgyalások. Vajon azt jelenti ez, hogy a Szovjetunió megszakítja a tárgyalásokat, amint elhelyezik az első amerikai rakétát?

Meg kell mondanom önnek, hogy ez rendkívül negatív tény lesz Európa és az egész világ szempontjából. Olyan helyzet fog kialakulni, hogy kénytelenek leszünk a legbehatóbban tanulmányozni minden körülményt — hangsúlyozom: minden körülményt —, és úgy kell meghoznunk a megfelelő döntést.

Legutóbbi beszédeiben Reagan elnök a Szovjetuniót a „gonosz birodalmának", a „gonosz központjának" nevezte. Hogyan értékeli ön ezt az állítást?

Igen, tudjuk, hogy az amerikai elnök elszórakozik ilyesféle dolgokkal. Egyszer keresztes hadjáratot szervez, vagy jósol, máskor a Szovjetuniót és a szocialista országokat a „gonosz központjának" nevezi. De egyáltalán nem ő az első a történelemben, aki ilyesféle módszerekhez folyamodik.

Voltak a történelemben politikusok, akik egyenesen a szocializmus pusztulását jósolták. A szocializmus pedig tovább halad útján. Halad és erősödik. Az elnök jóslatai nem öregbítik az amerikai külpolitika tekintélyét, nem is szólva arról, hogy a szocializmuson vagy a mi külpolitikánkon mit sem változtatnak. Meggyőződésünk: ha a második világháború utáni időszak egészét tekintjük, a Szovjetunió csillaga, zászlónk, külpolitikánk zászlaja talán még sohasem fénylett úgy az egész világ előtt — északon és délen, keleten és nyugaton —, mint manapság.

S vajon a kolonializmus felszámolása egyáltalán lehetséges lett volna-e a Szovjetunió nélkül, a háborúban aratott győzelmünk nélkül a fasiszta agresszor felett? Nem, ezt egyetlen tájékozott, jó ítélőképességű, okos ember sem tagadhatja.

Meggyőződésünk, hogy amit eddig a szocializmus, a szocialista államok és mindenekelőtt a Szovjetunió tett, az a jövő gránit alapját alkotja. Ez jól szolgálja népünket, mely tovább halad terveinek teljesítésében. S ugyancsak jó példát mutat az egész emberiség számára. Mi nem avatkozunk bele más államok belügyeibe; ez egyik külpolitikai alapelvünk. De a példa az példa. Hatását még az sem szüntetheti meg, aki kereszttel vonul ellene.

Tudják, ezek a kemény és sértő szavak, amelyekkel a washingtoni politikusok szórakoznak, amelyekben örömüket lelik, nem fogják javítani az USA külpolitikájának lehetőségeit, hanem csupán arra jók, hogy megmutassák, mennyire átlépték Washingtonban mostanra az illendőség határait a más államokkal, különösen a Szovjetunióval való viszonyban. Így nem lehet dolgokat intézni.

Képzeljék csak el, mi lenne, ha az Egyesült Államok és a Szovjetunió felelős képviselői a tárgyalóasztalnál ilyen jelzőkkel illetnék egymást. Az

egyik bebizonyítja, hogy önök nem mások, mint a „gonosz központja"; a másik természetesen tiltakozik, és nem akar adós maradni a válasszal. Miféle tárgyalások lesznek ezek?

Ha most valaki elkezdené táblázatba szedni a gaztetteket, akkor biztosítom önöket, hogy az USA listája igen hosszú lenne. Hozzánk fordulnak jogos érdekeik védelmében mindazok, akik sérelmeket szenvedtek el az Egyesült Államoktól, akiknek területét — s az érintett országok száma több tucatnyi — saját érdekszférájának, majdhogy nem konyhakertjének, vizeit „belső tavacskájának" nyilvánította. Hozzánk apellálnak. A „gonosz központjához"? Szó sincs róla. Vajon a „gonosz központja" volt az, amely az ENSZ-ben a kolonializmus, a gyarmati rendszer felszámolását javasolta? Ezt a javaslatot egy szocialista állam, a Szovjetunió terjesztette be.

A „gonosznak" ez a „központja" javasolta már 1946-ban, hogy írjanak alá egy olyan nemzetközi egyezményt, amely az emberiség lelkiismeretével összeegyeztethetetlennek nyilvánítja a nukleáris fegyvert, s amelynek értelmében be kell tiltani az atomfegyvert, az atomenergiát pedig békés célokra, az emberiség javára kell fordítani. A „gonosz központja" lett volna ez? Nem, ez a szocialista szovjet állam volt.

S vajon a „gonosz központja" az, amely most a katonai költségvetések csökkentését javasolja, azt javasolja, az államok kötelezzék magukat, hogy nem alkalmaznak erőt egymás ellen, azaz nem folyamodnak háborúhoz, s békés alapokra építik kapcsolataikat? Nem. Olyan állam ez, amely a béke politikáját, a népek barátságának politikáját folytatja. Mi senkire nem erőltetjük rá az ideológiánkat. Ideológiánk azt fejezi ki, ami objektíve az emberi társadalomban végbemegy. Politikánk nyitott könyv, mindenki elolvashatja.

Ha ezt most folytatnám, valaki azt mondhatná, hogy ez már propaganda. De propaganda és propaganda között különbség van. Valószínűleg nem minden jelenlevő hallaná szívesen, ha önöket valamennyiüket most egyszerűen propagandistának neveznék. Pedig önök bizonyos fokig propagandisták, hiszen információkat terjesztenek az emberek között. De információ és információ között is van különbség. Van az emberek megtévesztésére szolgáló információ, és van olyan, amelyik felnyitja az emberek szemét. Ez utóbbi a valósághű információ. S a mi politikánk ereje igazságában rejlik. Ezért amikor az elnök vagy bárki más azzal foglalatoskodik, hogy olyan címkéket aggasson, mint a „gonosz központja" és egyéb ilyen csípős szavakat válogasson össze, hálátlan feladatra vállalkozik. S ez nem is lesz tartós dolog. Lehet, hogy ezek a „szóvirágok" az elnökhöz közel ülő vagy álló valakik számára sziporkázni fognak, de óhatatlanul el fognak hervadni.

Mi büszkék vagyunk a szovjet állam által betöltött szerepre, és tudjuk, hogy a világ államainak többsége kellőképpen értékeli is ezt a szerepet. Büszkék vagyunk arra is, hogy a népek nagy harcában, amely a békéért, a nukleáris háború ellen folyik, sok az elvbarátunk, s ha úgy akarják, ebben az értelemben a szövetségesünk is.

Mi rejlik amögött az amerikai javaslat mögött, hogy „globálisan" kell korlátozni a közepes hatótávolságú rakétákat?

Valószínűleg az Egyesült Államoknak arról a javaslatáról vagy követeléséről van szó, hogy meg kell semmisíteni a Szovjetunió ázsiai részén is a rakétákat. Már szóltam erről. Az USA azt javasolta, hogy ne csak az európai részen, hanem az ázsiai részen is semmisítsük meg a közepes hatótávolságú szovjet rakétákat. Ha most az egészet lefordítjuk a konkrétumok nyelvére, ez azt jelentené, hogy az Egyesült Államok két és félszer annyi robbanótöltettel rendelkezzenek mint a Szovjetunió. Miért robbanótöltetekről beszélek és nem rakétákról? Azért, mert ezek pontosabban, sokkal pontosabban fejezik ki az atomfegyverek erejét.

Úgy értettem az egyik kérdésre adott válaszából, hogy Ön lényegében semmi reményt nem táplál arra vonatkozólag, hogy ennek az évnek a végéig megegyezést lehetne elérni a közepes hatótávolságú rakétákról. Jól értettem?

És lenne még egy kérdésem. Az a körülmény, hogy önt nemrégiben a Szovjetunió minisztertanácsa első elnökhelyettesévé nevezték ki, vajon azt jelenti-e, hogy ön a jövőben kevesebb figyelmet fog szentelni a külügyeknek? És vajon ennek folytán melyek lesznek új kötelezettségei?

Az első kérdésre így felelnék. Ha az Egyesült Államok olyan álláspontra helyezkedik, amilyet az elnök nyilatkozata jelez, akkor nincs esély a megegyezésre. Ezért jó lenne, ha az amerikai kormányzat objektívabb álláspontot foglalna el, amely megfelel az egyenlőség, az egyenlő biztonság elvének, és teljes mértékben számításba veszi a Szovjetuniónak, a Varsói Szerződés valamennyi államának jogos érdekeit.

Ami a második kérdést illeti, ez személy szerint engem érint, s erre nem is lennék köteles válaszolni. De válaszolok. Erősen kétlem, hogy a külügyminisztériumban ezentúl majd kevesebb lesz a munka. Úgy gondolom, inkább több lesz, megnövekszenek a feladatok, röviden szólva még több munka lesz a külpolitikai tevékenység koordinálásának terén.

Lehetségesnek tartja-e ön, hogy az Egyesült Államok álláspontja ellenére javuljanak a szovjet—amerikai kapcsolatok? Hiszi-e, hogy a következő néhány évben sor kerülhet megegyezés elérésére a Szovjetunió és az Egyesült Államok között?

Hát ez nem valami nehéz kérdés. (Derültség a teremben.) Egyet mondhatok: mi szeretnénk, ha az Egyesült Államok és a Szovjetunió között javulna a viszony. Mi a magunk részéről már számtalanszor kinyilvánítottuk ezt pártkongresszusainknak, a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának, központi bizottsági plénumainknak a fórumáról. Jurij Vlagyimirovics Andropov ugyancsak nemegyszer szólt erről. Ismétlem, mi szeretnénk. De mindenki láthatja, hogy az amerikai kormányzat nem akarja javítani kapcsolatait a Szovjetunióval. Azt akarja, hogy a Szovjetunió lényegbevágó engedményeket tegyen jogos és megalapozott érdekeinek rovására. Ilyesmi azonban nincs és nem is lesz. Éppen ezért felhívjuk az Egyesült Államokat, hogy objektívebben közelítse meg a szovjet—amerikai kapcsolatok kérdését, s értse meg: ha az USA és a Szovjetunió között normálisak vagy egyenesen jók a kapcsolatok, ez nem csupán az egész nemzetközi helyzetre hat jótékonyan, hanem az amerikai nép érdekeinek is megfelel. Hogy ez a szovjet nép érdekeinek megfelelne, arról már nagyon sokszor szóltunk.

Annak érdekében, hogy a háború s mindenekelőtt a nukleáris háború lehetőségét kiküszöböljük, először is pozitív irányban meg kell változnia a szovjet—amerikai kapcsolatok jellegének. Mi ezen vagyunk. Az USA kormányzata azonban nem kívánja ezt. Nem haszontalan, ha emlékeztetünk rá: volt olyan idő, amikor háborús szövetségesek voltunk, találtunk közös alapot az együttműködésre, jóllehet akkor is két különböző társadalmi rendszerű és ideológiájú államról volt szó. Úgy gondoljuk, hogy mi, a két hatalom, a két óriási katonai potenciállal rendelkező hatalom, a társadalmi rend és az ideológia különbsége ellenére is rendezhetjük egymással kapcsolatainkat. Biztos vagyok benne, ha ez megtörténik, mindkét ország népei — a Szovjetunióé is és az Egyesült Államoké is — szabadabban fognak lélegzeni.

Beszélne azoknak a javaslatoknak a jellegéről, amelyeket, mint értesülhettünk róla, a múlt hónapban tettek a kínai félnek a szovjet—kínai kapcsolatok javítása érdekében?

Csakis általánosságokat mondhatok. Kína és a Szovjetunió között konzultációk kezdődtek, számos kérdésről. Ezek a konzultációk még nem haladtak annyira előre, hogy következtetéseket vonhatnánk le, kiváltképp a nagyobb horderejű kérdésekben. A felek megállapodtak, hogy folytatják a konzultációkat. Ezeknek légköre egészében véve normális. A konzultációk folytatódnak, s szerintünk jó, hogy elkezdődtek, és jó, hogy folytatódnak. Ha élünk, meglátjuk, mit hoz a jövő. Mi amellett vagyunk, hogy normálisak legyenek a kapcsolataink Kínával.

Washingtonban továbbra is azt ál-

lítják, hogy a Szovjetunió nem tartja be, amit maga ígért, hogy egyoldalúan felfüggeszti a Szovjetunió európai részén a közepes hatótávolságú rakéták telepítését. Mit tud erről mondani?

Rövid leszek. Itt félrevezető nyilatkozatokról van szó. A Szovjetunió esetében a szó és a tett nem tér el egymástól. S ez vonatkozik az adott esetre is.

Jurij Andropov azt mondotta, vannak olyan döntések, amelyek nem fogják sérteni egyik fél érdekeit sem. Az ön álláspontja azonban nem tűnik rugalmasnak. Belemegy-e a Szovjetunió a rakéták egy újabb fejlesztésébe?

Mi a tárgyalásokon kifejtettük véleményünket. Hallottuk az Egyesült Államok véleményét is. Hogy a tárgyalásokon milyen volt a fő politikai irányvonal az amerikaiak és a mi részünkről, arról már beszéltem. Az, ami az amerikai politikából pillanatnyilag ismeretes, kizárja a megállapodás lehetőségét. Hogy holnap mi lesz, azt nem tudjuk. De a látható, belátható perspektíva nem túl biztató, mivel az amerikaiak már ma is azon az állásponton vannak, hogy a rakétákat a tervezett menetrend szerint el kell helyezni. Kell — ismételgetik naponta és óránként. Szeretnénk, ha az amerikai álláspont pozitív irányban megváltozna, ennek azonban egyelőre semmi jele.

Az Egyesült Államok, Reagan elnök szavai szerint, a fegyverzetellenőrzésre vonatkozó bármely megállapodás alapelvének a hatékony ellenőrzést tartja. Mi a Szovjetunió elvi álláspontja ebben a kérdésben?

A leghatározottabban hangsúlyozni szeretném, hogy az ellenőrzés soha nem volt gyenge pontja a Szovjetuniónak sem a megállapodások betartása, sem az azokat előkészítő tárgyalások során, jóllehet a másik fél részéről igen sok demagógia hangzott el ezzel kapcsolatban, különösen a tárgyalótermen kívül. Ott, ahol szükség van az ellenőrzésre, mi mellette vagyunk; ahol nincs szükség speciális ellenőrzésre, ott természetesen nem kell, nincs rá szükség.

Itt külön hangsúlyozom: talán többen nem tudják, hogy egyes szerződések esetében — például a SALT—II szerződés esetében, amelyet az amerikai fél eljárása folytán nem ratifikáltak és nem lépett életbe — sok mindent a kétoldalú nemzeti ellenőrzésre építettek. Kétoldalúra olyan értelemben, hogy mindegyik fél, pontosabban mindkét fél a maga módján jár el ebben a kérdésben. A kétoldalúság nem jelent közös eljárást: mindegyik fél a maga nemzeti technikai eszközeit használja fel. És nem voltak komolyabb kifogások. Ez a módszer mindkét felet kielégítette.

Manapság néha hallani, hogy kételyek merültek fel (mellesleg nem mondják meg nyíltan, hogy valóban megsértettük volna a megállapodást), betartja-e a Szovjetunió egyik-másik magára vállalt kötelezettségét. Nos, ha már a kételyekről beszélünk, mi szintén nem egyszer fejeztük ki kétségeinket az USA kormányának. Hogy ne csak üres szavak legyenek, megemlítek egy esetet.

Egy ízben észrevettük, hogy az Egyesült Államokban bizonyos időn keresztül bizonyos objektumokat elrejtenek a megfigyelés elől. Megkérdezzük, miért. Azt mondják: igen, befedtük őket, mert rossz az idő. Eltelik egy hónap, kettő, s nincs semmi változás. Némely objektumokat eltakarnak, pedig nem kellene, jogunk van megfigyelni eszközeinkkel. Így állapodtunk meg. Megint megkérdezzük. Tudják — hangzik a válasz —, esik az eső, muszáj befedni. No, végtére is — kérdezzük félig komolyan, félig tréfásan —, mikor szakad már meg maguknál az esőzés? Hónapok teltek el; talán csak nem egy újabb özönvíz készülődik?

Az amerikaiak nyilvánvalóan ravaszkodtak. Mi azonban nyugodtan kivártunk. Voltak más esetek is, de nem akarom azokat most propagandacélokból felhasználni. Az ilyesmi előfordulhat. A mi részünkről azonban semmi komolyabb nem történt, s ezt nem is engedjük meg. A mi politikánkra nem jellemző, hogy szerződésben rögzítünk valamit, azután másként cselekszünk. Jó lenne, ha az Egyesült Államok ugyanígy járna el.

Hogyan értékeli a jelenlegi közelkeleti helyzetet? Hogyan értékeli Washington reagálását a szovjet kormánynak arra a nyilatkozatára, amelyben lényegében agresszív szándékokat tulajdonít Izraelnek Szíriával szemben? Vajon a Szovjetunió és az Egyesült Államok érintkezésbe lépett-e egymással az utóbbi időben, hogy megvitassák az ebben az övezetben kialakult helyzetet?

Nincsenek rendszeres kontaktusok a Szovjetunió és az Egyesült Államok között ebben a kérdésben. S ha vannak is ilyenek, azok inkább kölcsönös bemutató jellegűek. Időnként elektromos szikrák pattognak. Jó lenne persze, ha másképp, nyugodtabb mederben folynának a dolgok. De meg kell mondani az igazságot akkor is, ha nem kellemes, és ráadásul elég éles formában. Mert hogyan is lehetne enyhe hangnemben beszélni arról, ami ma a Közel-Keleten, s különösen Libanonban folyik? Milyen idege, miféle agyberendezése kell, hogy legyen az embernek, hogy ne fogja fel a legelevenebb, legerőteljesebb módon, ne fogadja a legnagyobb aggodalommal azt, ami ott történik? Hiszen volt olyan idő, amikor Izrael Libanon elleni agresszív cselekményeivel kapcsolatban Washingtonban kijelentették, hogy az USA nem küldi Libanonba csapatait. Majd eltelt bizonyos idő, és új nyilatkozatok hangzottak el: igen, az USA valószínűleg odaküldi csapatait, de csak meghatározott időre, és ha kérik. Megint eltelt bizonyos idő, és Libanonban amerikai csapatkontingensek jelentek meg. Ismét hivatalos nyilatkozatok hangzanak el az Egyesült Államok kormányzata részéről: valóban, Libanonban vannak amerikai csapatok, s Washington egyelőre nem akarja kivonni őket, határidőt sem jelöl meg a kivonásukra. És Washington máris masszívan jelen van Libanonban. Vagy azt mondják: igen, az amerikaiak kivonulnak csapatkontingenseikkel Libanonból, de ki kell vonulnia onnan Izraelnek is és minden más külföldi haderőnek. Izrael erre azt feleli: nem áll szándékomban kivonulni. Washington erre azt mondja, mivel Izraelnek nem áll szándékában, hát neki se áll szándékában. Ez a két partner könnyen megállapodhat egymással a szerepek megosztásában. Minden elfogulatlan külső megfigyelő csakis arra az egyetlen helyes következtetésre juthat, hogy itt valójában megegyezésről van szó.

A Szovjetunió amellett van, hogy vonják ki Libanon területéről a külföldi csapatokat. Mindet. Szíriának is ez az álláspontja. Izrael viszont magához akarja csatolni Libanon egy részét, s Libanont mint államot gyakorlatilag részekre akarják darabolni.

Vagy nézzék a Libanonnal szomszédos nagy kiterjedésű térséget, amely 19 államot ölel fel. Ezek az államok különösképpen érdeklik az amerikaiakat. Mint Washingtonban mondják, ezekre az államokra kiterjednek az Egyesült Államok stratégiai érdekei. Még e térség speciális amerikai parancsnokságát is létrehozták. Washington céljai között szerepel az is, hogy beavatkozzék az ezekben az országokban zajló eseményekbe, ha nem az amerikai érdekeknek megfelelően folynak le. Ide tartozik a Közel-Kelet is.

Miféle jogokról, miféle magasabbrendű morálról, magasabbrendű morális elvekről lehet itt szó, ha az objektivitás és tisztességesség igényével közelítünk a kérdéshez? Ha ezekben az országokban valami belső társadalmi változás történik, Washington jogot formál magának a beavatkozásra akár fegyveres erővel is. Ezt minek nevezzük? Nem szeretnék túlzottan éles szavakat használni.

Mi együttérzünk az arab üggyel, szeretnénk, ha béke lenne a Közel-Keleten, amellett vagyunk, hogy Izrael Állam létezzen. Senki nem vádolhat azzal bennünket, hogy megváltoztattuk volna Izraellel mint állammal szemben az álláspontunkat. Amikor Palesztina sorsáról folytak a tárgyalások, a Szovjetunió arra szavazott, hogy palesztin állam mellett izraeli állam is legyen. Most is így vélekedünk, s nem osztjuk a szélsőséges arab körök nézetét, melyek szeretnék felszámolni Izraelt. Ez irreális és igazságtalan álláspont, Izraelnek viszont békeszerető államnak kell lennie, jó viszonyt kell fenntartania szomszédaival. Mi egy ilyen izraeli állam mellett vagyunk. Sajnos azonban mindaz, amit Izrael évek hosszú során át tett, egyszerűen aláássa azt a politikai és tör-

ténelmi alapot, amelyet mindazok védelmeztek, akik kiálltak Izraelnek mint önálló államnak a megalakításáért. S mi, akik Izrael megalakítása mellett voksoltunk, egy békés Izraelre szavaztunk, nem pedig egy agresszív izraeli államra. Jó lenne, ha Izrael politikájában, politikai és társadalmi életében végre teret nyernének az egészséges, realista tendenciák, olyanok, amelyek azt célozzák, hogy békében éljen szomszédaival.

Mi támogatjuk az arabokat, az arabok igazságos ügyét, a palesztinokat. Úgy gondoljuk, joguk van rá, hogy megalakítsák saját önálló, még ha talán nem is túl nagy kiterjedésű palesztin arab államukat.

Mint ismeretes, a szovjet küldöttség ez év februárjában a fegyveres erők kölcsönös csökkentéséről és a középeurópai fegyverzetcsökkentésről folytatott bécsi tárgyaláson a szocialista országok nevében előterjesztett egy konkrét javaslatokból álló komplexumot, amely azt célozza, hogy kivezesse a zsákutcából e tárgyalásokat. Hogyan reagált erre a többi résztvevő, milyenek a bécsi tárgyalások további kilátásai?

A kilátások rosszak. Érezhető, hogy tárgyalópartnereink — Washington is, London is, a többi nyugati résztvevő is — nem szentel kellő figyelmet a tárgyalásoknak, és pozícióik megmerevedtek. Mi már többször, több oldalról próbálkoztunk, javaslatokat tettünk, rugalmasak voltunk abban a reményben, hogy végül is sikerül előbbre lépni. Nemrég — alig két hónapja — előterjesztettünk egy javaslatot a csapatok általános számszerű nagyságára vonatkozólag. Ajánlatot tettünk, hogyan lehetne leegyszerűsíteni a megegyezés elérését, eltekintve minden mellékes körülménytől. Sajnos, a nyugati résztvevők nemigen nyilvánitottak érdeklődést eziránt, bár hivatalos választ mindeddig nem adtak. Az utóbbi időkben egyes nyugati fővárosokban elég gyakran folyamodtak ilyesféle módszerhez. Ezek a tárgyalások sem haladnak előre. Egy helyben topognak a vegyi fegyverekről folytatott tárgyalások is; a már elkezdődött tárgyalások nem haladnak, amelyeket meg kellene kezdeni, halasztódnak. Mindennek az az oka, hogy partnereink nem akarnak tárgyalni.

Felrójuk a nyugati országoknak, mindenekelőtt az amerikai kormányzatnak, hogy nem hajlandók megállapodást kötni, de még tárgyalásokat folytatni sem az atomfegyver-kísérletek betiltásáról. Bármilyen furcsa is, de még mindig nem ért véget a madridi tanácskozás sem. Pedig a legelemibb objektivitás tanúsítása esetén már régen be kellett volna fejeződnie, hiszen főbb politikai kereteit a Helsinki Záróokmány meghatározta. A felmerülő vagy felmerült konkrét kérdéseket ennek az alapdokumentumnak a keretei között kell megoldani, és meg is lehet, csak akarni kell. Reméljük, hogy ez a fórum végül is pozitív eredményekkel zárul; szeretnék hinni ebben.

Afrika-történeti esszék

Jean Suret-Canale

A négerkereskedelemtől a neokolonializmusig

A tíz önálló tanulmány a szenvedélyesen vitatkozó marxi elemzés valóságos remekműve.

272 oldal
Ára: 42,– Ft

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

EL NEM KÖTELEZETT ORSZÁGOK ÚJ-DELHI CSÚCSÉRTEKEZLETE

DOKUMENTUM

Indira Gandhi megnyitó beszéde

Március 7—12. között tartották csúcsértekezletüket az el nem kötelezett országok. Az alábbiakban közöljük Indira Gandhi megnyitó beszédét és részleteket Fidel Castro referátumából, következő számunkban a gazdasági és politikai határozatból közlünk részleteket. — N. Sz. szerk.

Királyi Fenségek, Elnökök, Kormányfők, Kegyelmes Urak, Tisztelt Vendégek! Üdvözlöm Önöket Delhiben, ebben a városban, amelynek utcái, épületei gazdag történelmi múlt emlékeit őrzik. Új fajta eseményt jelent azonban számunkra, hogy kiemelkedő méltóságok széles körét fogadhatjuk városunkban, akik a világnak több mint felét kitevő szuverén nemzeteket képviselik. Önök jól ismerik azokat a körülményeket, amelyek között minket ért az a megtiszteltetés, hogy ezt a konferenciát megrendezhetjük. Számos nehézség és az időhiány ellenére elfogadtuk el nem kötelezett testvéreink egyöntetű javaslatát, akik úgy gondolták, hogy a hetedik csúcsértekezlet további halogatása csak a mozgalom bírálóinak és ellenségeinek kedvezett volna. Azt szokták mondani, hogy az időhiány a legjobb munkaszervező. Mégis kérjük, nézzék el nekünk az esetleg felmerülő hiányosságokat és kényelmetlenségeket.

Egyesek nagy kultúrával rendelkező országokból, mások fiatal és dinamikus országokból érkeztek közénk. India is sok megpróbáltatáson ment keresztül. E fáradságos út során mindvégig a tolerancia eszméje vezérelt bennünket. Ez az, ami összetartotta ezt a hatalmas, sokszínű nemzetet és tette lehetővé több ezer éves fennmaradását. „Igazság egy van, azonban a bölcsek annak más és más oldalát ismerik fel" mondja egy ókori mondás. Buddha a könyörületet hirdette. Sziklafalakba vésve még ma is velünk vannak az időszámításunk előtti harmadik században élt uralkodó, Asoka rendeletei, amelyek azt tanították, hogy saját vallásunkat csak akkor tisztelhetjük igazán, ha másokét is épp olyan tiszteletben tartjuk. Ez volt a mogul uralkodó Akbár politikája is. Korunkban a tolerancia és a testvériség eszméit nagy vezetőnk Mahatma Gandhi keltette életre — és eredményesen fordította az erőszakmentesség fegyverét egy idegen nagyhatalom ellen.

Harmincöt évvel ezelőtt népeink többsége még idegen elnyomás alatt élt és nem szólhatott bele országa ügyeinek irányításába. A gyarmatosítókkal szembeni függetlenség kivívásával megszületett az el nem kötelezettség; szemléletmódunkat továbbra is alapvetően az antiimperializmus határozza meg. Nem engedhetjük meg, hogy döntési és cselekvési szabadságunkon bármiféle csorba essék. Egyetlen országcsoporttal sem állunk vitaban, de mindig felemeljük szavunkat az igazságtalanság ellen.

Amikor apám, Jawaharlal Nehru 1946-ban átvette a kormány vezetését, bejelentette India határozott szándékát, hogy „távol kíván maradni az egymással szemben álló hatalmi tömböktől vagy csoportosulásoktól, amelyek a multban világháborúkat robbantottak ki, s amelyek a jövőben még hatalmasabb méretű katasztrófákba sodorhatják a világot". Később kifejtette, hogy „mihelyt kiengedjük kezünkből a külkapcsolatok irányítását és azok valaki más ellenőrzése alá kerülnek, úgy ilyen értelemben nem vagyunk függetlenek... Vagyis politikánk továbbra sem csak a politikai elkötelezettségtől való tartózkodás lesz, hanem baráti együttműködés kialakítására is törekszünk. A világ valamennyi országa felé barátsággal közeledünk."

Ahogy mind több ország nyerte el függetlenségét, egyre növekedett azoknak a száma is, akik hittek a békés egymás mellett élésben és kívül kívántak maradni a katonai szövetségeken. Magától értetődött, hogy ezek az el nem kötelezett országok összegyűltek, nem azért, hogy egy újabb tömböt alakítsanak, hanem hogy érvényt szerezzenek — morális és politikai mozgalmukon keresztül — a kizsákmányolt milliók szavának. A mozgalmunkhoz csatlakozók számának növekedése — Belgrádban a tagok száma még huszonöt volt, jelenleg pedig eléri a százat — már maga is bizonyítja, hogy az el nem kötelezettség számos nép mélyen átérzett óhajával találkozik. Mozgalmunk jelentősége nem a rendelkezésünkre álló hadosztályok számán vagy a pusztító fegyverek tonnáin mérhető le, hanem annak a vágynak az erősségén, amellyel a békét, a szabadságot, a fejlődést, a nemzetek közötti igazságot akarjuk.

Más kormányoknak egymással ellentétes véleményük lehet arról, hogy mi jó és mi rossz. Mi, el nem kötelezett országok a békét választottuk, ami minden bizonnyal az egyetlen helyes és elkerülhetetlen alternatíva. Mi baráti kapcsolatok kialakítására törekedtünk és törekszünk a jövőben is mindenkivel, kivéve azokat a kormányokat, amelyek fajüldöző politikát folytatnak vagy a mások nehezen kivívott szabadságát fenyegetik. Az el nem kötelezettség nem bizonytalanságot jelent, de nem is elutasító vagy semleges magatartást.

Az el nem kötelezettség nemzeti függetlenséget és szabadságot jelent. A békéért és az összeütközések elkerüléséért száll síkra. Távol kíván maradni a katonai szövetségektől, a nemzetek közötti egyenlőséget, a nemzetközi gazdasági és politikai kapcsolatok demokratizálását hirdeti. Kölcsönös előnyök alapján általános együttműködést kíván megvalósítani a fejlődés érdekében. Stratégia, amely elismeri és megőrzi a világ sokféleségét.

Mielőtt rátérnénk a mostani konferencia napirendi pontjaira, szeretném kifejezni mozgalmunk köszönetét Fidel Castro elnöknek, amiért elnöki tisztségét a rá oly jellemző határozottsággal, eredményességgel és méltósággal látta el az elmúlt három és fél év során. Ezt az amúgy sem problémamentes időszakot csak súlyosbították a világban jelentkező válságok. Castro elnök azonban mozgalmunk egységét és erejét tartotta szem előtt, ami hozzájárult a nemzetközi feszültségek csökkenéséhez. Hálánkat rójuk le azoknak a társainknak, akik már nem lehetnek többé közöttünk. Különösképpen fájlaljuk Tito elnöknek, mozgalmunk egyik alapító atyjának, a kiemelkedő munkásságú és bölcs előrelátású államférfinek a hiányát.

Az emberiséget jelenleg a világgazdasági rendszer összeomlása és — a nukleáris háború következtében — a teljes megsemmisülés fenyegeti. Ha ezek a tragédiák bekövetkeznek, vajon bízhat-e bármelyikünk is — legyen az az ország nagy vagy kicsi, gazdag vagy szegény a világ bármelyik táján — abban, hogy túléli a katasztrófát. Nézzük meg közelebbről a gazdasági válságot. Országainknak nincsen mozgási szabadsága. Elsőként és a legsúlyosabban fogjuk megérezni a gazdasági összeomlást. Egy olyan világban, ahol minden mindennel

összefüggés, ahol „nem bánthatunk egy virágot anélkül, hogy ezzel ne okoznánk fájdalmat egy csillagnak", még a leggazdagabb országok sem vonhatják ki magukat a megrázkódtatások hatása alól.

A II. csúcs... óta eltelt négy egymást követő évben a világgazdaságban stagnálás, illetve visszaesés volt tapasztalható. A világtermelés 1981-ben 1,2%-kal visszaesett, a kereskedelem pedig az elmúlt évben stagnált. A fejlett országokban a munkanélküliség szintje a nagy gazdasági válság óta most a legmagasabb: túllépte a 30 milliót, s ez átlagosan az összes munkaerő 10%-ának felel meg. Különösen aggasztó a helyzet a szegényebb országokban, ahol a munkanélküliség már krónikussá vált. Rendkívüli mértékben megnövekedtek a foglalkoztatottsági és ellátási gondok az olajimportra szoruló — ezek közül is elsősorban az alacsony jövedelmű — fejlődő országokban. 1979 óta a fejlődő országok folyó fizetésimérleg-hiánya, valamint adósságterhe kétszeresére, 100 milliárd, illetve 600 milliárd dollárra emelkedett. A számukra hosszú és középtávra folyósított hitelek meghaladják a 10 milliárd dollárt. A kedvezményes segélynyújtás hirtelen lecsökkent. A Nemzetközi Fejlesztési Társaság egyik fő finanszírozójának befizetései megleheтosen csökkentek, amely korlátozta a Világbank lehetőségeit az alacsony jövedelmű országok segélyezésében. A fejlődő országok exportbevételei az elmúlt két évben 40 milliárd dollárral csökkentek. Kereskedelmi árucikkeik ára, amely eddig is folyamatosan csökkent — az elmúlt 50 évet tekintve — az eddigi legalacsonyabb szintre zuhant. A fejlődő országok kevesebbet kapnak azért, amit megtermelnek, ugyanakkor az importált ipari javakért többet fizetnek. A kamatlábak minden eddiginél magasabbra szöktek.

Ottawa, Cancun és Versailles ellenére a fejlett és a fejlődő országok közötti párbeszéd még el sem kezdődött. Északon csak kevesen ismerik fel, hogy Dél folyamatos társadalmi, gazdasági növekedése az ő érdeküket is szolgálja. Vagyis amit mi kérünk, az nem jótékonyság vagy felebaráti szeretet, hanem józan gazdasági ítélőképesség. Észak és Dél ily módon kialakított együttműködése kölcsönös előnyökkel járna. Az el nem kötelezettek mozgalma mindig szilárdan kiállt a nemzetközi gazdasági kapcsolatok mélyreható átalakításáért. Mi szembehelyezkedünk a kizsákmányolással. Valljuk, hogy minden népnek joga van saját erőforrásaihoz és saját politikájának kialakításához. Egyenlő beleszólási jogot akarunk a nemzetközi intézmények irányításába. Ismételten kifejezzük elkötelezettségünket egy igazságos és egyenlőségen alapuló új világgazdasági rend mellett. Ezen a találkozón egy következetes és azonnal megvalósítandó cselekvési programot kell kidolgoznunk a fejlődő országok létfontossági kérdéseiben való megsegítésére. Ki kell alakítanunk az UNCTAD küszöbön álló hatodik ülésszakán, valamint más fontos nemzetközi konferenciákon követendő egységes fellépés stratégiáját. Szükség van egy olyan Nemzetközi Monetáris és Pénzügyi Fejlesztési Konferencia mielőbbi összehívására, amelyen nem kerülnek túlsúlyba Észak érdekei. A monetáris és pénzügyi problémák Észak országainak is nehézséget jelentenek, így ezek megoldása kölcsönösen előnyös kell, hogy legyen. Ennek a konferenciának átfogó reformokra kell javaslatot tennie a nemzetközi monetáris és pénzügyi rendszert illetően, amelyről ma már elmondható, hogy elavult, működése nem kielégítő és nem szolgálja a kölcsönös érdekeket. Elő kell segítenie a fejlesztési eszközök beruházás célú felhasználását olyan létfontosságú területeken, mint az élelmiszeripar, az energiagazdálkodás vagy az ipari fejlődés. Alapvetően megoldást kell találni az eladósodás problémájára, hiszen a fejlődő országok eladósodása példátlan méreteket öltött. Az adósságszolgálati terhek a fejlődő országok összes export bevételeinek több mint egynegyedét emésztik fel.

A hosszú távra szóló megoldások időt és előkészületeket igényelnek. A közvetlenül előttünk álló problémák viszont nem tűrnek halasztást. Néhány ország helyzete igen súlyos, egyeseké pedig kétségbeejtő. Ezek az országok nem várhatnak a világközösség egységes fellépésére. Mozgalmunk kötelességének érzi megsegítésüket, s ez semmiképpen sem haladja meg a rendelkezésünkre álló emberi erőforrásokat, ipari kapacitásokat, műszaki felkészültségünket vagy akár pénzügyi eszközeinket. Az önerőre támaszkodást először a leggyengébb ország ese-

[illegible]

igen szerény keretek között engedhetik ezt meg maguknak.

[illegible]

gyakorlatba.

[illegible]

vényesek szükségszerűen a mi körülményeink között.

[illegible]

léletre van szükség.

[illegible]

ellen van, hanem meg is hiúsíthatja ezen intézmények törekvéseit.

[illegible]

[illegible] alkotórészek egyszerű összefüggésével szemben. — *N. Sz. szerk.*

legyen.

törekednek, mint azt korábban tették, isteni jogokra hivatkozva.

juk megszilárdításában.

elég erőnk ennek megvalósításához?

szervezet megerősítésének szentelnénk.

következő leszerelési tárgyalásokon

nácskozásunktól. Javaslom, hogy hozzunk határozatot, melyben:

jobbá tegyük népeink életkörülményeit.

mányes, érdekes és kellemes legyen.

Fidel Castro beszéde

(RÉSZLETEK A REFERÁTUMBÓL)

a nemzeti felszabadulás és a gazdasági fejlődés eszközévé.

kísérleteiről tanúskodnak a politikájával szembenálló, a hegemóniáját kétségbevonó, el nem kötelezett mozgalom felbomlasztására és lerombolására. Tisztelt elnökasszony, tiszteletre méltó állam- és kormányfők! Soha nem volt annyira a harc a békét fenyegető erők, a kolonializmus maradványai, s az imperializmus még mindig fennálló hatalma ellen, s ma ez a csata ha lehet, még nehezebb és kockázatosabb, minthogy megosztott erőkkel kell a küzdelembe bocsátkoznunk. Éppen ezért, anélkül, hogy a békéért, a függetlenségért és a fejlődésért vívott harcunk lanyhult volna, az utóbbi három évben fel kellett hívnunk a mozgalom figyelmét egységünk helyreállításának sürgős feladatára, a [illegible] sebek gyógyítására.

Még az 1979. decemberi események előtt felhívtuk a figyelmet az afgán forradalom és az egyes szomszédos országok egységünket fenyegető érdekei közötti ellentmondásokra, s vállaltuk a szükséges közvetítést az egyes érdekelt felek között, abból a célból, hogy megakadályozzuk a konfliktus elmélyülését és a jövendő komplikációkat. Erőfeszítéseink tengelyében Afganisztán és Pakisztán álltak. A hatodik, havannai csúcsértekezlet után igyekeztünk megbeszélést létrehozni a két kormányt képviselő államférfiak között, abban a reményben, hogy ha sikerül egyetértésre jutniuk, meg lehet teremteni a szükséges feltételeket a térség normális politikai életéhez való visszatéréshez, a baráti kapcsolatot lehet kialakítani Afganisztán és szomszédai között. Hasonló lépéseket tettünk a térség más országai képviselőinek bevonásával is. E célokat úgy próbáltuk elérni, hogy egy pillanatig sem engedtük magunkat befolyásolni Kubának az afgán forradalom iránt többször kifejezett, és változatlanul érvényes rokonszenvétől és szolidaritásától. Erőfeszítéseinket siker koronázta volna. Mikor a szovjet csapatok a segítségkérésnek eleget téve megjelentek Afganisztánban, egyre inkább ebben az irányban folytattuk erőfeszítéseinket, hogy olyan megoldást hozzunk létre, mely egyaránt megfelel az érintett felek [illegible] valamennyi fél számára. Kritikusan szemlélve, s állandó kapcsolatot folytatunk a felek között a kubai külügyminiszter, s más vezetők révén. Mindennek által meg kell állapítanunk, hogy a feltételek jelenleg még nem értek meg annyira, hogy gyümölcsöző eredményekre számíthatnánk.

Ami az iráni—iraki konfliktust illeti, melyet kezdettől fogva igyekeztünk elsimítani, állandóan informáltuk a mozgalom tagjait az ügyeiről, valamint az általa életre hívott békéltető csoport lépéseiről. E csoport elnöke Kuba, tagjai India, Algéria, Zambia és a Palesztin Felszabadítási Szervezet. A háború folytatása, melyben részt vesz az el nem kötelezett mozgalom két tagja is, melyre a hatodik csúcskonferencia során a hetedik csúcskonferencia megrendezését egyhangúlag [illegible] sodorta konferenciáink folyamatosságát. Amikor nyilvánvalóvá vált, hogy a konfliktus nem ér véget a hetedik csúcskonferencia tervbe vett megnyitása előtt, más állam- és kormányfők egyetértésével úgy határoztam, hogy lépéseket teszek a nehézség méltányos és igazságos rendezésére. Nem másképp, hogy midőn az állam- és kormányfők egyöntetűen helyeselték a csúcskonferencia Indiában való megrendezését, [illegible] hogy Irak, kívánságának megfelelően, elsőbbséget élvezzen a következő csúcsértekezlet helyszínének kiválasztásakor Irak, kívánságának megfelelően elsőbbséget élvezzen.

Azt hiszem, valamennyi állam- és kormányfő nevében kifejezhetem a köszönetet Indiának és miniszterelnökének, Indira Gandhinak, aki miután a szükséges rövid határidőn belül a hetedik csúcstalálkozó megrendezésének terhét vállalta, gyors és készséges választ adott. India kitárt karral és szeretettel fogadott bennünket, ami megegyezik Jawaharlal Nehru magatartásával, aki mozgalmunk alapító gondolataival is hozzájárult mozgalmunk megalapításához.

Hadd térjek most vissza mozgalmunk egységének kérdéséhez, mely sürgetőbb, mint valaha. Amikor a havannai konferencián felhívtuk a figyelmet a békét fenyegető veszélyekre és arra a súlyos helyzetre, melyben a fejletlen országok gazdaságának kell elszenvednie, nem képzeltük, hogy néhány hónap múlva tovább romlik a világgazdaság, s hogy a világ politikai és gazdasági perspektívái ha lehet, még sötétebbek és komorabbak lesznek.

Nem az apokaliptikus helyzetek iránti vonzódás mondatja velünk, hogy a [illegible]

világ jelenlegi politikai helyzetében.

talos nyilatkozatai is cáfolnak.

nak, hogy itt nem lehet szó semmiféle félreértésről.

már hét amerikai kormányzat ellenségeskedésével dacolt?

függ, s az eszméket nem lehet meggyilkolni.

hogy beletörődjünk abba, hogy bárki rabszolgái legyünk!"

vetkeztében, mely valóságos árháborúnak is nevezhető.

értékekhez képest kis híján elérik a 29 milliárd dollárt.

érzékelni lehet:

de csak 0,7 tonnát 1982-ben.

ni, de csak 15,8 tonnát 1982-ben.

autót lehessen venni, 1982-ben viszont 26 tonnát.

Egy tonna nyersréz árából 1959-ben 39 orvosi célra használatos röntgencsövet lehetett venni, 1982-ben csak 3-at.

Csak a cserearányok romlásának meg kellene szűnnie az ércz kivitelünknél. Mindehhez hozzá kell tenni, hogy a tőkés piacok a hagyományos vámhatárokat a különböző nem tarifajellegű megszorítások révén meghatározzák, s így védekeznek a harmadik világból származó árutermékekkel ellen. Nincs semmi csodálnivaló abban, hogy ilyen feltételek között a fejletlen országok adósságai hatványozottan felhalmozódnak: 1982-ben meghaladják a 600 milliárd dollárt; 1990-re pedig, ha a jelenlegi ütem folytatódik, a gazdasági előrejelzések szerint eléri a hihetetlennek tűnő, 1 billió 473 milliárdos összeget.

A fejletlen világ mezőgazdasági termelése szintén súlyos válsággal néz szembe. A gyors demográfiai növekedés, mely együtt jár a talaj termelőerejének kimerülésével és a növekvő erózióval, a elsivatagosodással s más káros jelenségekkel, már most előrevetíti annak az árnyékát, hogy a századfordulón ezen a téren is súlyos nehézségek támadnak. Jelenleg mintegy 0,4 hektár megművelhető földterület jut a harmadik világban egy lakosra, s már ez sem elegendő. Mi történik 2000-ben, amikor kevesebb, mint 0,2 hektár jut majd? 1975 és 1980 között a világ egy főre jutó élelmiszertermelése alig 0,5%-kal növekedett évente. A fejlett kapitalista országokban mindazonáltal tíz év alatt 8%-kal növekedett, ugyanakkor viszont csökkent több mint hetven fejletlen országban.

Az iparosítás döntő tényező a harmadik világ gazdasági fejlődésében. Tagadhatatlan, hogy ez kiemelkedő fontosságú tényező, minthogy ez teremti meg a fejlődés anyagi és technikai alapjait. A klasszikus séma szerint a fejletlen országok mezőgazdasági termékek és nyersanyagok termelésére szakosodnak, s az ipari termelést átengedik a fejlett országoknak. Ez a séma azonban elavult, s országaink számára egyre inkább az igazságtalan modellként válik el. Az UNIDO szakemberei felmérte, hogy ha a jelenlegi folyamat folytatódik, a fejletlen országok, melyek a világ népességének több mint 80%-át képviselik, 2000-ben csak a világ ipari termelésének 13,5%-át lesznek képesek előállítani. Azok az elméletek, melyek szerint multinacionális társaságok hozzájárulhatnak a harmadik világ fejlődéséhez, nem állják meg a helyüket. Azok a javaslatok sem valósíthatók meg, melyek a fejletlen országoknak a nemzetek fölötti [illegible] szerepet juttatnak, minthogy ezekben a [illegible] a harmadik világ [illegible] mint az ipari termékek importálói szerepelnének a világpiacon.

Amikor a harmadik világot érintő súlyos gazdasági válság hatásain s a szomorú perspektíváikon tűnődöm, s eszembe jut az imperialisták fékevesztett fegyverkezési versenye, megkérdezem magamtól: vajon miért fegyverkezik az Egyesült Államok minden mértéken felül, miért hány fittyet az ésszerű szükségnek és minden látszólagos logikának? Ezek a különleges, klasszikus típusú katonai előkészületek egyenesen a harmadik világ ellen irányulnak. Ha ez nem így lenne, ugyan miven célt szolgál a felhalmozott fegyverek legnagyobb része?

Mint ahogy ezt az ENSZ-ben is megmondtuk, a bombákkal megölhetik az éhezőket, a betegeket, a tudatlanokat, de soha nem tüntethetik el az éhséget, a betegségeket, a tudatlanságot. A béke és a fejlődés között, mint ezt mindannyian megállapíthatjuk, drámai kapcsolat van. Annak a 650 milliárd dollárnak a harmadával, amit minden évben katonai célokra fordítanak és annak a 15 billiónak a harmadával, amit a következő évtizedekben akarnak elkölteni, ha a költségek a jelenlegi ritmusban növekednek, meg lehetne oldani a világ fejletlenségéből eredő gazdasági és társadalmi problémákat, s ezáltal jelentősen hozzá lehetne járulni a fejlett kapitalista országok gazdasági gondjainak enyhítéséhez is.

A fenyegető nukleáris tragédiával, a fejletlenség és a kizsákmányolás drámájával, a bennünket is érintő gazdasági és társadalmi válsággal szemben nem tűrhet el sem közömbösség, sem közöny. Az egyetlen emberhez méltó kiáltás a harc. Ez az az üzenet, melyet mandátumom lejártával át akarok adni az el nem kötelezett országok mozgalma tagjainak.

Harcolni kell! Harcolni megalkuvás nélkül a békéért, a nemzetközi kapcsolatok javításáért, a fegyverkezési verseny megszüntetéséért, a fegyverkezési kiadá-

sok szigorú csökkentéséért, s követelni kell, hogy ennek ne ...

... jelentékeny részét fordítsák a harmadik világ fejlesztésére.

... [illegible] ...

... [illegible] ... jövőjéért.

VANNAK-E EGYÁLTALÁN NEMZETISÉGEK FRANCIAORSZÁGBAN?

KARSAI LÁSZLÓ

A nemzetiségi kérdés Franciaországban

168 oldal
Ára: 14,– Ft

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

Az Olasz Kommunista Párt Központi Bizottságának beszámolója a párt XVI. kongresszusán

ENRICO BERLINGUER FŐTITKÁR BESZÉDE*

(RÉSZLETEK)

ezek között az első nem más, mint a béke . . .

Ezt a véleményt három tényező indokolja.

a tárai egyelőre még ismeretlenek.

vetkezését

tekinthetjük ezt a véleményt helytállónak.

nesen súlyosbodott.

való félelem.

fellépése elégtelennek és gyakorta hatástalannak bizonyult.

a fejlődés biztosítására, kezdve a béke megőrzésével.

osztályharcot és az imperializmus tevékenységét.

Begin politikájával.

..., hogy a Reagan-kormányzat nem teljesíti az Egyesült Államok által vállalt kötelezettségeket a Kínai Népköztársasággal szemben Tajvan problémájával kapcsolatban. Ez ugyan indokolt a kínai elvtársak reakcióját.

Világos tehát, hogy küzdünk az imperializmus politikája és tettei ellen. Ám a békéért folytatott harc nem azonosítható egyszerűen az imperializmus elleni küzdelemmel, és sokkal kiterjedtebb dolog, mint az osztályharc.

Már csak azért is így van ez, mert a béke megőrzése kizárólag akkor képzelhető el, akkor lehetséges, ha a különböző gazdasági, társadalmi és politikai rendszerű államok a békés egymás mellett élés politikáját folytatják. Két államcsoport szembenállása — az egyik élén az Egyesült Államokkal, a másik élén a Szovjetunióval — viszont már önmagában, objektív módon fokozza a feszültséget, a fegyverkezési hajszát, súlyosbítja a háború veszélyét.

Másrészt ugyanakkor a békés egymás mellett élés az a világméretű politikai keret, amely lehetőséget teremt a demokrácia, a függetlenség, a gazdasági és társadalmi fejlődés előmozdítására, mind nemzetközi szinten, mind az egyes országokban.

Figyelembe véve a tényeket, azt is meg kell jegyeznünk, hogy előfordultak olyan esetek, amikor a szocialista típusú társadalmi rendszerek országai között is konfliktusok és kiéleződött feszültségek keletkeztek. Ezzel kapcsolatban ... kell juttatnunk örömünket afölött, hogy kedvező jelek mutatkoznak a Szovjetunió és Kína viszonyában, és azt kívánjuk, hogy ezek a változások még ... gyümölcsöket hozzanak, a béke és a szocializmus érdekében. Ugyanígy óhajtjuk az építő szellemű párbeszéd újrakezdését Kína és Vietnam között.

Az afganisztáni katonai beavatkozás — és e helyütt csak a legsúlyosabb ... említettük — bebizonyította, hogy a Szovjetunió részéről szintén megnyilvánulhat és megmutatkozhat olyan viselkedés, amely a hatalmi politika sajátja. A Szovjetunió is elkövethet olyan cselekedeteket, amelyek ellentétesek az enyhüléssel és a népek szuverenitásának és függetlenségének tiszteletben tartásával.

A ... — részben elvi, részben tényszerű — okok folytán érezzük szükségesnek, hogy visszautasítsuk a békeharc azonosítását az egyszerű felzárkózással a két politikai-ideológiai tábor vagy katonai tömb valamelyikéhez.

Fontosnak azért úgy véljük, hogy a béke megőrzésében lényeges szerep vár azokra az erőkre, amelyek — akár a tömbökön belül, akár azokon kívül — nem fogadják el az ellentétes politikai-ideológiai csoportok állandó szembehelyezésének logikáját.

Az ilyen erők között megemlítendő mindenekelőtt az el nem kötelezett országok mozgalma, amelynek csúcsértekezlete a közeljövőben fog összeülni Delhiben*, hogy egységet teremtsen a világ néhány fontos politikai és gazdasági problémája ügyében, szintén ide tartoznak vallásos intézmények és szervezetek, például a katolikus egyház, más egyházak és különféle mozgalmak, amelyek a katolikus egyházra hivatkoznak; továbbá, az ilyen erők között találhatunk tudományos személyiségeket és közösségeket is.

Másrészt, a közelmúltban kialakultak és hallatni kezdték hangjukat különféle új, igen erős népi békemozgalmak Olaszországban, más európai országokban, az Egyesült Államokban és Japánban.

Összességében tehát ..., ezeknek az elemeknek a súlya azonban még nem olyan, hogy képesek legyenek megállítani a fegyverkezési versenyt, csökkenteni a feszültséget a két legnagyobb hatalom között, a két tömb között és kieszközölni a nyílt konfliktusok tárgyalásos megoldását.

Nélkülözhetetlen tehát, hogy folytassuk a békeharcot, nélkülözhetetlenek az új kezdeményezések, az új energiák felszabadítása. Pártunk lendületének is tovább kell fokozódnia.

Ami a fegyverzeteket illeti, az atlanti szövetség keretein belül is két elképzelés áll szemben egymással.

Az első szerint el kell ismerni ugyan, hogy a fegyverzetek — egyebek közt az atomfegyverzetek — vonatkozásában lényegében globális egyensúly áll fenn

* Lásd: a N. Sz. e számának 28—40. oldalát.

térségeiben) létezhetnek különböző kiegyensúlyozatlanságok.

hiszen közvetve a legutóbbi szovjet javaslatok is erre utalnak.

kötni.

Mi úgy véljük, hogy ez az elgondolás téves, illuzórikus és veszélyes.

színtér és általában az egész földkerekség erőviszonyaitól?

nek birtokában, például Franciaországban?

felelő alapjának tartanak.

vezet addig a pontig, ahonnan már nincs visszatérés.

övezetek létrehozása, amire már több kongresszus javaslatot tett.

Európában, többek között az olaszországi Comisóban.

matikusan maga után az új amerikai rakéták telepítését.

lemben, hogy 1983-ban nem következik be automatikusan a Pershing—2-es ra-

Olaszország is így tenni?

lékben azok.

ügyminisztertől és a hadügyminisztertől . . .

dő országokkal.

[illegible]
értelme a szocializmusnak?

[illegible]

pa különfele részein szembekerülnek.

[illegible]
güket a munkásmozgalom és a szocializmus eszméi és harcai.

[illegible]
ráciát.

[illegible]

ságtalanságokkal járnak.

[illegible]
gazdaságában.

[illegible]

State (Jóléti Állam) politikájával sem, abban a formában, ahogyan ezt a politikát Nyugat-Európa különféle országaiban alkalmazták.

Vitathatatlan tény tehát, hogy a kapitalizmus már nem tudja, hogyan szabaduljon meg ellentmondásaitól. Ezzel nyilvánvalóan nem akarjuk azt mondani, hogy a kapitalizmus az összeomlás előtti utolsó pillanatát éli, kétségtelen viszont, hogy ha nem történnek mélyreható átalakítások, a kapitalizmus egyre hatalmasabb károkat és veszteségeket fog okozni a társadalomnak és az emberiségnek.

Ezért érdemes küzdeni a kapitalizmus túlhaladásáért.

Milyen célokért szállt síkra a szocializmusért küzdő mozgalom? Síkraszállt az embernek ember által történő kizsákmányolásának és elnyomásának mindennemű formája ellen, annak érdekében, hogy szűnjék meg az embernek ember általi, egyik osztálynak a másik osztály által, egyik fajnak a másik faj által, a nőknek a férfiak által, egyes nemzeteknek más nemzetek által való kizsákmányolása és elnyomása; az összes nép közötti békéért; a kormányzók és a kormányzottak állandó eltávolodása helyett, azok fokozatos közeledéséért, abból a célból, hogy a demokrácia kiteljesedjék és hatékonnyá váljon, és hogy a szabadság felszabadulást is jelentsen; mindennemű megkülönböztetés felszámolásáért, a tudás megszerzése és a kultúrához való hozzájutás síkján.

Ha a mai világ realitásait vesszük szemügyre, hogyan mondhatnánk, hogy az említett célkitűzések már nem érvényesek? Amennyiben igaz, hogy az iparilag fejlett országokban a nyomor és a szegénység számos formája megszűnt, attól még létezik, sőt terjed a nyomor és a szegénység a világ más tájain, ahol a földkerekség lakosainak kétharmada él, s ahol ma is pusztít az éhhalál, az alultápláltság, a járvány és széles körű az írástudatlanság. Sőt, magukban az iparilag fejlett országokban is újra felbukkannak a nyomor és a szegénység elemei, új betegségekkel együtt, amilyen például a kábítószerek használata; az emberi elidegenedés új formái jelennek meg még azokban a rétegekben is, amelyek az anyagi jólét körülményei közepette élnek.

A jelenkori világban fennmaradt és általánossá vált a nők hátrányos megkülönböztetése és alárendelése, ami egyike az emberi személyiség méltóságát leginkább sértő történelmi jelenségeknek s az egyik legnagyobb gátja az emberiség és a civilizáció fejlődésének. A nők egyenjogúsítása és felszabadítása síkján ugyan nagy lépéseket tettünk előre. A számos területen elért vívmányok azonban szakadatlanul kiüresednek, eltorzulnak vagy ellentétes hatású tényezőkkel kerülnek szembe, mi több, bizonyos esetekben ezeket a vívmányokat megsemmisíti az elmaradott ideológiák és politikák állandósulása, illetve visszatérése.

A mai világ állapotairól sokatmondó képet nyújt a politikai rezsimek panorámája is. A demokratikus szabadságjogokkal, a modern kor e vívmányaival csak a földkerekség lakosainak kisebbsége élhet. S a szóban forgó szabadságjogok gyakorlását még a liberális és demokratikus politikai berendezkedésű országokban is többé-kevésbé korlátozzák és akadályozzák e társadalmi megkülönböztetések és a marginalizálódás irányzatai, továbbá fenyegeti e jogok gyakorlását a gazdasági, politikai és tájékoztatási hatalom fokozódó koncentrációja. Ami a szocialista típusú országokat illeti, közismert az a véleményünk, hogy ezekben az országokban többé-kevésbé súlyosan korlátozzák a szabadságjogok érvényesülését. Végül, számtalan országban uralkodnak kicsiny kasztok és oligarchiák perverz, brutális és reakciós diktatúrái.

A jelenkori világ legdrámaibb és leginkább robbanásveszélyes igazságtalansága a fejlettségnek és az életkörülményeknek az a különbsége, amely a földkerekség északi és déli térségei között mutatkozik meg: ez az eltérés egy régi, évszázados kizsákmányolás következménye, amely kizsákmányolás a gyarmati rendszer összeomlása után is folytatódik, bár új formákban.

Az a veszély fenyeget, hogy a harmadik világ országainak korábban a gyarmati uralom által hátráltatott fejlődése ismét akadályokba ütközik, mivel óriási anyagi erőforrások tékozlódnak el a fegyverkezési versenyben, a legnagyobb hatalmak vetélkedésében és a kelet–nyugati feszültség miatt. A feszültség éleződése máris háttérbe szorította, sőt, szinte befagyasztotta az egész vitát az

észak—déli problémáról. Ez megint azt a véleményt erősíti meg, hogy a tombók politikájának túlhaladása nélkülözhetetlen az új, egységes nemzetközi gazdasági rend megteremtéséhez.

Elegendő, ha arra a lesújtó párhuzamra gondolunk, ami a világ fegyverkezési kiadásai és a fejlődés útján járó országok adósságai között fedezhető fel. 1982-ben a földkerekség fegyverkezése 600 milliárd dollárt emésztett fel, míg a fejlődő országok adóssága ugyanabban az esztendőben elérte a 626 milliárd dollárt (az OECD jelentése).

A fejletlenség problémáját még tovább fokozta Reagan politikája. A magas kamatlábak miatt szédítő ütemben eladósodtak a fejlődő országok, olyan mértékben, hogy az adós országokat szüntelenül fojtogató politika már-már gigantikus pénzügyi összeomlásokat idéz elő a hitelező országok nagy bankjainál.

Reagan gazdaságpolitikájának ihletői megfeledkeztek a hitelnyújtásra vonatkozó azon alapvető elvről, hogy abban az esetben, ha az adósság szintje elviselhetetlenül magasra emelkedik, immár nem pusztán az adós függ a hitelezőtől, hanem maga a hitelező is függőségbe kerül az adóssal szemben. A tapasztalatok emellett azt bizonyítják, hogy a tőkés fejlődési modell átültetése még azokban az elmaradott országokban sem eredményes, amelyek igen sok természeti erőforrással rendelkeznek. A legutóbbi jellemző példája ennek Nigéria gazdasági csődje, ebből az országból drámai, erőszakos módon kitaszították azokat a milliókat, akiket korábban a véget nem érő fellendülés csodájának reménye vonzott Nigériába.

Tudomásunk szerint az el nem kötelezett országok legközelebbi csúcstalálkozóján, amely valójában a harmadik világ országainak csúcstalálkozója lesz, a részvevők felhívják majd a figyelmet néhány döntő fontosságú kérdésre: a nemzetközi pénzügyi rendszer reformja (az el nem kötelezettek egy új Bretton Woods-egyezményről beszélnek, amelyet azonban ezúttal nem kizárólag a tőkés országoknak kell megkötniük, hanem az összes államnak, a szocialista és az újonnan függetlenné vált államokkal együtt); a mezőgazdaság fejlesztésének előtérbe helyezése; új kereskedelmi és együttműködési viszonyok megteremtése Észak és Dél között, különösen az energetika és az új technológiák terén.

Ahhoz, hogy közeledni tudjunk e problémák megoldása felé, feltétlenül meg kell jelenniük egy világméretű gazdasági program elemeinek, s ebben az óriási horderejű vállalkozásban a Szovjetuniónak és valamennyi szocialista típusú országnak is tevékeny szerepet kell játszania.

Az elmaradott térségek fölemelkedése ugyanakkor előmozdíthatja a fejlett tőkésországok termelési tevékenységének föllendülését is, amely országokban jelenleg az egyetlen erős szektor a fegyverkivitelhez kapcsolódó hadiipar.

Annak érdekében, hogy szélesebb és termékenyebb kapcsolatok jöjjenek létre a fejlett országok és a gazdasági szempontból elmaradott országok között a kölcsönös előnyök elve alapján, olyan óriási horderejű folyamatokra van szükség, amelyek révén talpra állhat mind a világgazdaság, mind az egyes országok gazdasága. Ám egyúttal mélyreható átalakítások végrehajtása is szükséges a társadalmi felépítményben, a gazdasági struktúrában és a hatalom szerkezetében mind a fejlődés útján járó országokban, mind az iparosodott államokban.

Ilyenformán sürgető és fontos kérdésként vetődik fel, milyen szerepet kell betöltenie a nyugat-európai munkásmozgalomnak. Mindaddig, amíg a világ északi részén a munkásosztály, a népi tömegek és a legmesszebbre látó demokratikus erők, valamint a békéért küzdő elemek nem ébrednek teljes mértékben tudatára az Észak—Dél probléma konkrét tartalmának és általános horderejének, nem haladhat sikeresen előre az új és egységes nemzetközi gazdasági rend építése. Így a gazdaság és a társadalmi élet problémái Észak országaiban is elmérgesednek. Ha ez történik, ha a Nyugat munkásmozgalma kizárólag az elmúlt évtizedekben elért vívmányok megvédelmezésére gondol, akkor e mozgalom sem kerülheti el önnön bomlását, szakszervezeti és politikai pozícióinak gyengülését.

A jelenkor általános körképének áttekintéséből tehát az a következtetés adódik, hogy mind világméretekben, mind az egyes országokban szükség van a szocializmusért vívott küzdelem folytatására. Szembeötlővé válik azonban an-

nak szükségessége is, hogy végbemenjen a szocializmus nagyszabású megújulása. Ez az a problema, amely szenvedélyes tenni akarással tölt el bennünket, s amelyet az OKP a maga elméleti és gyakorlati munkájának középpontjába állított.

Megújulás szükséges keleten és nyugaton, északon és délen. Általános követelmény, hogy mélyüljön el a jelenkor megértése, s hogy váljon élettelivé az az alkotókészség, amely mindennemű forradalmi elmélet és gyakorlat létfontosságú eleme.

Megújulásra van szükség a kommunista és munkásmozgalmak, illetve pártok kapcsolataiban is, azon az úton, amelyet a Komintern feloszlatása és az SZKP XX. kongresszusa nyitott meg. Nincs semmiféle irányító párt vagy állam, semmiféle irányító vagy ítélethozó központ, semmiféle kiváltságos kapcsolat, semmiféle szervezeti vagy fegyelmi kötelék, ellenkezőleg, teljes egyenjogúsággal és önállósággal rendelkezik minden olyan politikai formáció, amely a szocializmusra és a kommunizmusra hivatkozik; szabad ítéletalkotással és szabad kutatással kell megkeresni azokat a közeledési pontokat és együttműködési lehetőségeket, amelyek elvezethetnek a közös álláspontokhoz és célkitűzésekhez, illetve megfelelnek az ilyen állásfoglalásoknak.

Ezen elvek alapján fogjuk tovább mélyíteni építő szellemű kapcsolatainkat a kommunista, szocialista, szociáldemokrata pártokkal, a nemzeti egyenjogúsodás mozgalmaival, mindazokkal az áramlatokkal, amelyek szerte a nagyvilágon a béke és a haladás iránti vágyat juttatják kifejezésre. Nemzetközi tevékenységünk kibővítésében különös jelentőséggel bírt a kapcsolatok újrafelvétele a Kínai Kommunista Párttal, és ezek a kapcsolatok változatlanul mindkét fél megelégedésére fejlődnek.

A kongresszus előtti vita bebizonyította, hogy igen széles körű helyeslésre talált a központi bizottság dokumentumának az a része, amely az úgynevezett „létező szocializmus" országainak helyzetére vonatkozó véleményünket vázolta, beleértve azt a megfogalmazást is, hogy a szovjet modell előrevivő ereje kimerült. A nagy többség csaknem mindenütt visszautasította Cossutta és Cappelloni elvtárs módosító javaslatait és a többi hasonló hangvételű indítványt.

A vita, amely erről a kérdésről kibontakozott, nem vált traumatikus jellegűvé, de általában komoly és bonyolult volt. Azért alakulhatott így az eszmecsere, mert előzőleg már több mint egy éve zajlott a vita erről a problémáról. Másrészt a lengyel eseményekkel kapcsolatos általános megjegyzéseink, bár fontos, új fejlemények következtek be, összhangban voltak a már régen kidolgozott és előterjesztett állásfoglalással.

Valamennyi elvtársunk, hazánkban és más országokban egyaránt megállapíthatta később, hogy a szóban forgó állásfoglalások nem késztettek bennünket szakításokra, sem engedményekre az osztályszemlélet síkján, s nem csökkentették internacionalista lendületünket a békeharcban és mindazon népek támogatásában, amelyek a szabadságért és a függetlenségért küzdenek. Ez magyarázza a pártunk ellen indított kampányok kudarcát, amelyek célja a pártunk által az olasz dolgozó tömegek körében élvezett tekintély és bizalom meggyengítése volt, továbbá az, hogy pártunk az általános elítélés célpontjává váljék a kommunista pártok és más forradalmi és felszabadító erők részéről.

Ám én úgy vélem, ebben a tényben, hogy a nagy többség a központi bizottság tézisei mellett foglalt állást, mindenekelőtt az jutott kifejezésre, hogy az elvtársak megértették: nincs más célunk, mint a hűség a forradalmi őszinteség kötelezettségéhez — nevezetesen, szépítgetés vagy túlzottan sötét színekkel ecsetelés nélkül kell szembenéznünk a tényekkel, kutatnunk és meghatároznunk az okokat, mindig az igazságot kell kimondanunk (vagy azt, amit mi az igazságnak látunk). S nagyon nehéz figyelmen kívül hagyni azokat a tényeket, amelyekre utaltunk (kezdve a lengyelországi drámai fejleményekkel), és tagadni, hogy az említett országokban — bár különböző módokon és mértékben — a megrekedés, sőt válságok jelei mutatkoznak a gazdasági életben, az állampolgárok és az állam viszonyában, valamint az eszmei útkeresésben.

Egyébként bizonyos jelek, amelyeket az utóbbi időben, a szocialista országok tekintélyes személyiségeinek beszédeiben és cikkeiben fedezhettünk föl, szá-

munkra úgy tűnik, közvetve és részlegesen bár, de megerősítik, hogy sok helyütt, egyebek között fontos területeken nem mennek jól a dolgok.

Ezért beszéltünk a reformok szükségességéről, s a magunk részéről kívánjuk ezeket a reformokat. Ezen az úton minden lépés növelné a szocializmus tekintélyét, segítene konkrét előretörését szerte a földkerekségen.

Természetesen minden egyes országnak önmagának kell meghatároznia, milyen reformokra van szüksége, s hogyan valósíthatók meg azok, nem visszahatárolva a kapitalizmus restaurációinak formái felé, hanem éppen ellenkezőleg, túlhaladva azokon a tényezőkön, amelyek véleményünk szerint a szocializmus hiányosságait jelentik.

IV. A szocializmus lényeges megújítására nem csupán keleten van szükség, hanem nyugaton is. Nyugat-Európa országaiban a szakszervezeti és munkásmozgalom, valamint a baloldali pártok egytől egyig küszködnek a válsággal, s e válság következtében kénytelenek vitát kezdeményezni azokról az elemzési klisékről és gyakorlati elgondolásokról, amelyek, úgy tűnik, napjainkra a keynesiánus eredetű elemzés és az úgynevezett welfare (jóléti) politika formájában szilárdultak meg. Miután véget ért a második világháborút követően megkezdődött hosszú növekedési ciklus a tőkés gazdaságban, alapjában véve válságba került az osztályok közötti azon kompromisszum is, amelyen a szociáldemokrata gyakorlatok, köztük a leghaladóbb szocialdemokrata próbálkozások alapultak: arról a kompromisszumról van szó, amelynek értelmében a nemzeti és nemzetközi tőkés csoportosulásokra bízták az alapvető döntések meghozatalát a gazdasági irányítás és fejlődés ügyeiben, cserébe viszont biztosították a dolgozók számára a teljes foglalkoztatást és a jobb életkörülményeket, olyan intézkedések révén, mint a jövedelmek újraelosztása és a szociális célzatú közkiadások növelése. Manapság ismét valósággá vált a tömeges munkanélküliség, az egész tőkés világban, olyan méretekben, mint eddig soha az 1929-es válság óta, a közkiadások szintje tovább már nem emelhető; ráadásul beszűkültek az extraprofit megszerzésének lehetőségei a fejlett tőkésországok esetében, amelyek hosszú ideig a gyarmatok kizsákmányolása révén tettek szert óriási nyereségekre, s amelyek végső soron a dolgozó osztályoknak is juttattak valamit ebből a haszonból.

A válság tehát érinti az ideológiát, a politikát, a programok és a cselekvés objektív alapjait a nyugati munkásmozgalom pártjainak nagy részénél, és különösen a szociáldemokrata pártoknál.

Természetesen nem szabad lebecsülnünk a népi tömegek élet- és munkakörülményeinek javítása síkján, valamint a szociális szolgáltatások kiterjedt hálózatának megteremtésével elért eredményeket. Emellett a legutóbbi évtizedben a népi erők halado fontos politikai győzelmeket is arattak. Tíz esztendővel ezelőtt Dél-Európa három országában — Spanyolországban, Portugáliában és Görögországban — antidemokratikus rezsimek uralkodtak; napjainkra ezek a diktatúrák megbuktak, s az említett országok közül kettőben — Spanyolországban és Görögországban — a baloldal kormányoz. Franciaországban a gaullizmus és a poszt-gaulle-izmus hosszú időszaka után Mitterrand szocialista pártja diadalmaskodott, s olyan kormány jött létre, amelyben a kommunisták is helyet kaptak, végül, a kommunista párt meghatározó jelentőségű támogatásával visszatért a kormányzásba a svéd szociáldemokrácia.

A baloldal más pártjai azonban nehézségekkel küszködnek. Egyes nagynevű pártok — például a brit Munkáspárt — még nem tudtak túlhaladni jelenlegi, mélyreható válságukon. Ugyanakkor a nehézségek általánosan jellemzik a szakszervezeti mozgalmat. A munkásmozgalom pártjai és szervezetei még ehhez nem ébredtek maradéktalanul tudatára az új fejleményeknek, bár magatartásuk korántsem mindenütt azonos. Némely pártok változatlanul ragaszkodnak a lényegében újraelosztó természetű programokhoz, amelyeket a gazdasági növekedés szakaszában dolgoztak ki. Más pártok — például Svédországban — úgy tűnik, világosabban felismerik, hogy a társadalmi vívmányok csak akkor védelmezhetők meg, ha megkezdődik a haladás az új minőségű fejlődés felé, s

ha a felhalmozási folyamatban megjelennek a dolgozók közvetlen részvételének formái.

Igen fontos, hogy az európai baloldalon a vita többé ne igazodjék a régi határokhoz, hanem átfogóan terjedjen ki mindkét csoportosulásra, amely az európai munkásmozgalom történelmi megosztottsága folytán jött létre. Számos közös pont van például abban a kutatásban, amelyet pártunk végez, illetve különféle szocialista pártok és néhány kommunista párt útkeresésében. A régi ideológiai csatározások immár nem adhatnak okot a szembenállásra. Mindenki elismeri, hogy a szocializmus irányába történő átalakulásnak feltétlenül a politikai demokrácia keretei között kell végbemennie. Általánosan elfogadott nézet az is, hogy a Kelet társadalmainak modelljei nem másolhatóak le a Nyugaton. Ám egyszersmind egyre világosabb és mind többször hallható az a felismerés, hogy a hagyományos szociáldemokrata politika sem tekinthető többé járható útnak.

Lényegében arról van szó, hogy Európában valami ujszerű megoldásról folyik a vita, ennek a föllelése érdekében zajlik a kutatás, abban az irányban, amelyet mi már hosszabb ideje a „harmadik útnak" nevezünk.

Az OKP részt vesz ebben a kutatómunkában, mint a nyugat-európai munkásmozgalom szerves része: a maga félreismerhetetlen sajátosságaival, nyílt és egységes szellemével, amit egyébként bizonyít más kommunista és szocialista pártokhoz fuződő kapcsolatainak széles körű és gyümölcsöző fejlődése is . .

Azon kutatási irányelvek között, amelyeknek véleményünk szerint vezérelniük kell a nyugat-európai munkásmozgalom szükséges megújítására tett erőfeszítéseket (amely erőfeszítések egyúttal pártunk megújítására is irányulnak), gondolnunk kell mindenekelőtt a szocialista átalakításért küzdő mozgalom társadalmi alapjainak bővítésére.

Abban az időszakban, amikor a technológiai változások csökkentik a hagyományos munkásosztály számszerű súlyát, döntő fontosságú annak megértése és számításba vétele, hogy léteznek más társadalmi rétegek, amelyek szintén csatlakozhatnak a társadalmi átalakításért zajló küzdelem élcsapatát alkotó erőkhöz. Elsősorban az alkalmazott értelmiségi dolgozókról van szó, a műszaki szakemberekről, a kutatókról — a „fehérköpenyesekről" —, akik éppen a termelési folyamatban elfoglalt helyük révén meghatározó szerepet játszanak ebben a folyamatban, igy középponti alakjaivá váltak a profit létrehozásának. Ilyenformán az említett új társadalmi rétegek, amelyek tőkés körülmények közepette közvetlenül hátrányt szenvednek, hiszen korlátozottak a társadalmi lehetőségeik a profit magánkisajátítása miatt, ugyancsak kizsákmányoltak, éppúgy, mint a „kékköpenyes" hagyományos munkások.

E szellemi dolgozók körében nem csupán a szakszervezeti mozgalom tevékenysége nélkülözhetetlen, hanem — és ez a párt sajátos feladata — a politikai tudat formalása érdekében végzett munka is, figyelembe véve, hogy az értelmiségi dolgozók — helyzetük jellegzetességeiből adódóan — nem ismerkedhettek még az igazi nyomor viszonyaival, amelyek ellen oly sokáig küzdött a proletariátus; és eddig még harci tapasztalatokat sem szereztek.

Nem kevésbé nélkülözhetetlen, hogy a munkásmozgalom képes legyen összekapcsolni saját küzdelmét a nőmozgalmak törekvéseivel, hiszen a nők mozgalmai, minthogy az emberi személyiség felszabadítását, egyenlőségét célzó radikális követeléseket juttatják kifejezésre, kétségkívül érdekeltek a kapitalizmus meghaladásában és a társadalom általános átalakításában.

Ahhoz, hogy létrejöjjön a kapcsolat a nőmozgalmakkal és egyéb, új formájú törekvéseket kifejező mozgalmakkal (amilyen például a környezetvédő mozgalom), a munkásmozgalomnak nagyobb figyelmet kell szentelnie olyan problémáknak, amelyek nem pusztán a társadalom egészét érintik, hanem az egyéneket is, s melyek nem egyszerűen a fejlődés, a munka és az élet mennyiségi szempontjaihoz, hanem a minőségi szempontokhoz kötődnek.

Az alapok megújításában és a társadalmi átalakításért küzdő mozgalom eszmei horizontjának gazdagításában döntő fontosságú a találkozás azokkal a mozgalmakkal, amelyeknek eszmei ihletése eltér a marxista eredetű munkásmozgalom ihletésétől. Főként a vallásos ihletésű (katolikus, protestáns, más felekezeti, ortodox, zsidó és egyéb) mozgalmakra gondolok, amelyek már eddig

is gyakran vettek részt konkrét akciókban, fellépve a szabadságért és az emberi méltóságért, a kizsákmányolás és az elnyomás ellen, ahogyan például manapság számos pap és hívő katolikus harcol Latin-Amerikában ...

A mi eszmei és elméleti örökségünk, a kommunista örökség kiindulópontja a következő gondolat: ahhoz, hogy az ember megjavuljon, hogy igazán felszabaduljon, hogy teljes mértékben érvényre juttathassa emberi méltóságát, szükség van a társadalom és a hatalom általános átalakítási folyamatára, avagy úgy is fogalmazhatunk, egy forradalmi folyamatra, amely, ha fokozatosan bontakozik is ki, végül felszámolja a kizsákmányolást, az alárendeltséget, a megkülönböztetést, a marginalizálódást, s gondoskodik arról, hogy „elvek" vagy a sors fordulatai miatt az emberek (a „kicsinyek", a „szegények", a „gyengék") ne váljanak kitaszítottakká. Ha azonban ragaszkodni akarnak eszméikhez, a keresztények sem szemlélhetik közönyösen a történelmi síkon lehetséges társadalmi és politikai megoldásokat ...

Az európai munkásmozgalom harcai és kilátásai szempontjából, egész Nyugat-Európa jövője szempontjából igen súlyos tényező az európai országok megosztottsága, akárcsak a nehézségek és az ellenállások a nagyobb integrációra és a tényleges autonómiára irányuló politika megvalósításával szemben. Az önállóság említett hiánya különösen kedvezőtlen Reagan politikája miatt, mivel ennek az amerikai politikának a súlyos, egyre ismétlődő csapásai meggyengítik Európa gazdaságát, s csökkentik a világban betöltött szerepét.

Jelenleg a fokozódó, agresszív amerikai és japán konkurrenciára az európai kormányok nem az összefogással, az erőforrások és a gazdaságpolitikák összehangolásával válaszolnak, hanem éppen bomlasztják a közös gazdaságpolitikát, erősítik a protekcionizmust, amit az Európai Gazdasági Közösség helyzete is bizonyít, figyelembe véve, hogy a közösség tevékenységét teljesen lekötik a legalacsonyabb szintű kompromisszumok keresése a különféle országok érdekei és követelései között.

Végső elemzésben ez a gyakorlat csak árthat valamennyi országnak és főként azoknak, amelyek gazdasága — mint a miénk — kevésbé szilárd; az ilyen magatartás ráadásul meggyorsítja Európa és az európai szerep hanyatlását, miközben igen sok Európán kívüli ország mind határozottabban lép fel kívánságaival, mindenekelőtt a földkerekség déli térségeiben, például azzal a kívánsággal, hogy az Európai Gazdasági Közösség és Nyugat-Európa egésze ébredjen föl végre, és tegyen megfelelő lépéseket, egyebek között a nyílt konfliktusok békés rendezéséért (kezdve a közel-keleti konfliktussal), s abból a célból, hogy önálló, egységes javaslatokkal és kezdeményezésekkel járuljon hozzá az új nemzetközi gazdasági rend megteremtéséhez.

Az a tény, hogy az Európai Gazdasági Közösség életét nagymértékben meghatározzák a hatalmas multinacionális vállalatok külön érdekei és a konzervatív erők, még nem elégséges magyarázat arra, miért kételkednek a munkásmozgalom pártjai, miért merülnek el még mindig saját érdekeik és szerepük kizárólag nemzeti keretek közt való szemléletében.

Mi azt valljuk, hogy éppen a munkásság és a népi tömegek mozgalma képezi azt az erőt, amely, ha bekapcsolódik a közösség életébe, új lendületet és jelleget adhat az integrálódás folyamatának.

Rendkívül hasznos lenne, ha a munkásmozgalom pártjai, beleértve az olyan országokban működő pártokat is, amelyek nem tartoznak az Európai Gazdasági Közösséghez, együttes erőfeszítéssel tennének kísérletet a közös gazdasági és társadalompolitikai irányelvek kidolgozására.

Szintén fontos lenne, hogy a szóban forgó pártok szorgalmazzák a találkozást a harmadik világ haladó erőivel (különösen az afrikai és arab országok ilyen erőivel), annak megvizsgálása végett, milyen kezdeményezésekkel lehet együttesen hozzájárulni az új nemzetközi gazdasági rend felépítéséhez.

Egy másik kezdeményezés, amelynek megvalósításához már hozzáfogtunk, a Földközi-tenger térségében található összes haladó és békeszerető erő értekezlete, amelynek az együttműködés problémáin kívül foglalkoznia kell a biztonság problémáival, a konfliktusok és a nyílt viták megoldásának lehetőségeivel is (Közel-Kelet, Ciprus stb.), hogy a Földközi-tenger a béke tengerévé váljon.

ANDRZEJ HALIMARSKI

A KKP XII. kongresszusa és a kínai külpolitika

A KKP XII. kongresszusa (1982. november 1—11.) a KNK politikájának pragmatikusabbá válását jelezte. Fontos szakasz volt ez a Mao Ce-tung halála utáni átmeneti időszak belpolitikájában — abban a hat évben, amelyben bonyolult és nehéz átalakulások mentek végbe, eltértek az elhunyt elnök irányvonalától, kikristályosodott az új vezető gárda, és kidolgozták a belső fejlődés új stratégiáját.

A külpolitikában viszont ez a fontos fórum realistább átértékeléseket vetíthet előre a KNK 33 éves, váratlan fordulatokban bővelkedő nemzetközi tevékenységében. Nem lehet még teljes bizonyossággal megállapítani, vajon a hangsúlyok eltérő megoszlásáról, a taktika revideálásáról, vagy mélyebb változásokról van-e szó. Nem kétséges viszont, hogy azon a területen, amely a leginkább ellenállt a változásoknak, valami megrezdült. A Mao Ce-tung által kijelölt irányvonal a leghosszabb ideig és csaknem sértetlenül éppen a külpolitikában mutatkozott tartósnak. Mao utódainak nemzetközi tevékenysége lényegében az elnök irányvonalának folytatása volt.

I

A KNK külpolitikája — az előző évtizedhez képest — változatlan alappal lépett fel a nyolcvanas években. Bizonyos mértékben élesedett a szovjetellenes irányvonal, ami közvetlenül a Vietnamnak nyújtott szovjet támogatással, az afganisztáni helyzettel és az amerikai kormányzat konfrontációs politikájának erősödésével függött össze — ennek Kína egyik legaktívabb szószólója volt. 1981. elején a KNK vezetői megfogalmazták a Szovjetunióval való „közös szembeszállás struktúrájának létrehozását", amivel konkretizálták Teng Hsziao-ping 1979 elején elhangzott felhívását egy „globális szovjetellenes szuperblokk" megteremtésére. Ennek alapja Peking, a nyugati hatalmak és Tokió szövetsége lett volna. E szövetségnek a szervezeti alapelveit alaposan tárgyalta beszédében Szu Szin, a Kínai Stratégiakutató Intézet igazgatóhelyettese a Trilaterális Bizottság 1981. május 22-i pekingi ülésén, amelyen vezető politikusok és tudósok vettek részt az USA-ból, Japánból és Nyugat-Európából.

(Szu Szin ekkor kijelentette: „Az Egyesült Államoknak, Japánnak, Nyugat-Európának és a »harmadik világ« országainak közösen kell ellenszegülniük a szovjet hegemonizmusnak. A jelenlegi helyzetben az Egyesült Államok, Japán, Nyugat-Európa vagy Kína nehezen tud egyedül szembeszállni a szovjet kihívással. Csakis, a közös cselekvés garantálja a szovjet veszély kiküszöbölését... Politikai, gazdasági és katonai nehézségeket kell támasztanunk a Szovjetuniónak, nem feledkezve meg a már létezőkről... A hegemonizmus elleni közös harcunkban minden módszer figyelemre méltó, amely a szovjet nehézségek és gondok elmélyítését szolgálja. Semmi esetre sem szabad segítenünk azoknak a nehézségeknek a megszüntetésében, amelyekkel Moszkva küszködik... Evégett eredményesen le kell küzdenünk a sorainkban jelentkező ellentéteket az általános és a sajátos, a pillanatnyi és a távlati érdekek között. A nemzetközi problémák megoldásában globális és hosszú távú érdek kell, hogy vezessen bennünket, mint amilyen a szovjet hegemonizmus elleni harc. Semmit sem érünk el, ha egyes államok, a haszonszerzéstől ösztönözve, engednek a Szovjetunió rábeszélé-

sének, hagyják magukat elámítani, és ráállnak arra, hogy tőkét, technológiát, nyersanyagot küldjenek neki, a gabonát sem kivéve... Bár főként a saját erőnkre számítunk, igyekszünk segítséget is szerezni és együttműködést létesíteni a baráti országokkal: az Egyesült Államokkal, Japánnal, Nyugat-Európa és a »harmadik világ« országaival... Mindenfajta segítséget elfogadunk a baráti államoktól, a szükséges magasan fejlett technológiát és berendezéseket is beleértve. Szívesen kezdenénk velük együtt közös, döntő harcba a szovjet hegemonizmus ellen, minden fronton.")

A KNK tömegtájékoztatási eszközei nagyon kritikusan értékelték a Szovjetuniónak az SZKP XXVI. kongresszusán elhangzott új békekezdeményezését. Felfüggesztették a kapcsolatok normalizálásáról Moszkvában 1979 őszén megkezdett tárgyalássorozat második szakaszát. Ennek ellenére a kínai fél állandóan nyitva tartotta a nem hivatalos politikai csatornákat, a kereskedelmi együttműködést (a forgalom csökkenése ellenére) és a közlekedési, illetve a határfolyam-hajózási egyezményt.

1982-ben a kapcsolatokat jelentősen bővítették (ismert Kína-szakértők látogattak a KNK-ba, pl. Tyihvinszkij és Kapica), az elmúlt évhez képest 44%-kal növelték a kereskedelmi forgalmat, felújították a határ menti övezetekben a kereskedelmet, egyezményt kötöttek az Európába és Iránba szállított kínai áruk tranzitforgalmáról, megszervezték gazdasági szakértők, tudósok, sportolók cserelátogatásait, megállapodást írtak alá a két fél irodalmának szélesebb körű kölcsönös bemutatásáról, végül ősszel (1982. október 5—21. között) Pekingben tapogatózó tárgyalásokat kezdtek külügyminiszter-helyettesi szinten, amelyet az idén kell folytatni Moszkvában. A végbemenő változások újabb jele volt a KNK kormányküldöttségének részvétele Leonyid Brezsnyev temetésén és a külügyminiszterek, Huang Hua és Andrej Gromiko tárgyalásai, melyeken mindkét fél egybehangzóan kifejezte kívánságát a kétoldalú kapcsolatok javítására, és elismerte, hogy a politikai párbeszédet folytatni kell. A KNK vezetői igen fontosnak minősítik Leonyid Brezsnyev és utóda, Jurij Andropov felhívásait a kétoldalú kapcsolatok javítására.* Az említett „kis lépések" — bár még nem hozták meg a kínai—szovjet viszony abnormális állapotának a megszüntetését — megteremtették a lehetőséget a kétoldalú kapcsolatok javítására és e viszony normalizálásának útjában álló akadályok fokozatos leküzdésére.

Új szimptómák jelentek meg a többi szocialista országhoz fűződő viszonyokban is, bár nem mondtak le véglegesen a „háromféle magatartásról", amely a „megkülönböztetés és a szelektív kapcsolatok" taktikáját tükrözte. Nagyobb erőfeszítéseket tettek az NDK-hoz, Magyarországhoz, Lengyelországhoz, Bulgáriához és Csehszlovákiához fűződő kapcsolatok fejlesztésére. Teljesen abbahagyták az említett államok elleni ideológiai vádaskodást. Némiképpen gyengültek a KGST és a Varsói Szerződés elleni támadások. A kínai sajtóban bővítették ezeknek az országoknak a belső helyzetéről és az ott alkalmazott társadalmi-gazdasági megoldásokról szóló információk körét, s ezek hangneme pozitív volt. Húszévi szünet után tájékoztatni kezdtek a kormányon levő (kommunista) pártok kongresszusairól, plenáris üléseiről és tevékenységéről. Peking javasolta a gazdasági, tudományos-műszaki (többek között társadalom- és közgazdaságtudományi), valamint a kulturális együttműködés bővítését. A kínai vezetés visszautasította azt az amerikai nyomást, amely a december 13-i lengyelországi eseményekkel kapcsolatos közös akciók kezdeményezésére irányult, és kijelentette, hogy ez Lengyelország belügye. Továbbra is fejlesztették és szorosabbá tették az együttműködést a „baráti

* Leonyid Brezsnyev taskenti (1982. március 24.), bakui (1982. szeptember 26.) és moszkvai (1982. október 27.), valamint Jurij Andropovnak az SZKP KB 1982. november 22-i plénumán elhangzott beszédéről van szó. Ezt fejezte ki Hu Jao-pangnak a francia újságírókkal való 1982. október 17-i találkozásakor elhangzott kijelentése: „A kínai fél őszinte reményt táplál, hogy el lehet háritani minden akadályt, amely megnehezíti a kínai—szovjet kapcsolatok normalizálását, hogy a két ország közötti viszony az egészséges fejlődés útjára lépjen." Hasonló álláspont fejeződött ki Huang Hua külügyminiszternek Moszkvába való elindulása előtt, 1982. november 14-én, a Gromikóval való tárgyalások után, 1982. november 18-án tett nyilatkozatában, valamint a kínai külügyminisztérium szóvivőjének 1982. november 26-i nyilatkozatában is.

szocialista országokkal": a KNDK-val, Jugoszláviával és Romániával.

1981-től a KNK újból nagyobb figyelmet szentelt a „harmadik világ" országaihoz fűződő viszonynak, igyekezve megújítani az 1977—1980-ban meggyengült kapcsolatait és megjavítani hírnevét, amely erősen megrendült Kínának a fejlett tőkésországokkal fenntartott kapcsolatokra koncentráló politikája és a nyugati hatalmak politikájával való gyakori azonosulás következtében. A KNK-ban nyíltan bírálni kezdték a Dél-Afrikában folytatott amerikai politikát, az Izraelnek nyújtott feltétlen támogatást, Washington álláspontját a palesztin kérdésben, valamint az USA brutális beavatkozását a közép-amerikai eseményekbe. Kissé mérsékelték az európai hatalmaknak a „harmadik világ" országaiban tett lépéseihez nyújtott támogatásukat (többek között bírálták Anglia falklandi hadműveletét, valamint egyes francia manővereket Afrikában). A mexikói (cancúni) Észak—Dél konferencián (1981. október) Kína a fejlődő országok érdekeinek mérsékelt szószólójaként lépett fel az új nemzetközi gazdasági rend kérdésében, s energikusan támogatta a „Dél—Dél" kapcsolatok fejlesztésének gondolatát. Az ENSZ-ben a KNK delegációja igyekezett nagyobb mértékben felhasználni a világszervezet fórumát annak a tételnek a terjesztésére, hogy Kína a „harmadik világ" érdekeinek szószólója. Ez a legszembetűnőbben az új ENSZ-főtitkár megválasztásakor fejeződött ki. Javier Pérez de Cuellar kinevezésének támogatását úgy állították be, mint Kína hozzájárulását a „harmadik világ" jogainak érvényesítéséhez. 1982-ben kezdeményezték a kapcsolatok megjavítását néhány arab (Líbiával, Dél-Jemennel) és afrikai országgal (Etiópiával, Angolával), mely utóbbival tárgyalásokat kezdtek Párizsban diplomáciai kapcsolatok létesítéséről. Revideálták negatív álláspontjukat a kubai csapatok jelenlétének és segítségének kérdésében (az említett államok a hetvenes-nyolcvanas évek fordulóján még kínai propagandatámadások és destabilizáló akciók célpontjai voltak). Folytatták az erőfeszítéseket az Indiához fűződő viszony normalizálására. Jelentősen mérsékelték a Camp David-i megállapodások támogatását, kiemelve a palesztin kérdés fontosságát, és aláhúzva a PFSZ demonstratív támogatását (11 év után 1981 októberében sor került Jasszer Arafat kínai látogatására).

Másrészt nem mondtak le arról, hogy megkíséreljék gyengíteni a szovjet befolyást Ázsiában, Afrikában és Latin-Amerikában. Fenntartották a konfrontáció álláspontját az indokínai államokkal szemben, és az afganisztáni lázadó erők támogatását. Nem vonták vissza a jóváhagyást az USA-nak az Indiai-óceánon és a Közel- és Közép-Kelet térségében való katonai jelenlétéhez („a gyors reagálás erői révén").

1981—1982 fordulója ugyancsak bizonyos változásokat hozott a nyugati hatalmak iránti korábbi magatartásban is, az eltérő társadalmi rendszerből, stratégiai célokból és taktikai elvekből eredő egyre nyilvánvalóbb különbségek következtében. A KNK és a Nyugat közötti viszony a kölcsönös megállapodások átértékelésének „kényes időszakába" lépett, miközben összeomlottak a partnerek irreális reményei egy tényleges szövetséget illetően. Ennek az irányzatnak az érlelődését siettette az Egyesült Államokhoz fűződő viszony bonyolódása, a tajvani rezsimnek szállított fegyverek miatt. Az amerikaikkal folytatott 10 hónapos titkos tárgyalások után, 1982. augusztus 17-én nyilvánosságra hozott közlemény nem vezetett a kérdés megoldásához. Általánosságokban mozgó és több értelmű megfogalmazásai csak azt tették lehetővé, hogy a felek „megőrizzék arcukat", és elodázzák a nyílt válságot. Az elvi szempontok mellett ez annyira lényeges kérdés Kína számára, hogy precedens érvénye van, s amint ezt Hollandia példája mutatja, más országokra is vonatkozik.*

A másik, a nyugati országokkal fenntartott gazdasági kapcsolatokra árnyékot vető tényező a KNK-ban lezajlott gazdasági kiigazítás volt, amelynek következtében Peking sok-

* 1979 őszén a rotterdami Rijn—Schelde—Verlome cég 500 millió dolláros szerződést írt alá két tengeralattjáró, valamint nukleáris- és hőerőművek berendezései Tajvanra szállításáról. 1979. november 29-én a holland kormány jóváhagyta a megállapodást. Ez heves tiltakozást váltott ki a KNK külügyminisztériuma részéről. 1980 májusában a KNK kormánya a szerződés miatt a két ország diplomáciai képviseleteinek rangját ügyvivői szintre csökkentette.

milliárdos felszerelések, komplex ipari létesítmények és berendezések szállításáról kötött ügyleteket és megállapodásokat mondott le. Kína fővárosában kritikusan fogadták a Párizs és Hanoi közötti kapcsolatok szorosabbá válását, kiéleződött a vita Londonnal Hongkong jövőjéről (Nagy-Britannia visszautasította Kína e terület fölötti szuverenitásának az elismerését). 1982 nyarán Kína hevesen reagált arra, hogy a japán militarizmusnak Kínában és más ázsiai országokban a második világháború idején elkövetett bűntetteit tisztára mosták a tokiói oktatási minisztériumban jóváhagyott, új általános és középiskolai tankönyvekben. Peking tíz éve először bírálta a japán remilitarizálást, amelyet 1982 első felében még elfogadott és támogatott. Kína revideálni kezdi a japán—amerikai kölcsönös biztonsági szerződésnek nyújtott eddigi támogatását. Igaz, a nyolcvanas évek eleje meghozta a KNK és a nyugati államok közötti kapcsolatok kibővítését is, de ezt kissé óvatosabban tették, mint korábban. A KNK-nak a nyugati hatalmak iránti magatartásában végbement változások végső soron ellentmondásokat és következetlenségeket mutatnak.

Meg kell említeni a KNK-nak a leszereléssel kapcsolatos álláspontjában bekövetkezett hangsúlyeltolódásokat is. Peking korábban a „háború elkerülhetetlenségét" hangoztatta, és kategorikusan ellenzett mindenfajta tárgyalást és megállapodást, amely a fegyverkezési hajsza megfékezésére irányul. 1980-tól a kínai sajtó hasábjain cikkek kezdtek megjelenni „a béke védelmének szükségességéről és a fegyverkezés elleni harcról". A háború megelőzésének lehetőségéről beszéltek. 1980. január 1-étől Kína részt vesz a genfi Leszerelési Bizottság munkájában. 1964. október 16-a óta először léptek fel önálló leszerelési javaslatokkal, melyek a „két szuperhatalom" katonai potenciáljának csökkentésére vonatkoztak, de anélkül, hogy saját potenciáljuk kiépítését megakadályoznák. Jelentős volt az is, hogy megváltozott a véleményük az USA-ban és Nyugat-Európában kibontakozó háború- és rakétaellenes tömegmozgalomról. Kezdetben nagyon kritikus álláspontra helyezkedtek velük szemben, később támogatták őket.

II

Miben kell keresni az átértékelések forrásait?

A belső tényezők közül a következőkre mutathatunk rá:

1. Mélyült a belső fejlődés folyamata, amely kiterjedt a társadalmi-gazdasági politika legfontosabb láncszemeire. Fokozatosan eltértek az 1958 és 1977 között uralkodó maoista koncepciótól és gyakorlattól, nagyobb realizmust tanúsítottak az ország lehetőségeinek értékelésében. Megpróbáltak (ellentmondásoktól és fékezésektől nem mentesen) az elmúlt időszak fájdalmas tapasztalataira támaszkodva, olyan hosszú távú, lehetőleg stabil és hatékony belső fejlesztési stratégiát kidolgozni, amely szem előtt tartja a kínai sajátosságokat, az ország reális lehetőségeit, valamint a társadalom tudati szintjét. Hu Csiao-mu, vezető teoretikus, a KKP KB Politikai Bizottságának tagja, ezt így határozta meg: „Nem engedjük meg többé a szubjektív, utópisztikus és kalandor politika folytatását, amely át akarná ugrani a társadalmi fejlődés szakaszait. (...) Megokosodtunk, és nem fogunk többé ilyen ostobaságokat csinálni."

2. A belső építés szocialista elveinek fokozatos, de nem mindig következetes „rehabilitálásával", a Mao voluntarista kísérleteitől való eltéréssel együtt, a kínai vezetés kezdte megérteni, hogy Kínában nem lehet már bevezetni sem a kompromittált balos társadalmi-gazdasági variánst (1958—1960, 1966—1977), sem a fejlett tőkésországok, vagy az újonnan iparosodott ázsiai országok tapasztalataiból merített megoldásokat (a japán vagy az iráni modellt, az amerikairól nem is beszélve), amelyekhez 1977—1979-ben csalóka reményeket fűztek.* A rengeteg megoldásra váró probléma arra késztette a kínaiakat, hogy elmélyült kutatásokba kezdjenek, és kritikusan használják fel a szocialista országok pozitív és negatív tapasztalatait (folyik a szovjet, a magyar, a jugoszláv modell, valamint az NDK-ban és Bulgáriában elfogadott egyes megoldások tanulmányozása).

* Ez nem jelenti azt, hogy nem lehet felhasználni a nyugati vagy a japán tapasztalatokat a munkaszervezés, az irányítás stb. területén.

Ez az egyik lényeges oka annak, hogy abbahagyták a Szovjetuniónak és a szocialista országok többségének 1979-ig domináló „ideológiai" bírálatát. Addig „revizionizmussal", a „kapitalizmus restaurálásával", az „államkapitalista rendszer létrehozásával", a „kormányon levő pártok szociáldemokratizálásával" stb. vádolták őket. Sok éven át ezt hozták fel annak fő okául, hogy a KNK letért az ezekkel az országokkal való barátság és együttműködés politikájáról, s teljesen elutasították tapasztalataik felhasználását a belső építésben. A létrejött helyzetben meg kellett történnie az ezekkel az országokkal szembeni eddigi álláspont kritikus átértékelésének. Az ellentéteket gyakorlatilag a külpolitikai érdekek területére korlátozták. A KKP KB-nak a párt XII. kongresszusán elhangzott beszámolójában az „új történelmi korszakban" a legfontosabb feladatként jelölték meg: „az ország modernizálási programjának megvalósítását és Kína átalakítását magas kulturális színvonalú és fejlett demokráciájú szocialista állammá". Ez azt jelenti, hogy elsőbbséget adnak a gazdasági fejlődésnek és a politikai stabilizációnak. Ez az irányvonal (miközben, úgy tűnik, a kínai vezetés megértette, hogy a kitűzött feladatok jóval több időt igényelnek, mint korábban vélték, hogy teljesítésük áthúzódik a 21. századba is) megköveteli, hogy hosszabb időszakra biztosítsák az országnak a békés környezetet. Kínának nem telik a gazdaság és a hadsereg egyidejű modernizálására. A békés környezet biztosítása, amelynek kulcspontja marad a kapcsolatok normalizálása a Szovjetunióval, szükségszerűen eredményezi, hogy csökken a fegyverkezés „szovjet fenyegetéssel" indokolt fokozása. Viszont a feszültség fenntartásának politikája az északi szomszéddal elkerülhetetlenül hatna a modernizálás ütemének és a stabilitásérzetnek a gyengülésére, tehát megnehezítené a legfontosabbnak tartott célok elérését.

A vezetés pragmatizmusa a jelenleg az ország előtt álló problémák kezelésében gyengíti az éveken át uralkodó balos ideológiai motivációt. Kínának saját jól felfogott érdekében el kell ismernie az olyan objektív realitásokat, mint a KNK és a Szovjetunió gazdaságainak komplementaritása; azt a tényt, hogy a kínai nehézipar az ötvenes évekből származó szovjet technikán, berendezéseken és technológián alapul, hogy a műszaki káderek jelentős része ebben az időszakban a Szovjetunióban és a népi demokratikus országokban tanult, vagy a KNK olyan felsőoktatási intézményeiben, amelyekben ezeknek az országoknak a szakértői tanítottak. Nem kétséges, hogy ilyen körülmények között a meglevő üzemek akár részleges modernizálása is nemcsak olcsóbb lenne szovjet szállításokra támaszkodva, hanem technikailag is könnyebben működtethetőek lennének. Természetesen ez nem jelent lemondást a Nyugattal való gazdasági együttműködésről, viszont lehetővé teszi a megrendelési források nagyobb diverzifikálását, a potenciális partnerekkel és riválisokkal szembeni alkudozási pozíciók erősítését. Nagyon lényeges marad az a kérdés is, hogy a kínai ipar előnyös és stabil felvevőpiacokat biztosítson magának. A „made in China" termékek a fejlett tőkésállamok piacain protekcionista akadályokba és korlátozásokba, valamint az újonnan iparosodott ázsiai országok rendkívül erős konkurrenciájába ütköznek — ilyen körülmények között nehéz hajlékonyabb és sokatígérőbb felvevőpiacot találni az ipari vagy agráreredetű fogyasztási cikkeknek, mint amilyen a szovjet piac. Ez nemcsak a jelent érinti, hanem bizonyára még nagyobb mértékben a nem távoli jövőt is.

3. A kínai vezető gárdában az utóbbi években erősödtek a nyugtalankodó hangok Kínának a Nyugattól való növekvő függősége és ennek negatív belés külpolitikai következményei miatt.

4. Eltávoztak a politikai színtérről a KNK-nak azok a vezetői, akik közvetlenül és aktívan részt vettek a kínai politika szovjetellenes fordulatában az ötvenes-hatvanas évek fordulóján, ugyanígy a hetvenes évek Nyugat-barát irányvonalának szerzői vagy társszerzői, s ez meggyorsíthatja az átértékelések folyamatát. Az, hogy egy olyan nemzedék veszi át a hatalmat, amelyik nem visel felelősséget ezért a múltért, megteremtheti annak feltételeit, hogy érzelmek és előítéletek nélkül értékelhessék a Szovjetunióval való együttműködés jelentőségét. Annál is inkább, mert a Szovjetunióval való

szövetség időszaka az ötvenes években a legnagyobb sikereket hozta Kína gazdasági és társadalmi fejlődésében. Ezt a tényt már most is hivatalosan elismerik Pekingben.

Kínában egy ideje jelentkezik az eddigi külpolitikai irányvonal kritikus átértékelésének, valamint a belpolitika új követelményeihez való igazításának a tendenciája is. Az átértékelés feltételeit több szempontból is megvizsgálhatjuk.

Diplomáciai szempontból a hetvenes évek elején a „Nyugat felé tett fordulat" egyik oka többek között az volt, hogy a nemzetközi elszigeteltség megtörésére törekedtek. A kínai diplomácia ezen a téren jelentős sikereket ért el: Kína az ENSZ tagja lett, helyreállították állandó tagságát a Biztonsági Tanácsban, formálisan az öt nagyhatalom egyikének, és bizonyos fokig a világpolitika önálló sarkpontjának ismerték el. Ezenkívül bekövetkezett a „diplomáciai elismerési hullám" (a KNK 1969-ben 46 országgal tartott fenn diplomáciai kapcsolatokat, 1982-ben 125-tel), a világpolitikába való aktív bekapcsolódás, Tajvan fokozódó nemzetközi jogi elszigetelődése (1969-ben kb. 70 állam volt a szigettel diplomáciai viszonyban, 1982-ben csak 20). Ám annak ellenére, hogy Kína politikai és ideológiai engedményeket tett a nyugati hatalmaknak, szélsőséges szovjetellenes irányvonalat követett és ténylegesen alárendelte a fejlődő országokkal fenntartott kapcsolatait a Nyugathoz való közeledés politikájának, a kínai diplomácia nem volt képes onnan támogatást és segítséget szerezni még jogos nemzeti igényei (a Tajvannal való egyesülés, Kína Hongkong feletti szuverenitásának elismerése) érvényesítéséhez sem, nem is szólva hosszú távú ázsiai politikai törekvéseiről, vagy globális hatalmi ambícióiról. Az, hogy Peking vezető körei a feszültség és a konfrontáció tétjére tettek, ellenezték az enyhülési folyamatot és szovjetellenes politikai irányvonalat követtek, nem váltotta ki a nyugati államok lényeges engedményeit, viszont megfosztotta Pekinget attól a lehetőségtől, hogy nyomást gyakoroljon új partnereire, megkönnyítette az ő számukra a „kínai kártyának" saját érdekükben való „kijátszását", rontotta az ország biztonságának feltételeit (feszültség a Szovjetunióval, Mongóliával, az indokínai országokkal, Afganisztánnal stb.), hozzájárult Kína presztízsének és befolyásának csökkenéséhez a „harmadik világ" haladó orientációja országaiban, növelte ázsiai szomszédainak félelmét nagyhatalmi és uralmi törekvéseitől.

Politikai szempontból Kínát az USA nem ismerte el „egyenjogú partnernek a háromszögben", ugyanis a Moszkvához fűződő viszony Washington számára fontosabb volt és maradt, mint a KNK-val fenntartott kapcsolatok. Pekinget az amerikai politikában eszközként kezelték és továbbra is így kezelik. Ronald Reagan republikánus kormányzatának idején ez a magatartás nyíltabban és brutálisabban jelentkezik, mint Jimmy Carter elnöksége alatt. Az USA és a többi nyugati hatalom politikája a kínai kérdésben (legalábbis mostanáig) arra irányul, hogy ebből az országból bizonyos ellensúlyt teremtsenek a Szovjetunióval szemben, de nem annyira, hogy Kína hatalmának növekedése veszélyeztethesse a nyugati érdekeket Ázsiában, vagy valódi fenyegetést jelenthessen a Szovjetunió számára (e két tényező között természetesen közvetlen összefüggés van). A KNK és a nyugati hatalmak közötti szoros együttműködés időszaka (1977—1980) nyilvánvalóan bebizonyította: a Nyugat arra törekszik, hogy erősebben kösse Pekinget saját politikájához, tartósítsa a szovjetellenes kiindulópontot, de a KNK részére nyújtott támogatásnak szoros határai vannak. Csak annyira támogatja Kína hatalmi törekvéseit, amennyire ez korlátozza a Szovjetunió jelenlegi befolyási övezeteit vagy kiszorítja őket ezekből, elsősorban Ázsiában. Viszont nem volt és ma sem érdekelt az USA Kína hatalmának tényleges növekedésében; úgy értékelik, hogy ez veszélyeztetné a pozícióit, befolyását és érdekeit, s ez a regionális és a globális erőviszonyok torzulásával fenyegetne. Kína a Nyugat számára bizonytalan partner maradt. A politikai és rendszerbeli eltérés ebben az értelmezésben mindig fontos szerepet játszott.

Ilyen körülmények között a pekingi politika egyoldalú orientációja nagymértékben korlátozta a KNK manőverezési szabadságát, és az országot a

létrejött helyzet foglyává tette. Így tehát a „Nyugat felé nyitás" és az egyoldalú orientáció politikai előnyei nagymértékben kimerültek. Ebben a helyzetben nehéz volt feltételezni, hogy az elmúlt évtizedben fennálló állapot a végtelenségig tarthat, hogy nem lehet azt átértékelni és revideálni, ami semmiképpen sem jelenti a szövetség visszaállítását a Szovjetunióval.

Gazdasági és technológiai szempontból a nyugati hatalmak által nyújtott segítség fontosnak bizonyult, de nem volt összemérhető Peking eufórikus reményeivel és várakozásaival. Ezt a segítséget Nyugaton szigorúan alárendelték Kína szorosabb megkötése említett stratégiai koncepciójának, innen ered korlátozott és ellenőrzött jellege. A „lengyel lecke", amelyből, úgy tűnik, a kínai vezetők nagyon komoly következtetéseket vontak le, újabb tényező volt, amely a messzemenő óvatosság szükségességére figyelmeztetett. Mindez nem jelenti, hogy Kína lényegesen revideálná a Nyugathoz fűződő gazdasági kapcsolatait, mivel ezekre szüksége van az ország modernizálási programjának megvalósításához, de úgy látszik, már a mostani évtizedben számolni kell a külgazdasági kapcsolatok nagyobb földrajzi diverzifikálásával. Ami a korszerű nyugati technológiák alkalmazását illeti, bebizonyosodott, hogy a KNK mai személyi és tudományos-műszaki potenciálja mellett az elsajátításukra és felhasználásukra való képessége korlátozott (nagyfokú káderhiány van). A tudományos kutatási és a műszaki potenciál fejlesztése politikai stabilizációt, realista és hosszú távú gazdasági stratégiát, mindenképpen időt igényel.

Katonai szempontból két fő akadály keletkezett. Egyrészt a Nyugat határozott gyanakvása, amely a már említett politikai és stratégiai alapelvekből eredt, másrészt, Kína részéről, pénzügyi (szűkös vásárlási lehetőségek), technológiai korlátok (az adaptálási és alkalmazási képesség határai), szervezési nehézségek (a kínai hadsereg képzettsége és szervezeti állapota), ideológiai ellenállás és pszichológiai félelmek (attól, hogy a nemzeti szuverenitásnak ez a kulcspontja az idegen „jang" tényezőitől válik függővé: ezt a félelmet el is mélyítette az „iráni lecke"). Mindebből az következett, hogy teljesen irreálisnak bizonyultak azok az optimista feltételezések, miszerint a kínai hadsereget a Nyugat segítségével rövid idő alatt korszerű haderővé változtatják, olyan erős és fejlett saját hadiiparra támaszkodva, hogy ellensúlyt képezhessen a szovjet hadsereggel szemben. Ebben a helyzetben fel kellett vetődnie a kérdésnek: továbbra is érdeke-e Kínának a Szovjetunióval való kapcsolatok kiélezése és a feszültség fenntartása az északi határon? Vajon az ilyen magatartás nem teremt-e a Nyugat számára kedvező feltételeket a „kínai kártya kijátszásához", miközben Kína számára nem hoz semmilyen mérhető előnyt? Kína továbbra is óvatosan és differenciáltan fogja folytatni esetleges fegyver- és haditechnológia-vásárlásait a nyugati államokban, de úgy tűnik, véglegesen eloszlott a nyugati álomkép a mesés kínai fegyverpiacról.

Ideológiai szempontból a nyitás a fejlett tőkés államok felé azt eredményezte, hogy tömegesen áramlottak az anyagi, kulturális és ideológiai értékek a KNK-ba. Az éveken át hermetikusan elzárt kínai társadalomban hirtelen megnőtt a fogyasztói, individualista, apolitikus magatartások befolyása, erősödött a korrupció és a bűnözés, amelyet a kínai vezetés nem ok nélkül tekint komoly veszélynek. Ez annál is komolyabb jelenség, mivel a társadalom jelentős részében, különösen az ifjúság körében, mély bizalmi válság alakult ki a párttal és a szocializmussal szemben, ami a maoista politika, főként a „kulturális forradalom" tízéves káoszának következménye. Ennek fényében figyelemre méltó, hogy napjainkban teljesen elhallgatott a szocialista államok kultúrájának, irodalmának és művészetének nemrég még oly heves bírálata, továbbá diszkréten népszerűsíteni kezdték ezen a téren elért tapasztalataikat és vívmányaikat.*

Az említett tényezők elemezése arra az óvatos előrejelzésre késztet, hogy mélyebben gyökerezhetnek a változás ama jelenségei, amelyeket a KNK külpolitikájában 1982-ben megfigyelhettünk.

* 1982-ben Kínában három speciális folyóirat jelent meg, amelyek kizárólag a Szovjetunió irodalmával és kultúrájával foglalkoznak.

Ezeket az észrevételeket erősíti meg a KNK külpolitikájának a KKP XII. kongresszusán megfogalmazott programja.

Teng Hsziao-ping, a KKP KB alelnöke megnyitóbeszédében előterjesztette a KNK külpolitikai elveit: „Kína ügyeit a kínai helyzettel összhangban kell irányítani, saját erőfeszítéseinkre támaszkodva. Alapvető álláspontunk volt és marad: a függetlenség, az önállóság, az önerőre való támaszkodás. Bár a kínai nép nagyra értékeli a más államokkal és népekkel való barátságot és együttműködést, még nagyobbra értékeli hosszan tartó harcban született függetlenségünket és szuverén jogainkat. Semelyik idegen ország nem számíthat arra, hogy Kína az ő vazallusává válik, és azt sem várhatja, hogy Kína lenyeljen bármilyen keserű pirulát, amely érdekeit sérti. Határozottan fejleszteni fogjuk a világ felé való nyitás politikáját az egyenlőség és a kölcsönös előnyök alapján, bővíteni fogjuk a nemzetközi cserét, de elszántan harcolni fogunk a dekadens ideológia inváziója ellen, határozottan megakadályozzuk országunkban a burzsoá életstílus terjesztését."

Teng a nyolcvanas évek legfontosabb feladatainak tartotta „a szocialista modernizálás bevezetésének intenzívebbé tételét, a haza egyesítésére irányuló erőfeszítéseket, Tajvant is beleértve, a hegemonizmus elleni harcot, a világbéke védelmét".

Ezeket a tételeket bőségesen kifejtették a KKP KB beszámolójában, amelyet Hu Jao-pang, a KKP KB elnöke terjesztett elő. Erőteljesen hangsúlyozta, hogy „Kína soha nem kötődik semmilyen nagyhatalomhoz vagy hatalmi csoporthoz, s nem is enged semmilyen nagyhatalom nyomásának. Külpolitikáját általános, hosszú távú stratégia vezérli, és határozottan nem engedi magát letéríteni erről az útról pillanatnyi előnyök kedvéért, vagy valaki uszítására, provokációjára". Hu kijelentette, hogy Kína továbbra is kész fejleszteni kapcsolatait minden országgal — köztük a szocialista országokkal is — a békés egymás mellett élés öt elvével összhangban. Elutasította a „forradalom exportját" is, mert forradalom „kizárólag az adott ország lakosságának akaratából" következhet be.

A két felszólalásban használt megfogalmazások jelezhetik a KNK eddigi külpolitikai irányvonalának bizonyos kiigazítását: a hetvenes évek „Nyugatbarát elhajlásának" revideálását és a globális szovjetellenes szövetség létrehozására irányuló erőfeszítésekről való lemondást, a két szemben álló politikai-társadalmi rendszer és fő erőik iránti kiegyensúlyozottabb politikára való áttérést (ami nem jelenti az „egyenlő távolságot"), valamint a kétoldalú kapcsolatok kibővítésére való súlypontáthelyezést. A „forradalom exportjáról" való lemondás azt jelentené, hogy eltérnek a gyakorlatban több mint húsz éve — főként a délkelet-ázsiai államokkal szemben — folytatott politikától.

A XII. kongresszus dokumentumainak elemzéséből kitűnik, hogy a kínai vezetés elsősorban a belső építésre szándékozik koncentrálni, kissé korlátozni kívánja a kifelé szóló látványos cselekedeteket, kedvező nemzetközi feltételek megteremtésére törekszik a modernizálási program intenzívebbé tételéhez, és e szükségletei szemszögéből akarja építeni kapcsolatait a külvilággal. Ha ez a hipotézis helytálló, akkor hangsúlyozni kell, hogy ezek a szándékok egyaránt származnak az eddigi külpolitikai irányvonal bírálatából és önnön lehetőségeik reálisabb értékeléséből, valamint abból a pragmatista meggyőződésből, hogy Kína elmaradottságának és gazdasági-katonai gyengeségének leküzdése nélkül nem képesek hatékony globális politikát folytatni.

A KKP KB elnöke rámutatott a nyugati országokkal, főként Japánnal és az Egyesült Államokkal való kapcsolatok komoly fejlődési lehetőségeire. Bírálta „bizonyos japán erők" politikáját, melyek igyekeznek „tisztára mosni a Kína és más kelet-ázsiai országok elleni agresszió tényeit", valamint „fel akarják támasztani a japán militarizmust". Ugyanakkor állást foglalt a kölcsönös kapcsolatok további fejlesztése mellett, három elvre támaszkodva: a békére és a biztonságra, az egyenlőségre és a kölcsönös elő-

nyökre, valamint a hosszan tartó stabilitásra.*

Hu Jao-pang ezenkívül kifejezte Kínának azt a kívánságát, hogy tovább fejlődjenek a kapcsolatok az USA-val, rámutatva, hogy a fő vitás kérdés Tajvan és a szigetre való amerikai fegyverszállítások problémája. „A kínai—amerikai kapcsolatok csak akkor fejlődhetnek sikeresen, ha valóban alkalmazzuk a szuverenitás és a területi integritás tiszteletben tartásának, valamint a belügyekbe való be nem avatkozásnak az elveit." A beszámolóban számos bíráló észrevétel hangzott el különösen a Közel-Keleten folytatott amerikai politika címére.

A hetvenes-nyolcvanas évek fordulóján kiéleződtek az ellentétek a KNK és nyugati partnereinek politikája között, s ezeket nem sikerült elsimítani a „közös szovjetellenes kiindulóponttal", a feszültség és a konfrontáció politikájának pekingi támogatásával. A KNK-nak az elmúlt évtizedben követett külpolitikai irányvonala részben összeütközésbe került a megváltozó belpolitikai követelményekkel.

Ezért valószínű, hogy a XII. kongresszus után a nyugati partnerek és a Japán iránti kínai politika óvatosabb, kiegyensúlyozottabb, kevésbé egyoldalú és bizonyára kritikusabb lesz mindazokon a területeken, amelyeket a vezetés nem tartja azt megfelelőnek álláspontja, rövid vagy hosszú távú szándékai szemszögéből. Az ezzel az államcsoporttal való kapcsolatok elsődleges fejlesztése főként gazdasági téren folytatódik. Peking nagyobb mértékben próbál majd rájátszani az Egyesült Államok, Japán és Nyugat-Európa ellentéteire, nem mondva le a számára előnyös együttműködésről egyik partnerrel sem. Valószínűleg differenciáltabb politikát fog folytatni a nyugati államok, valamint a fejlett tőkésállamok fő társadalmi erői tekintetében. Nem kizárható, hogy a jobboldal és a hidegháborús erők elveszíthetik Peking privilegizált fő partnerének pozícióját. A jelzett változások fokozatosan fognak bekövetkezni, tekintettel a létező kötelékekre, valamint azokra az előnyökre, melyeket a fejlett tőkésállamok és Kína egyaránt élveznek ebből az együttműködésből. Nehéz elképzelni, hogy a Nyugat közömbös maradjon e globális stratégiája számára kedvezőtlen irányzattal szemben a kínai politikában; hogy ne próbálja meg visszafordítani azt, többek között azokat az erőket támogatva a kínai vezető rétegben, amelyek az elmúlt évtized irányvonalának szószólói voltak.

A KKP KB beszámolójában fontos helyet kaptak a kínai—szovjet kapcsolatok. A kínai fél a Szovjetunióhoz fűződő kapcsolatainak normalizálását három előzetes feltételtől tette függővé: a Szovjetunió katonai potenciáljának csökkentésétől a kínai—szovjet és a kínai—mongol határon; a Vietnamnak nyújtott támogatás visszavonásától Kambodzsa, Délkelet-Ázsia és Kína kérdésében; valamint az Afganisztánnal kapcsolatos álláspont megváltoztatásától. A beszámolóban megtalálható volt a szovjet politika előírásszerű, „hegemonizmussal" való megvádolása is. Jelezték a „baráti" szocialista országokkal, a Koreával, Romániával és Jugoszláviával való együttműködés további sokoldalú fejlesztését. Az utóbbi időben úgy fogalmaznak, hogy megindult „a kelet-európai országokhoz fűződő kapcsolatok bizonyos fejlődése". A tárgyalt részletben nehéz új megfogalmazásokat találni, de figyelemreméltó a mérsékelt hangnem és a párbeszéd fenntartására irányuló nyilvánvaló törekvés, még ha Peking nem is vár gyors változásokat.

Ami a normalizálásnak a kínai fél által pontosított előzetes feltételeit illeti, érdemes felidézni, hogy a kínai hadsereg hadosztályainak mintegy egyharmada a szovjet és a mongol határon állomásozik. 1982 márciusában Leonyid Brezsnyev tárgyalásokat javasolt a kölcsönös bizalom erősítése feltételeinek kidolgozásáról. Ez oda vezetett volna, hogy csökkentik a csapatok létszámát a határ mindkét oldalán. Ezt a témát vetette fel Viktor Afanaszjev, a Pravda főszerkesztője a szovjet és japán újságírókkal való november 16-i találkozóján; a szovjet—kínai kapcsolatok javításáról szólva kijelentette: „lehetséges, hogy mindkét fél a fegyveres erők kölcsönös csökkentését ígérheti egymásnak a határövezetben".

* Ezeket az elveket Csao Ce-jang miniszterelnök fogalmazta meg 1982 júliusában Japánban tett látogatásakor.

Ennek befolyása lenne a mongol határon kialakult helyzetre is. Viszont a Vietnamnak és Kambodzsának nyújtott szovjet támogatás annak következménye, hogy a KNK ténylegesen veszélyezteti indokinai szomszédait, és a konfrontáció álláspontjára helyezkedik velük szemben; ami Afganisztánt illeti, az ország lázadó erőinek adott segítség nem kis része Kínából származik. Az okok és következmények tudatos összekeverésével van tehát dolgunk. Az effajta előzetes feltételek támasztása, anélkül, hogy saját politikájukat kritikusan, a létrejött helyzet forrásaként szemléljék, jellege szerint egyoldalú előnyökre való törekvés a Szovjetunió és szövetségesei biztonságának és érdekeinek kárára. Ezen a téren a megegyezés elérése kétséges, viszont ha a felek jóindulatot, realizmust és egymás érdekeit figyelembe vevő kölcsönösséget tanúsítanak, ezek a kérdések nem megoldhatatlanok. A két fél 1982-ben túlzott hírverés nélkül folytatott „kis lépések" politikája, amely a légkör megjavítását és az együttműködés megkezdését célozta mindazokon a területeken, ahol csak lehetséges, óvatos optimizmusra készteti, bár maga a normalizálási folyamat időt és sok akadály leküzdését igényli. Nagy valószínűséggel várható a fokozatos fejlődés a mostani *„ellenséges status quótól"* (azaz olyan helyzettől, amely a negatív elemeket domborítja ki: a katonai konfrontáció fenntartását, bár hadműveletek nélkül, a másik fél ellen irányuló propagandahadjáratok folytatását, ellenséges diplomáciai műveleteket, a kétoldalú kapcsolatok, köztük a kereskedelmi forgalom alacsony szintjét stb.) a *„korlátozott normalizálásig"* (azaz olyan helyzetig, amely a pozitív elemeket fogja kidomborítani: a tárgyalásokat, a gazdasági, kereskedelmi, társadalmi, kulturális, tudományos-műszaki kapcsolatok fejlesztését, a polémiák gyengülését, a másik félről szóló pozitív tájékoztatás növelését, a diplomáciai konfrontáció csökkentését stb.). Ennek a folyamatnak az eredményeként megszülethet az új kínai—szovjet viszony, amely nem lesz sem az ötvenes évek helyzetéhez („a szoros szövetséghez") való visszatérés, sem a „tartós ellenségesség" viszonya, amilyen a hetvenes években volt. A leendő kínai—szovjet kapcsolatok valószínűleg tükrözni fogják az érdekek egybeesését és ellentéteit egyaránt, az enyhülést és az együttműködést pedig a „lefékeződések és feszültségek" szakaszai fogják kísérni.

Ha ez az irányzat kerekedik felül (és sok minden erre mutat), számolni kell a kínai—vietnami kapcsolatok fokozatos javulásával, valamint a kelet-európai szocialista országokkal való együttműködés bővülésével, amiben mindkét fél érdekelt.

A beszámolóban nagyon sok helyet szenteltek a „harmadik világ" államaival folytatandó politikának. Kína hangsúlyozta a fejlődő országokhoz való tartozását, az ehhez az államcsoporthoz fűződő kapcsolatait a legfontosabbaknak tekintette. Emellett a történelmi sorsközösséggel, valamint a megoldandó feladatok és problémák hasonlóságával érveltek. Kína „szent internacionalista kötelességének tartja azt, hogy a »harmadik világ« többi országával együtt határozott harcot folytasson az imperializmus, a hegemonizmus és a kolonializmus ellen". Ezek a hosszú idő óta hangoztatott nyilatkozatok azonban eltértek a legutóbbi hat év gyakorlatától, mivel a KNK-nak az ezzel az államcsoporttal fenntartott kapcsolatai lényegében a Szovjetunió elleni harc és a nyugati hatalmakhoz való közeledés eszközei voltak.

Ez a politika csökkentette a KNK tekintélyét a „harmadik világban", és emiatt éles bírálatok érték. Ez tartóssá tette a bizalmatlanságot a kínai vezetés valódi szándékai iránt, rámutatott Peking e kapcsolatainak eszközjellegére, mélyítette a szomszédok indokolt félelmét. Azoknak a XII. kongresszuson kifejtett elveknek, amelyekre a KNK-nak az ezzel az államcsoporttal kapcsolatos politikája támaszkodik, az volt a céljuk, hogy eloszlassák ezeket a félelmeket és szembeszálljanak a bíráló hangokkal.

Az utóbbi időszakban Peking fokozatosan felülvizsgálja eddigi álláspontját több említett kérdésben, eltávolodik a nyugati hatalmak neokolonialista politikájától, amellyel korábban nemritkán azonosította magát, vagy amelyet hallgatással került meg, a „szovjet hegemonizmus" ellen irányuló „hosszú távú stratégiai érdekek

összhangjának biztosítása" címén. Nehéz feltételezni, hogy a KNK vezetése hirtelen megváltoztatta szovjetellenes magatartását a „harmadik világban", de bizonyára mérsékli azt. Viszont számolni kell az USA, úgyszintén Nagy-Britannia és Franciaország politikája bírálatának bizonyos fokozódásával. Egyelőre semmi nem mutat arra, hogy a KNK vezetői lemondtak volna a fejlődő országok sorában elfoglalt megkülönböztetett helyzetre való törekvésükről, bár ezt ma diszkrétebben próbálják megvalósítani.

Hu Jao-pang beszámolójában külön részt szentelt a nemzetközi kommunista mozgalommal fennálló viszonynak. Ebben kijelentette, hogy a KKP „fejleszti kapcsolatait más kommunista pártokkal a marxizmus, valamint a függetlenség, a teljes egyenlőség, a kölcsönös tisztelet és a belügyekbe való be nem avatkozás elvei alapján... Amellett vagyunk, hogy minden kommunista párt saját sikereiből és hibáiból tanuljon, azt hisszük, hogy ez hozzájárul a nemzetközi kommunista mozgalom fejlődéséhez és felvirágzásához." A KKP KB elnöke, rámutatva a különbségek elkerülhetetlenségére az egyes pártok álláspontjában, megállapította, hogy „ezeket a különbségeket csak fokozatosan, baráti konzultációkkal és a másik fél iránti türelemmel lehet feloldani". Ugyanakkor megengedhetetlennek tartotta a parancsolást, a saját vélemény rákényszerítését más pártokra, más pártok kívülről való irányítását. Az ilyen eljárásra irányuló minden kísérlet csak a forradalom vereségéhez vezet. Nyomatékosan hangsúlyozta, hogy „minden párt egyenlő, függetlenül nagyságától és történelmétől, függetlenül attól, kormányzó párt-e vagy nem". A KKP kifejezte készségét, hogy ezekre az elvekre építi kapcsolatait „minden kommunista párttal", és hasonló kapcsolatokat létesít „számos haladó párttal és szervezettel".

A KKP vezetői húsz éve nem tettek effajta nyilatkozatot. Eddig Kína a Hu által említett összes elvet megsértette. Elegendő megemlíteni az 1962 óta rendkívüli hevességgel folytatott destruktív, szakadár tevékenységet a kommunista és munkásmozgalomban, a KKP vezette maoista internacionálé létrehozására tett, kudarcba fúlt kísérleteket, a KNK-nak a „világforradalom központjaként", a KKP-nak a „mozgalom vezető pártjaként", elnökének pedig „a világproletariátus vezéreként" való meghatározását, vagy azt a törekvést, hogy más pártokra rákényszerítsék saját ideológiájukat, mint egyedüli helyeset, a forradalmi mozgalmakra rákényszerítsék a kínai forradalom tapasztalatait, a szocialista országokra pedig a kínai fejlődési modellt, vagy pl. azokat az erőfeszítéseket, hogy „exportálják a forradalmat" egyes ázsiai országokba. Az, hogy a KKP elismeri a nemzetközi kommunista mozgalomban évek óta érvényes elveket, és tiszteletben is tartja őket, hozzájárulhat a kapcsolatok felújításához és normalizálásához a kommunista és munkáspártok többségével.

A XII. kongresszus a legfontosabb feladatnak ismerte el „a hegemonizmus elleni harcot és a világbéke védelmét". A nemzetközi feszültség és egy új háború veszélye forrásainak eddigi értékelése változatlan maradt. Kína szerint ez a forrás „a hegemonista szuperhatalmak rivalizálása", ami a „stabilizáció hiányának és a világon létező zűrzavarnak a fő forrása", továbbá „új veszély a világ népeire nézve" beszámoló nem ismétli meg a negyed. századra kötelező tételt a „világháború elkerülhetetlenségéről", hanem 1956 óta először megállapítja, hogy „a világbékét meg lehet védeni" (a „béke védelme" kifejezés a VIII. kongresszus óta először fordult elő a kínai párt kongresszusi dokumentumaiban). Elítélték a „fegyverkezési hajszát" is, bár ezt a vádat kizárólag a „szuperhatalmaknak" címezték.

A beszámolónak ez a része rámutat, hogy a kínai politika számos kulcsfontosságú nemzetközi kérdésben továbbra is a régi álláspontón maradt, bár megjelentek bizonyos új elemek. Az utóbbi évek gyakorlatával ellentétben a „béke fenyegetettségéért" a felelősséget nemcsak a Szovjetunióra, hanem az Egyesült Államokra is hárítják. Semmi sem mutat azonban arra, hogy a XII. kongresszus felülvizsgálta volna a KNK vezetésének stratégiai alapkoncepcióját a globális nemzetközi kapcsolatokban — azt, hogy „közepes hatalom" szerepében cselekedjenek.

(A lengyel folyóirat 1982/12. számából)

FEGYVERKEZÉS — FEGYVERZETELLENŐRZÉS

DIE ZEIT

A félelem rossz tanácsadó

CARL-FRIEDRICH VON WEIZSÄCKER BÉKEPOLITIKAI TÉZISEI ÉS MAGYARÁZATAI

Carl-Friedrich von Weizsäcker 1958 óta hozza nyilvánosságra folyamatosan a Die Zeit hasábjain gondolatait a fegyverkezésről és a fegyverzetellenőrzésről. Jóllehet von Weizsäcker az SPD-kancellárjelölt tanácsadói gárdájának tagja, itt csupán személyes véleményét fejti ki.

I. Általános tézisek

1. **Prioritások.** A béke megteremtése és megőrzése kell hogy politikánk legelső prioritása legyen, egy olyan korban, amikor a világ tele van háborúkkal és háborús előkészületekkel, s bizonytalan, hogy vajon megakadályozható lesz-e a szuperhatalmak közötti nukleáris háború. Ezért minden, látszólag ártatlan politikai döntésnél fel kell tenni a kérdést, hogy ez hozzájárul-e a béke megteremtéséhez, vagy netán veszélyezteti azt.

2. **A Szövetségi Köztársaság helyzete.** A Szövetségi Köztársaság ragaszkodik, és kell is hogy ragaszkodjon a nyugati szövetséghez. A Szövetségi Köztársaság ragaszkodik, és kell is hogy ragaszkodjon az enyhülés célkitűzéséhez. Éppen ezért valamennyi szövetségi kormánynak erőfeszítéseket kell tennie a két szuperhatalom közötti megegyezésért.

3. **Fegyverzetkorlátozás.** A szuperhatalmak másfél évtizede folyó fegyverzetkorlátozási tárgyalásai 1983-ban döntő szakaszba lépnek. Először tűnik — noha igen korlátozott mértékben — lehetségesnek a leszerelés. A tárgyalások zátonyra futása politikai katasztrófát jelentene.

4. **Világgazdasági kapcsolatok.** A szabad világkereskedelem elősegíti a békét. A harmadik világ önálló gazdasági fejlődését kedvező kereskedelmi feltételekkel és megfelelő gazdasági segítségnyújtással kell támogatnunk. A kelet—nyugati kereskedelem jelentősen hozzájárul Európa békéjéhez.

II. Speciális tézisek

5. **Békemozgalom.** A világméretűvé szélesedő békemozgalom annak a reménynek a jele, hogy a népek végre a tudatára ébredtek a túlfegyverkezés által előállt veszélynek. A békemozgalomnak meg kell, és meg is fogja tanulni, hogy e veszély ellen az adott pillanatban milyen politikai lépések lehetségesek.

6. **Stabilitás.** A fegyverrendszerek értékelésének technikai kritériuma az, hogy stabilitást vagy destabilitást eredményeznek-e. Az egyensúly — mindkét oldalon a fegyverek számszerű egyenlősége — a megállapodások során jól alkalmazható diplomáciai formula, de még nem garancia a stabilitásra.

7. **Közepes hatótávolságú rakéták.** A közép-hatótávolságú rakétákról folyó genfi tárgyalások sikere elengedhetetlen. Meghiúsulásuk destabilizáló

minőségi fegyverkezési versenyt idézne elő a rövid észlelési idejű rakéták terén. Ezen egyezmények keretében (vagy éppen ezek kudarca miatt) a NATO az új közép-hatósugarú rakéták Európába való telepítésének ügyében a tengeri, és nem az európai szárazföldre történő telepítés mellett döntene.

8. **Konvencionális védelem.** El kell és el lehet kerülni egy új európai konvencionális fegyverkezési versenyt, ami még drágább, és ezért még destabilizálóbb lenne, mint a nukleáris. A védelemben bevethető preciziós fegyverek jelentik a konvencionális fegyverkezés természetes korlátozását.

9. **Alternatív javaslatok.** Az Amerikán belül folyó vitákból különböző javaslatok jutnak el hozzánk; ilyen a nukleáris fegyverek ideiglenes befagyasztása (nuclear freeze) és annak követelése, hogy nem vetik be elsőként az atomfegyvereket (no first use). A Palme-bizottság egy sor alaposan átgondolt intézkedést javasol, mint például az atomfegyvermentes övezetek létesítését. Ezek a javaslatok eddig még nem kerültek a nyilvános tárgyalások napirendjére, de alapos vizsgálatot érdemelnek.*

10. **Fegyverexport.** A konfliktuslehetőség a harmadik világban még mindig nő, s ez ma a világháború veszélyének fő forrása. A Szövetségi Köztársaságnak a fegyverexport területén mutatkozó korlátozó magatartását a szövetségen kívüli országokba irányuló fegyverszállítások esetében tiltássá kell szigorítania.

11. **Polgári védelem.** A polgári védelem kérdésében a közvélemény álláspontjának sürgős megváltoztatására van szükség. Korlátozott óvintézkedések szükségesek és lehetségesek.

Magyarázatok

1. **Prioritások.** A béke megőrzése — mint legfőbb cél — mellett valamennyi párt kiáll. Ebből a politikai részleteknek a szigorú kritériumok szerinti megítélése következik; mert a béke egyáltalán nincs biztosítva. Ha a mai politikusok generációjának sikerül még tíz évig megakadályoznia a háborút, akkor ugyanezt a feladatot adhatja át utódainak.

A nyolcvanas években a háborús veszélynek három oka van:

— A szovjet birodalom — tekintettel nehéz gazdasági, demográfiai és ideológiai helyzetére — a katonai erőben keresi biztonságát. Ez — összevetve a Nyugat erejével — valószínűleg ebben az évtizedben érte el csúcspontját.

— A speciális használatú atomfegyverek — túlnyomórészt amerikai — fejlődése technikailag következetes, de fokozza a kísértést, hogy ezeket a fegyvereket egy korlátozott konfliktusban bevessék.

— A konfliktusok lehetősége a harmadik világban még mindig növekszik.

2. **A Szövetségi Köztársaság helyzete.** A Szövetségi Köztársaság, vagyis lakosságának többsége, s ennélfogva a választásokból kikerülő mindenkori kormánya a fennálló szövetségi rendszer megőrzését és enyhülést akar. Az enyhülés számunkra semmiféleképpen sem a szovjet hatalmi gépezettel való belső egyetértést jelenti, hanem a mindkét fél számára életveszélyes háború megegyezésen alapuló elkerülését.

3. **Fegyverzetkorlátozás.** A most folyó tárgyalások jelentősége évtizedünk veszélyéből ered. A két oldal minden eddigi nyilvános állásfoglalása mint kialakuló tárgyalási taktika értelmezhető. A szovjet kormány nyilvánvaló érdeke, hogy jelentéktelen engedmények árán fenntartsa jelenlegi relatív nagy erejét. Az amerikai kormánynak pedig éppen ilyen nyilvánvaló érdeke, hogy a lehető legnagyobb ütőerővel lépjen be a komoly tárgyalási fázisba. Ilyen előfeltételek mellett a tárgyalások kimenetele teljesen bizonytalan.

4. **Világgazdasági kapcsolatok.** Lemondok most arról, hogy ezt a tézisemet itt kommentáljam. A téma semmi esetre sem magától értetődő, s hosszabb fejtegetést igényelne.

* Erről lásd a Nemzetközi Szemle 1983/4. számában a „Svéd javaslat: atomfegyvermentes Közép-Európát!" c. összeállítást — *N. Sz. szerk.*

5. **Békemozgalom.** Az a kérdés, hogyan keverednek egymással a békemozgalomban a félelem és az elemi morális érzés motívumai. A félelem [illegible] dít az atomfegyverekkel történő elrettentésre, mint az elrettentés megszüntetésére. Azért mert az egyik veszélyes, a másik még nem veszélytelen. Ha az atomfegyvereket megszüntetnénk, akkor a világuralom körüli jelenlegi konfliktus háborús eldöntése kevésbé lenne romboló, de éppen ezért sokkal valószínűbb. Végezetül pedig a technika korában nemcsak az atomfegyvereket, de a háborús intézményeket is le kellene győznünk. Ehhez pedig egy mély tudati átalakulás szükséges. Egy olyan nép, amely az erőszakmentesség mellett dönt — tudva, hogy ez mit jelent — lényegesen hozzájárulhatna ehhez a folyamathoz. Jelenlegi vázlatos írásomban azonban én csak olyan dolgokról beszélek, amelyet egy olyan nemzet tud megtenni, amely a nem mindenre kiterjedő erőszakmentesség mellett döntött.

6. **Stabilitás.** A stabilitás — az elrettentés értelmében — egy technikailag és földrajzilag meghatározott minőség, amelyhez egyes fegyverek igazodnak, mások nem. Így például — ha igaz Clausewitz megállapítása — a konvencionálisan felfegyverzett hadseregek esetében egyenlő számok mellett a védelem előnyben van a támadókkal szemben; vagyis az egyenlő haderő biztosíthat bizonyos stabilitást. Természetesen ismer a hadtörténet olyan példákat, amikor a számszerű egyensúly nem garantálta a békét, hanem éppen erőpróbához vezetett. Nyilvánvaló, hogy a nukleáris, több robbanófejjel ellátott, nagy találati pontosságú rakéták (MIRV) instabilak. Ha például mindkét oldalon 100 három robbanófejes, 80 százalékos találati pontosságú rakéta van, akkor az egyik félnek elegendő 120 robbanófej — azaz 40 rakéta —, hogy egy elsőcsapással a másik fél valamennyi rakétáját megsemmisítse. Ezt az instabilitást éppen a szárazföldre és a tengerre telepített rakéták, valamint a repülőgépek triászának kellene kizárnia. Eme nehézséget az MX-ek telepítésének problémája szemlélteti.

Az interkontinentális fegyverek mai rendszerével kapcsolatban még beszélhetünk — bár természetesen nem abszolút — stabilitásról. Egy világháború — úgy véljük — nem egy nukleáris interkontinentális csapással kezdődne, mert az ellencsapás kivédhetetlen lenne. Egy interkontinentális csapás ugyanakkor — éppen valószínűtlensége folytán — nem kielégítően rettenti el a mindenkori ellenfelet egy korlátozott háború kirobbantásától. A speciális fegyverek fejlesztése (hadszintéri fegyverek, közepes hatósugarú fegyverek, neutronfegyverek) éppen ezt a rést hivatott betölteni. A kérdés azonban az, hogy ez nem fokozza-e az atomfegyverek bevetésének valószínűségét, talán egy periférikus hadszintéren, esetleg a Közép-Keleten. A NATO területén a kiszámíthatatlan eszkalációs rizikó tudatosításával kell teljessé tenni az elrettentést. A fennálló körülmények között ennél jobbat javasolni nem tudok, de a rendszer permanens stabilitásában nem hiszek.

7. **Közepes hatótávolságú rakéták.** Nyugat-Európa a hatvanas évek óta a szovjet közepes hatótávolságú SS—4 és SS—5-ös rakéták fenyegetésében él, amelyek negyedóra alatt sivataggá változtathatják hazánkat. Mindig is létérdekünk volt, hogy egy nap megszabaduljunk ettől a fenyegetéstől. A hetvenes évek közepén ez a probléma két okból is akuttá vált: 1. A szovjetek elkezdték e rakéták modernizálását (SS—20): én még emlékszem a nyugati katonai szakértők fokozott nyugtalanságára, és az ezekkel a rakétákkal kapcsolatos nézetek kuszaságára. 2. Az 1974-es vlagyivosztoki megállapodás után világossá vált, hogy sem a SALT—II, sem a bécsi kölcsönös haderőcsökkentési tárgyalás (MBFR) nem öleli fel a közepes hatósugarú rakétákat, vagyis ezek egy szerződésen kívüli „szürke zónában" maradnak. Helmut Schmidt 1977-es londoni beszéde határozottan kiállt ennek az állapotnak a megszüntetése érdekében. A NATO 1979. decemberi kettős határozata az ő kezdeményezésének a következménye. Az egyetlen bölcs következtetés az

lenne, ha 1983-ban e fegyverekről egy speciális szerződést kötnének, vagy — ha ez elszigetelten elérhetetlennek bizonyul — bevonnák egy átfogó tárgyalásba (START).

A hazánkban és a nyugati szövetségben zajló jelenlegi vita három téma körül csoportosul: a megfelelő tárgyalási taktika, a tárgyalás kívánatos célja, és a tárgyalások kudarca esetén szükséges intézkedések.

Az eddig nyilvánosságra hozott amerikai tárgyalási célkitűzés a nulla megoldás. Hogy taktikai szempontból célszerű-e egy ilyen messzemenő követeléssel kezdeni — az evidens. De tényszerűen is ez az egyetlen olyan megoldás, amely képes elhárítani országunk és Nyugat-Európa fölül a szovjet közepes hatósugarú rakéták fenyegetését. A mindkét oldalon felhalmozott nagyszámú ilyen rakéta — mindegy, hogy bizonyos számítási mód szerint számszerű egyensúlyban vannak — nem nyújt védelmet. Ebben a példában jól tükröződik az az elemi különbség, ami a számszerű egyensúly diplomáciai értelmezése, és a valódi stabilitás stratégiai értelmezése között fennáll. Egy Pershing—2, vagy egy cirkálórakéta nem jelent védelmet egy SS—20 ellen, sőt ellencsapással fenyeget; hozzájárulása a stabilitáshoz csak az elrettentés vonatkozásában valósul meg. A hatvanas években az emberek úgy vélték, hogy az akkoriban még számszerű fölényben levő amerikai interkontinentális rakéták elrettentik a szovjet közepes hatósugarú rakétákat. Majd a stratégiai fegyverek egyensúlyának elérésével született meg az a szükséglet, hogy állítsanak fel Nyugaton azokhoz hasonló fegyvereket. Ezt jelenlegi írásomban részletesebben megvitatni nem áll módomban. Az eszkalációval történő fenyegetésen alapuló elrettentést alaposan szemügyre véve úgy tűnik nekem, hogy ez arra való, hogy a nulla megoldás kudarca esetén növelje a nyugaton jelenlevő közepes hatósugarú rakéták „elrettentésének szavahihetőségét". Az ilyen fegyverekről való elszigetelt, egyoldalú nyugati lemondás nem szüntetné meg a háborús veszélyt, sőt talán megnövelné azt; ezt a megoldást csupán egy átfogó leszerelési tárgyalás keretében lehetne fontolóra venni.

Ha a felettébb kívánatos, de nagyon becsvágyó nullamegoldás nem elérhető, akkor én még jó megoldásnak tartanám egy olyan szerződés megkötését is, amely mindkét oldalon számszerűen korlátozza a közepes hatótávolságú rakétákat, és mindenekelőtt kizárja ezen a területen a minőségi fegyverkezési versenyt. Világos, hogy a tárgyalási célokról szóló, a Nyugaton szokásos és a választási kampány miatt túlfűtött nyilvános viták gyengítik a Nyugat tárgyalási pozícióját Genfben. Ez a gyengítő erő már rég fellépett, de én most mégis szükségszerűnek ítélem minden pro és kontra érv kölcsönös szemrehányások nélküli mérlegelését.

Mindazonáltal én kitartok amellett, hogy az esetleges új nyugati rakétákat a tengerre és nem az európai szárazföldre kell telepíteni. Én ezt már 1979 novemberében is nyíltan követeltem (ennek hiánytalan dokumentumai megtalálhatók a „Fenyegetett béke" című könyvemben, München, Hanser 1981). Akkori érvem az volt, hogy az elrettentés kudarca esetén ezek a szárazföldi rakéták egy pusztító preventív csapás természetes célpontjai lennének. Kész vagyok minden emellett szóló, és ennek ellentmondó technikai érv megvitatására. Hogy a technikai érvek ilyen nagy hangsúlyt kaphattak, azt — véleményem szerint — az segítette elő, hogy az emberek nem veszik kellőképpen komolyan egy valóságos háború kirobbanásának lehetőségét, s ebből adódóan nem mérik fel ennek következményeit.

Eközben fellépett egy második, s véleményem szerint igen döntő érv. Hazánkban tudatosodott az emberekben a szárazföldi telepítésű rakéták veszélye. Kétséges, hogy meg lesz-e a szárazföldi telepítéshez a parlamenti többség. (Az 1983. márciusi választáson létrejött az ehhez szükséges többség — *N. Sz. szerk.*) Ha lesz is ilyen többség, akkor is a lakosság előrelátható ellenállása komoly veszélyt jelent majd mind belpolitikai békénkre, mind külpolitikai tárgyalóképességünkre. Ha ezen ellenállásra fittyet hányva megkísérlik keresztülvinni a

szárazföldi telepítés tervét, akkor ezzel valóban növelik a háborús veszélyt. Hajlandó lennék érveimmel a lakosságot meggyőzni, ha hinném, hogy amiről meg kell őket győzni, az bölcs dolog, de azt hiszem, hogy ebben a vitában a lakosságnak van igaza.

A Nyugat tárgyalási pozícióját egyidőben történő tengeri telepítés melletti döntés nem gyengítené meg. Gyenge pozíciónkból eredően már úgyis elvesztegettünk három évet. Tekintettel arra, hogy a szárazföldi telepítéshez való tartós ragaszkodás előreláthatóan veszélyezteti majd a szövetséget, egy módosítás még nem késő. Lehetséges, hogy ez szükségessé tenné a két genfi tárgyalás, az INF* és a START fúzióját. Értelemszerűen ugyanis csak ilyen keretek között lehet a túlnyomórészt tengeri telepítésű angol és francia rakétákat figyelembe venni.

8. **Konvencionális védelem.** Ez a kérdés éppen olyan hosszú megvitatást követel, mint az előző téma. Elsősorban Horst Afheldt „Védelem és béke" című könyve (Hanser 1977) kapcsán esett sok szó erről. Várom, hogy Afheldt úr nemsokára új vitapontokkal álljon elő.

9. **Alternatív javaslatok.** Ennek a témának a kimerítő megtárgyalásáról is le kell most mondanom, de a választások után — egy remélhetőleg nyugodtabb beszélgetési szituációban — szeretnék majd visszatérni rá.

10. **Fegyverexport.** Itt ugyanaz érvényes, mint amit az előző két téma kapcsán kifejtettem.

11. **Polgári védelem.** Az az orvos, aki ismer egy olyan gyógyszert, amely járvány idején megmentheti akárcsak egyetlen betege életét, s ezt a gyógyszert nem alkalmazza — bűnös. Ebből az érvelésből adódik, hogy a polgári védelem morális kötelesség. Én már igen régóta a korlátozott sikerrel kecsegtető, de józan, előzetes óvintézkedésekre épülő polgári védelem pártján állok. A védelemmel szembeni ellenállás — véleményem szerint — abból ered, hogy az emberek félnek szembenézni a valódi háborús veszéllyel. A béke hőn áhított megőrzése és a félelmetes totális rombolás két szélsőpont. Sokféleképpen alakulhatnak még az események, mely esetekben időben előkészített intézkedésekkel emberi életeket is meg lehet menteni, illetve a továbbéléshez nélkülözhetetlen egészséget megóvni. Részletekért forduljanak Philipp Sonntag „Az atomkatasztrófa elkerülése és enyhítése" (Bonn, Osang 1981) című könyvéhez.

(A nyugatnémet napilap 1982. február 11-i számából)

TIME

HENRY A. KISSINGER

A fegyverzetellenőrzés új megközelítésben

A fegyverzetellenőrzési és leszerelési hivatalok új igazgatójának kijelölése a szenátusban szenvedélyes vitát idézett elő arról, hogy az adminisztráció komolyan elkötelezte-e magát a fegyverzetellenőrzés mellett. A vita azonban elkerüli a valódi kérdést: az adminisztráció milyen fegyverzetellenőrzési politikának kötelezze el magát?

A vita ez ideig az Európába telepítendő közepes hatótávolságú rakétákról folyó tárgyalásokra koncentrálódott. Az amerikai—szovjet stratégiai nukleáris kapcsolatrendszer stabilitásához még ezen tárgyalások sikere — ami most, a német választások után elég valószínű — sem fog jelentősen hozzájárulni. Ezen a ponton egy koncepció válságának csapdájába estünk. A fegyverzetellenőrzés és a stratégia túl sokáig különálló, egymással egyre

* INF (Intermediate Nuclear Force): a közepes hatótávolságú rakétákról folyó genfi tárgyalások, ahol a szovjet küldöttséget Kvicinszkij, az amerikait Nitze vezeti. — *N. Sz. szerk.*

kevésbé összeegyeztethető ösvényeken haladt. A technológia felfuttatta a fegyverzetfejlesztést, miközben az ellenőrzés tradicionális doktrínáit irreálissá tette. Az egymástól elszigetelten fejlődő fegyverzetrendszereket és fegyverzetellenőrzési elképzeléseket egy többé-kevésbé önkényes keretbe kellett beszorítani.

Ez az írás egy olyan megközelítést igyekszik felvázolni, amelynek segítségével a stratégia és a fegyverzetellenőrzés összebékíthető, s amellyel elérhető a stratégiai stabilitás, ha véget vetünk a jelenlegi stratégiai instabilitás alapját képező problémának, vagyis a robbanófejek és a rakétaindító állványok közötti aránytalanságnak.

A fegyverzetellenőrzés kezdetei

A fegyverzetellenőrzés koncepciója akkor fejlődött ki, amikor a növekvő szovjet nukleáris fegyvertár hirtelen kétségessé tette a II. világháború utáni, szilárdnak tűnő alaptételeket. Ez idő tájt önelégülten hirdették, hogy a „félelem egyensúlyának" („balance of terror") eszközeivel a technológia lerövidítette a biztonsághoz vezető utat. Még atommonopóliumunk elvesztése után is annyira elsöprő volt a fölényünk, hogy John Foster Dulles külügyminiszter 1954-ben meghirdethette a tömeges megtorlás (massive retaliation) politikáját; bárhol is következzen be szovjet agresszió, azt a Szovjetunió lerombolásának fenyegetésével kell elhárítani. Kevés indíték volt arra, hogy döntsenek egy olyan kérdésben, amely akkoriban még elég ezoterikusnak tűnt: melyek az általunk felhalmozott apokaliptikus fegyvertár felhasználására kiválasztott racionális célpontok.

A szputnyik és a szovjet hidrogénfegyverek előrevetítették egyfajta patthelyzet lehetőségét. Amikor az általános atomháború mindkét oldalt tízmilliókban mérhető emberi veszteségekkel fenyegette, akkor a nukleáris fegyvertárak puszta létezését egyre többen kezdték veszélyként értelmezni. A hagyományos háborúkat korábban az a meggyőződés igazolta, hogy a vereség vagy a megadás következményei sokkal rosszabbak, mint az el-

(Disarmament campaigns)

lenállás költségei. A nukleáris háború fantomja semmissé tette ezt a meggyőződést. A költségek vagy a kockázat szempontjából egyre kevesebb és kevesebb cél tűnt érdemesnek a konfrontáció előidézésére.

Egyik eredményként az a növekvő elhatározás jelent meg, hogy a fegyverkezési versenyt tárgyalások útján stabilizálják, illetve ideális esetben fordítsák meg ezt a folyamatot. A nukleáris fegyverkezési versenyben legalább két precedens nélküli aspektus figyelhető meg. A fegyverzet romboló hatásának mértéke olyan felső határt szab, amelyen túl a romboló hatás növelése egyre inkább értelmetlenné válik. Ugyanakkor az atomkor komplex technológiája felveti a racionális ellenőrzést esetleg kikerülő automatizmus veszélyét. Ha az egyik fél meg tudná semmisíteni a másik (az ellenség) támadó fegyverzetét, akkor olyan pozícióba kerülne, amelyből diktálhatna. Azonban ez a kilátás a jövendő áldozatot arra ösztönözheti, hogy „megelőző" első csapást mérjen — vagy hogy fegyvereit első figyelmeztetésre kilője. A kölcsönös félelem egy válságot katasztrófává változtathat. A fegyverzetellenőrzés támogatói ennélfogva közvetlen céljuknak a „meglepetésszerű támadás" („surprise attack") lehetőségeinek és indítékainak csökkentését tartották.

Az volt a cél, hogy úgy csökkentsék a stratégiai erők sebezhetőségét, hogy megközelítőleg azonos számú stratégiai fegyvert állítanak rendszerbe. Ha egyik oldal sem reménykedhet ellenfelének megsemmisítésében, akkor a meglepetésszerű támadásra bátorító indíték a biztos és elviselhetetlen meg-

torlás fényében el fog tűnni. Amíg a rakéták csak egyetlen robbanófejjel vannak ellátva, és amíg a repülőgépeknek órákra van szükségük célpontjaik elérésére, addig egy meglepetésszerű támadás óriási számbeli fölényt követelne meg. (Még az igen nagy találati pontosságú rakéták esetében is a támadó fél valószínűleg csak akkor kockáztathatna meg egy első csapást, ha minden célpontra két robbanófejet tudna eljuttatni, mivel számításba kell vennie a funkciózavart, a megerősített rakétasilókat és a találati pontosságban fellépő hibákat is.)

Ilyen körülmények között joggal gondolhatták egyesek, hogy a számszerűleg egyenlő támadó fegyverek megfelelő biztosítékot jelentenek egy meglepetésszerű támadással szemben. Az optimális összmennyiségnek elég nagynak kell lennie ahhoz, hogy ha a szerződés megsértésével túllépik, ezt nagyságánál fogva nehéz legyen már elrejteni. Ugyanakkor egy olyan felső határt kell találni, amely megállítaná a stratégiai fegyverek felhalmozódását. Ez volt az az elméleti alap, amelyre a Johnson elnök által javasolt, majd Nixon elnök által véghezvitt fegyverzetkorlátozási tárgyalások épültek.

1969 és 1970 folyamán a Nixon-adminisztráció alapos, mindenre kiterjedő tanulmányokat kezdett el azon legalacsonyabb szint meghatározására, amely fölött a stratégiailag jelentős szerződésszegést nem lehet eltitkolni. A csúcspontot az 1972-es SALT-megállapodások jelentették. Ezek a megegyezések szigorúan korlátozták a rakétaelhárító fegyverek rendszerbe állítását; a támadó fél elbátortalanítása, attól a hitétől való megfosztása volt a cél, hogy meglepetésszerű támadást indíthat, majd pedig védekezni tud az ellencsapással szemben. A megállapodások emellett a támadórakéták számát öt évig befagyasztották. A szovjeteknek ezen a téren, a rakéták számában, előnyük volt — habár ez egyáltalán nem volt elégséges ahhoz, hogy az egy robbanófejjel ellátott rakétákkal meglepetésszerű támadást kezdeményezzenek. Ezt az előnyt azonban rövidesen ellensúlyoztuk: először is igen nagy — és fokozódó — előnyt mutattunk fel a robbanófejek terén, mivel csak mi rendelkeztünk MIRV-típusú rakétákkal*; másodszor pedig behozhatatlan előnyre tettünk szert, mind mennyiségben, mind technológiában a stratégiai bombázók terén, amelyekre nem volt érvényes a korlátozás.

Az 1972-es SALT-megállapodások megvalósíthatták volna a stratégiai stabilitás célkitűzését. Azonban bizonyos belpolitikai és technikai tényezők nyomán a megegyezések egyre növekvő mértékben ellentmondásosakká váltak. A vietnami háború és a Watergate-ügy pont akkor bomlasztotta fel a védelmi és fegyverzetellenőrzési politika mögött felsorakozó politikai konszenzust, amikor a technológia is megkérdőjelezte annak stratégiai alaptételeit. A megszűnő bizalom légkörében egyes csoportok, amelyek rendszerint humánus megfontolások mellett szoktak kiállni, úgy vélték, hogy a kormány csakis akkor szabadulhat meg a nukleáris fegyverek bevetésének ódiumától, ha félretéve minden más alternatívát egy olyan stratégiát tesz magáévá, amely teljes egészében a szovjet népesség kipusztításán alapszik; azzal már nem törődnek, hogy a polgári lakosság fenyegetése kölcsönös kiirtást jelent. A politikai színkép másik vége teljes megvetéssel kezelte azt az állítást, hogy egy új világban élünk. Makacsul hajtogatták, hogy a fegyverzetellenőrzés csapda és hiú ábránd.

Ahogy a tanácskozások és a fegyverzetrendszerek fölötti vitában emésztettük magunkat, a kezdetben széles körben üdvözölt SALT—I végzetes örvénybe került. A SALT—II nem is tudott soha kilábalni belőle. A fegyverzetellenőrzés támogatói lebecsülték a technológiai újítások hatását a szóban forgó rendszerekre. Az ellenzők arra a számszerűleg valóban létező „előnyre" helyezték a hangsúlyt, amelyet a SALT—I állítólag a szovjeteknek biztosított; ugyanakkor megfeledkeztek arról, hogy a kölcsönösen elfogadott mennyiségek pontosan azt a szintet tükrözték, amelyet jóval korábban választott a Pentagon az Egyesült Államok hadászati erői

* MIRV (Multiple Independently Targetable Re-entry Vehicle): ún. fürtös bombák; korábban egy hordozó eszköz csak egy robbanótöltetet szállított, a fürtös rakéták képesek akár tíz-tizennégy atomfejet is célba juttatni. — *N. Sz. szerk.*

számára, még mielőtt bárkiben felmerült volna a fegyverzetellenőrzés gondolata. Továbbá azt is elfelejtették, hogy a robbanófejek és repülőgépek terén jelentős számbeli fölényt őriztünk meg.

Ebben a vitában szinte teljesen a háttérbe szorult az a tény, hogy a MIRV-típusú rakéták a hagyományos SALT-megközelítést idejétmúlttá tették. A SALT—I keretében a két oldal hordozóeszközeinek durva egyensúlya lényegileg csökkentette a meglepetésszerű támadás lehetőségét. De a robbanótöltetek számának emelése — amely jóval túllépte a rakétaindító állványok számát — szükségszerűen helyreállította a támadó előnyét, akinek így lehetősége nyílt az ellenség rögzített rakéta-kilövőállásainak a megsemmisítésére még akkor is, ha mindkét oldalon egyenlő számú rakéta és robbanófej van. Az első csapást mérő fél előnyre tehetne szert — ilyen módon a meglepetésszerű támadás destabilizáló veszélyét újraélesztenék. Ebből a szempontból nézve a „befagyasztás" („freeze") állandósítaná a dolgok jelenlegi bizonytalan állapotát.

A sportszerűség megkívánja annak kimondását, hogy a MIRV-típusú rakéták kifejlesztéséről hozott döntés Johnson elnök nevéhez fűződik, s hogy ennek visszafordíthatatlanná tétele a Nixon-adminisztráció idején következett be. Rendszerbeállítását azért fogadtuk el, mert a vietnami háború korszakának légkörében nem voltunk hajlandóak az egyetlen olyan hadászati támadó programot feladni, amely mögött megfelelő anyagi fedezet volt, s amellyel szembeszállhattunk a gyors szovjet rakétafejlesztéssel; mert kétségesnek tartottuk, hogy a szovjetek belátható időn belül olyan találati pontosságot érhetnek el, amellyel rakétaerőinket fenyegethetnék; és mert a szovjetek figyelmen kívül hagyták azokat a célzásainkat, hogy a SALT-megállapodásokban térjünk ki a MIRV-típusú rakéták betiltására is. Valódi megfontolásainktól függetlenül az sem lehet kétséges, hogy a MIRV-ek korszaka halálra ítélte a SALT-megközelítést.

A vita, hogy a fegyverzetellenőrzés vajon jótékony, vagy esetleg csapda — valamint néhány rosszul átgondolt megjegyzés a nukleáris háború megvívhatóságáról —, a védelmi politikát egyre inkább a nukleáris háború veszélyeitől aktivizálódott közvélemény kénye-kedvének tette ki. Demokratikus vezető ma nem tud anélkül kormányozni, hogy ne kelljen lépten-nyomon kifejeznie a béke iránti odaadását. A Reagan-adminisztráció rövid idő alatt megtanulta, hogy a SALT—II ellen indított támadása — amikor azt „végzetesen hibásnak" nevezte — jobban megfelel választási retorikának, mint követendő külpolitikának. A jelenlegi adminisztráció furcsa kompromisszumot kötött: a SALT—II-t nem ratifikálja, hanem betartásán őrködik. Az adminisztráció kihirdette a fegyverzetkorlátozás iránti odaadását, és én hiszek is ennek őszinteségében. Ugyanakkor szembe kell nézni azzal a kihívással, hogyan oldjuk meg a stratégiai stabilitás biztosításának problémáját, amikor egy olyan forradalmian új helyzetbe kerültünk, amelyet az jellemez, hogy néhány száz hordozóeszközön több ezernyi robbanófej található.

A jelenlegi dilemma

A SALT—II-ben tényleg van „hiba", noha ez nem azonos azzal, amelyet általában felvetnek. Ez a hiba az, hogy a SALT-korlátozások a különféle hordozóeszközök számainak kategóriáiban fejeződtek ki, amikor pedig a robbanófejek találati pontosságában és számában bekövetkezett fejlődés a számszerű „egyenlőségről" folyó vitát egyre inkább értelmetlenné tette. Most, miután mindkét oldal szert tett az ellenfél sebezhetővé tételének képességére (a szovjetek nyilvánvalóan, mi látensen), a tárgyalások egy évtizede után a fegyverzetkorlátozás visszatért a kiindulási ponthoz.

Ezt a problémát nem lehet csak úgy megoldani, hogy egyszerűen jelentős csökkentéseket hajtanak végre a hordozóeszközök terén. A robbanófejek és a rakétaindító állványok közötti aránytalanságnál fogva az ilyen csökkentések értelmetlenek a meglepetésszerű támadás veszélyének elhárítása szempontjából, vagy furcsa módon, éppen növelnék annak lehetőségét. A jelenlegi fegyverek idejében minél nagyobb a csökkentés, annál kevesebb az

első csapásnak kitett célpont; ennélfogva a támadó fél könnyebben számíthatja ki az esélyeket.

Jól illusztrálja mindezt Reagan elnöknek 1982. május 9-én az Eureka College-ban tartott beszéde, amelyben megtalálhatjuk az alapvető amerikai javaslatot a stratégiai fegyverek csökkentéséről folyó tárgyalásokkal (START) kapcsolatban. Ez előrelépés volt az ellenőrizetlen fegyverkezési versennyel szemben, mivel megállapított egy plafont. Ez előrelépés volt a SALT-tal szemben, mivel a plafont sokkal inkább a robbanófejekhez kapcsolta, mintsem a hordozóeszközökhöz. Továbbá kihangsúlyozta a stratégiai erők jelentős mértékű kölcsönös csökkentését is. Bátor első próbálkozás volt, ami azonban, sajnos, nem oldotta meg a többtöltetű robbanófejek alapvető kérdését. Még ha a szovjetek el is fogadnák ajánlatunkat, az Eurekában kifejtett elgondolás legjobb esetben is csupán fenntartaná a jelenleg létező egyensúlyt; veszélyeinket minden bizonnyal inkább súlyosbítaná, mintsem könnyítene azokon. Az idevonatkozó számokra vetett gyors pillantás azonnal megvilágítja a problémát.

A SALT—II keretében közel 5000 szovjet szárazföldi telepítésű robbanófej lenne 1054 amerikai rakétaindító állványra célozva — az arány kevesebb mint öt az egyhez. A javaslat a megengedett robbanófejek számát, legfeljebb 400 rakétaindító állványon, 2500-ra csökkentené. Még ha technikailag kivihető is lenne a robbanófejek ily módon történő elosztása (a szovjeteknek ehhez újra kellene tervezniük a teljes stratégiai haderejüket), ez az elképzelés az első csapást mérő fél számára, a robbanófejeknek a célponthoz mért aránya alapján, hat az egyhez előnyt biztosítana. A rakétaindító állványok ezen alacsony számánál pedig a támadás esélyei sokkal könnyebben kiszámíthatóak.

Az Eureka javaslat a tengeri telepítésű robbanófejeknek is 2500 és 3000 közötti felső határt állapítana meg. Ez azt jelentené, hogy tengeralattjáró erőinket a SALT-ban megengedett 45-ről 15-re, vagy még kevesebbre kellene csökkenteni (típustól függően). A tengeren a legjobb esetben tíz hajót tarthatnánk, szemben a jelenlegi 25—30 hajóval. Ha bármiféle előrelépés történne a tengeralattjárók elleni hadviselés technológiai fejlesztésében — ami igen valószínű —, akkor a fegyverzetkorlátozás tovább fogja növelni mind a víz alatti, mind a szárazföldi telepítésű stratégiai erőink sebezhetőségét — ez a lehető legnagyobb iróniája a helyzetnek. A rakétaindító állványok kereken 25%-os csökkentésére tett szovjet javaslat jóllehet egyszerűbb, mégis ugyanúgy alkalmazhatatlan.

Röviden: a stabilitás növelése és a sebezhetőség csökkentése érdekében több mint egy évtizede elkezdett tárgyalás azzal a veszéllyel került szembe, hogy az ellenkezőjét valósítja meg. A fegyverzetellenőrzés egy intellektuális zsákutca felé halad.

Merre tovább?

Két, egymáshoz szorosan kapcsolódó feladattal állunk szemben. Első: a fegyverzetellenőrzés nem annyira új javaslatokat kíván, mint inkább egy friss koncepciót. Második: ennek a védelmi politika szerves részévé kell válnia. Ez megköveteli, hogy visszatérjünk a kezdeti alaptételekhez. A jelenlegi fegyverzetrendszerek instabilitásának fő oka a robbanófejek és a rakétahordozó állványok száma közötti aránytalanság. Minden eddig alkalmazott ellenszer ki volt téve a technológia sebezhetőségének: a silók megerősítését ellensúlyozta a találati pontosság növekedése, a tengeri telepítésű rendszereket pedig a tengeralattjárók elleni technológiában jelentkező előrelépések. Ennek a problémának nincs hatékony, illetve intellektuálisan megfelelő megoldása: nem marad más mint törekedni a többtöltetű robbanófejek meghatározott időn, mondjuk tíz éven belüli megsemmisítésére.

Szerencsére a problémát létrehozó technológia megoldást is tud adni. A nyilvánosságra került szakirodalom szerint lehetséges egy olyan mozgékony rakéta (mobile missile) kifejlesztése, amelyet megfelelően lehet védelmezni egy vastag páncélzattal körülvett fémdobozban. Már egyedül a mozgékonyság alaposan megnehezítené a támadó dolgát. Ugyanakkor ezt az új

rakétát egyetlen robbanófejjel lehetne — és kellene — csak felszerelni. Az ilyen tervezésű stratégiai erők esetében a számszerű korlátokat egyrészt igen egyszerű lenne megállapítani, másrészt ez sokkal fontosabb lenne, mint a SALT—II vagy a START kerete.

Ha egyszer elhatároztuk egy ilyen megközelítés végrehajtását, akkor azt megvalósíthatjuk egy fegyverzetellenőrzési megállapodás részeként, de egyoldalúan is, mint védelmi politikánk alkotórészét. Például javasolhatjuk, hogy tízéves időszak alatt mindkét oldal alakítsa át és csökkentse stratégiai fegyvertárát az egyrobbanófejű rakéták alacsonyabb szintjére. A mennyiségeket azon a legalacsonyabb szinten szabnák meg, amelyet még ellenőrizni lehet; vagyis egy olyan szinten, ahol nem lehet eltitkolni a szerződés oly mértékű megszegését, amely az egyik fél felülkerekedését lehetővé tenné. A rakéták megengedett száma igen kevés is lehetne, mondjuk 500; mindenesetre ebben a keretben a robbanófejek száma a jelenlegi mennyiségek tört részét alkotná csupán, valószínűleg az Eureka javaslat 20 százalékát, vagy még ennél is kevesebbet. Mindegyik fél maga dönthetne abban a kérdésben, hogy az engedélyezett rakétákat silókban tárolják-e, vagy mozgathatóvá teszik azokat. A mozgékonyság csökkentené a meglepetésszerű támadásra való bátorítást, míg az egyrobbanófejű rakéták alacsony szinten megállapított egyenlősége mindenesetre jelentékeny stabilitást eredményezne.

Ez az irány nem függ a szovjetek beleegyezésétől. Bármilyen szovjet válasz esetén is követhető. Ha javaslatunkat visszautasítanák — vagy ezt, vagy ugyanezt a koncepciót megtestesítő másikat —, az Egyesült Államok ebben az esetben is bejelenthetné, hogy egy bizonyos időpont — mondjuk 1990 után, vagy egy kicsit korábban, ha az új rakétákat előbb kifejlesztenék — nem állít rendbe több MIRV-típusú szárazföldi telepítésű interkontinentális rakétát, hanem ehelyett az egyrobbanófejű, többségükben mozgatható, rakétaindító állványokra helyezi a hangsúlyt. Ennek a stratégiai erőnek a mérete szoros kapcsolatban lenne a szovjetek által

(Aftenposten)

telepített robbanófejek számával; fenntartanánk magunknak a jogot, hogy minden egyes szovjet robbanófejjel szembeszegeznénk egyrobbanófejű rakétákat. A gyakorlatban minden bizonnyal kevesebb számú kilőhető rakéta mellett döntenénk, mint amennyi előzetes kalkulációink szerint túl tudna élni egy maximális szovjet támadást. A cél az lenne, hogy úgy növeljük azoknak a célpontoknak a számát, amelyeket a szovjeteknek célba kell venniük, hogy közben ezzel ne növeljük a meglepetésszerű támadást biztosító képességünket. A továbbiakban fokozatosan üzemen kívül helyeznénk MIRV-típusú rakétáinkat. Ha a szovjetek csatlakoznának egy formális javaslathoz, akkor a MIRV-ek kölcsönös megsemmisítésének menetrendjét tárgyalások útján tisztáznánk. Ha visszautasítják elképzeléseinket, akkor elkezdenénk egyrobbanófejű rakétáink biztonságunkkal összhangban levő szintre való kifejlesztését. A robbanófejek számának csökkentésével a szovjetek mindvégig felső határt szabhatnak rakétatelepítésünknek.

Ez az elképzelés nem vet fel leküzdhetetlen ellenőrzési (verifikációs) problémákat. A rögzített rakétaindító állványok még az országban levő technikai eszközök révén is felderíthetők; a jelenlegi szovjet MIRV-típusú interkontinentális ballisztikus rakéták (ICBM) nem alakíthatók át mobillá; egy új, mobil MIRV-típusú ICBM kifejlesztése kiterjedt kísérletezést követelne, amelyet azonban észlelni lehet, s ezáltal be lehet tiltani. A mozgékony, egyrobbanófejű rakétákat sokkal nehezebb felderíteni; ez az oka annak, hogy miért lenne elégséges a számokban úgy megállapodni, hogy azokat csak olyan szerződésmegszegéssel lehetne túllépni, amelyet ellenőrzési eszközeinkkel feltétlenül felde-

ritenénk. Nyilvánvalóan minél tökéletesebb az ellenőrzés, a rakéták száma annál kevesebb lehet. Csak az egyrobbanófejű rakétákkal folytatott kísérletezést engedélyeznénk; a MIRV-típusú rakétákkal való kísérletezést betiltanánk.

Senki sem tudja megjósolni hogyan reagálna a szovjet bürokrácia erre a megközelítésre. Túl sok hagyományos érdekszövetséget felboríthat. Az új vezetőség talán túlzottan is függ a katonák támogatásától, s ezért nem képes szembeszállni az ottani katonai-ipari komplexummal. Esetenként azonban a holtponton csak merész kezdeményezéssel lehet túljutni; a szőrszálhasogató SALT-tárgyalások egész biztosan nem sok reménnyel kecsegtetnek a hagyományos megközelítés számára. Ha a szovjetek valaha is érdekeltté válnak a stabilitásban és a fegyverkezési verseny gazdasági terhének csökkentésében, akkor nagy körültekintéssel fogják tanulmányozni — valószínűleg hátsó gondolatokkal — ezt a javaslatot. Az Eureka megközelítéshez hasonlóan ez is hadászati erőik újratervezését követeli meg tőlük; az Eureka megközelítéstől eltérően ugyanakkor csökkenti a sebezhetőséget. A dolgok alapos átgondolása után a szovjeteknek meg kell érteniük, hogy ilyen vagy olyan módon mi mindenképpen orvosolni fogjuk erőink sebezhetőségét, s e folyamatban az ő sebezhetőségük egész biztosan növekedni fog.

Ha a szovjetek visszautasítják egy ilyen javaslat megvitatását, akkor a három következtetés közül az egyik kikerülhetetlen: *a)* fegyverkezési programjuk ha nem is a tervezésében, de lendületénél fogva stratégiai előny elérésére törekszik; *b)* hisznek a stratégiai előnyök politikai előnyökké alakíthatóságában; *c)* a fegyverzetellenőrzés a szovjetek számára a politikai hadviselés olyan aspektusa, amelynek célja nem a kölcsönös stabilitás, hanem az egyoldalú előnyszerzés.

Hogyan kapcsolódik ehhez az MX-rendszer? Egy elnöki munkabizottság most tanulmányozza ezt a kérdést. Én egy kérdésre fogok kitérni: meg kell-e szereznünk az „ellenerő" („counterforce") képességét (annak lehetősége, hogy pontosan eltalálhassuk a szovjet rakétasilókat, vagy a katonai irányító központokat), vagy folytatnunk kell továbbra is a polgári és ipari célpontok „biztosított megsemmisítésének" („assured destruction") politikáját? Amióta a szovjetek elkezdték a stratégiai paritást megközelíteni, azóta világossá kellett válnia, hogy a polgári lakosság megsemmisítésére törő stratégia irracionális, öngyilkos, valóban egy olyan nihilista út, amelyet egyetlen elnök sem követhet. A válogatás nélküli mészárlás nem védelmi politikának, hanem az egyoldalú leszerelés előjátékának tekinthető.

Hasonlóképpen, miért kellene a szovjet ellenerő képességet — ahogy az ma létezik is — a stratégiai stabilitással teljes összhangban levőnek tartani, miközben az MX által képviselt saját törekvésünket, amely a válaszadás sokkal kisebb lehetőségét adja csupán, valamiféle destabilizáló tényezőként értékelni? Ha az Egyesült Államok önkéntes lemondással garantálja a szovjet hadászati erők sérthetetlenségét, miközben a sajátját kiteszi a szovjetek fenyegetésének, akkor a szovjeteknek egyáltalán nem lesz érdekükben komoly tárgyalások folytatása. Egy biztos szovjet elsőcsapásmérő képesség előzmény nélküli veszélyt jelent — hosszabb távon, hogy egy napon bevetik; rövidebb távon, hogy ez növelheti a szovjetek kockázatvállalási kedvét a regionális válságban.

A Scowcroft-bizottság bármilyen szintű MX-telepítést javasoljon is, annak stratégiailag többet kell jelentenie puszta jelképes telepítésnél. Ugyanakkor az MX, az új egyrobbanófejű rakétához hasonlóan, szerves részét kell, hogy képezze egy fegyverzetellenőrzési stratégiának. E célból felajánlhatjuk az MX-rendszer telepítésének elhalasztását, ha cserébe a szovjetek egyetértenek azzal, hogy egy 1981-től kezdődő hároméves időszak alatt MIRV-típusú SS—18-as nehéz rakétáikat megsemmisítik. Egyszer s mindenkorra lemondanánk az MX-ről ha az összes SS—18-ast leszerelnék.

Ez az elemzés a szárazföldi telepítésű rakétákra szorítkozott. Ha a szovjetek érdeklődést mutatnának a fentebb körvonalazott javaslat iránt, akkor a tengeri telepítésű erőket is számításba kellene venni. Mint ahogy tőlünk sem várhatják el, hogy ratifikáljuk a szárazföldi telepítésű rakéták-

ban mutatkozó sebezhetőségünket, éppen úgy mi sem várhatjuk el a szovjetektől, hogy belemenjenek egy olyan helyzetbe, amelyben az Egyesült Államok tengeralattjáróról kilőtt rakétákkal meglepetésszerű támadás végrehajtására képes. A fent vázolt javaslat részeként mindenféleképpen készen kellene lennünk, hogy az egyrobbanófejű rakétákat ugyanígy bevezethessük a tengeren is, jóllehet ez a hosszú szolgálaton kívüli időszakok miatt tovább fog tartani, mondjuk 15 évig. Ebben az esetben kisebb és kevésbé drága tengeralattjárókat kellene építeni. Nagyon kockázatos lenne túl sok tojást egy kosárba tenni, mint például a jelenlegi Trident tengeralattjárók esetében, amelyek egyenként 24 rakétát hordoznak. Új rendszert kellene a nehézbombázók számára is kitalálni.

A telepítés-fegyverkorlátozás javaslat tehát a következőképpen fest:

a) Az Egyesült Államok alapvető jelentőségű döntést hozna, ha amilyen gyorsan csak tud, egyrobbanófejű rakétákra állna át. Ideális körülmények között a szovjetekkel folytatott tárgyalások során ez a döntés tükröződne egy alacsony szinten megállapított, kölcsönösen elfogadott felső határban — talán 500 rakétaindító állvány. Egy megállapodás szintén korlátozná a rakéták pusztító hatását, mert megakadályozná az óriás egyrobbanófejű fegyverek kifejlesztését.

b) Ha a szovjetek visszautasítanának egy ilyen javaslatot, akkor egyoldalúan is törekedhetnénk célunk megvalósítására. Az egyrobbanófejű hadászati rakéták végső száma a szovjetek által hadrendbe állított robbanófejek számától, és a saját sebezhetetlenségünk biztosításához szükséges mennyiség nagyságától függne.

c) Az Egyesült Államok 1986-tól kezdené az MX-ek telepítését. Kész lenne a telepítés elhalasztására, ha — még 1986 előtt — a Szovjetunió egyetértene egy olyan megállapodással, mi-szerint 1986-tól kezdődően, egy hároméves időszak folyamán megsemmisíti az SS—18-as rakétáit.

d) Mindkét oldal megállapodna abban is, hogy 1990-től kezdve a megmaradt szárazföldi telepítésű MIRV-típusú rakétákat leszerelik.

e) Ebben az esetben mindkét oldal megállapodna abban, hogy amíg a MIRV-típusú rakéták szolgálatban maradnak, addig nem növelik rajtuk a robbanófejek számát.

f) Más változatok is elképzelhetőek. Például kis számú — nem több mint 200 — MIRV-típusú rakétát és nehézbombázót lehetne összekapcsolni csökkentett számú — mondjuk 300 — egyrobbanófejű fegyver telepítésével.

Ez a megközelítés komolyan próbára tenné a szovjet szándékok őszinteségét és valódi egyenlőséget hozna létre. Túllépne a SALT- és a START-ván, s a stratégiát, valamint a fegyverzetellenőrzést egy koherens összefüggésbe helyezné. Ha visszautasítanák, akkor az világosan jelezné a szovjetek vágyát a fölény megszerzésére; s ebből levonhatnánk a megfelelő következtetéseket. Mindazonáltal ha egyoldalúan lépnénk, akkor is jelentősen hozzájárulnánk a stratégiai stabilitáshoz és az Egyesült Államok biztonságához.

Természetesen még a stratégiai stabilitás megvalósítása is felszínre hozna ma még lappangó problémákat. Felszínre hozná a konvencionális fegyvernemek fejlesztésének nyomasztó szükségességét, hogy elhárítsuk a nem nukleáris kihívásokat. Ez a probléma azonban új környezetben vetődne fel, hiszen akkor már a különféle pártállású emberek tisztában lennének azzal, hogy — végre — óriási lépést tettek a nukleáris katasztrófa elkerülése felé. Ez egy olyan imperativusz, amelyet az egész emberiség megkövetel tőlünk, de amelyet a valóság is ránk kényszerít.

(Az amerikai hetilap március 21-i számából)

Mc G. BUNDY—R. Mc NAMARA
—C. VANCE—E. ZUMWALT*

Herald Tribune

A túlköltekezés rossz védelem

Meggyőződésünk, hogy a Ronald Reagan elnök által az 1984—88 közötti időszakra javasolt védelmi költségvetést jelentősen csökkenteni lehetne anélkül, hogy Amerika biztonsága ezáltal veszélybe kerülne.

Mindenekelőtt, hangsúlyozni szeretnénk azon véleményünket, hogy a nemzetbiztonság gazdasági alapjai — amelyek ugyanolyan fontosak, mint annak védelmi összetevői — bizonytalanná váltak. Az Egyesült Államok óriási gazdasági problémával került szembe, amelynek megoldása még várat magára. Nemcsak arról van szó, hogy a fogyasztás jelentős mérvű elsőbbséget kapott a beruházásokkal szemben, hanem arról is, hogy az Egyesült Államok elveszítette versenyképességét a világpiacokon, a tényleges kamatlábak pedig olyan magasak, hogy rövid időn belül aligha várható a munkanélküliség tartós csökkenése.

Az elnök mellett működő Gazdasági Tanácsadók Testületének elnöke, Martin S. Feldstein elmondotta, hogy hosszabb távon mindaddig nem lehet a gazdasági növekedés magas ütemével számolni, amíg a hosszú lejáratú kölcsönök után járó kamat nagyságát nem szállítják le egy ésszerűbb szintre, márpedig ez csak akkor válik lehetővé, ha erőteljesen csökkentik a „külső évekre" előirányzott óriási szövetségi költségvetési deficitet („teljes foglalkoztatottsági deficit").

Ennek érdekében az Egyesült Államoknak olyan programra van szüksége, amely egyrészt növeli a költségvetési bevételeket, másrészt a kiadásokat a költségvetési időszak „külső éveiben" évi 150—175 milliárd dollárral csökkenti (az elnök költségvetési javaslatában szereplő csökkentéseken felül).

Miközben e kellemetlen orvosságot ajánljuk, ellenzünk minden olyan lépést, amely kockára teheti Amerika és szövetségesei jövőbeni biztonságát. Osztjuk az elnök azon álláspontját, hogy a kormány elsődleges kötelessége a védelem.

Támogatjuk az elmúlt 38 év során kifejlesztett kollektív biztonság rendszerét, amelyen belül Amerika vezető szerepet játszik. Tisztában vagyunk azzal, hogy a Szovjetunió — bármilyen indítékok irányítják is vezetőit — hatalmas és egyre növekvő összegeket fordít fegyveres erői fejlesztésére. Nem vitatjuk annak szükségességét, hogy Amerikának és NATO-szövetségeseinek továbbra is fokozniuk kell hozzájárulásukat a közös védelemhez, de reméljük, hogy ez az irány mindkét oldalon megváltoztatható — elsősorban kiegyensúlyozott és ellenőrizhető fegyverzetkorlátozási egyezményeken keresztül.

Sőt mi több, bízunk benne, hogy az Egyesült Államok — bármilyen gazdasági problémákkal küszködjön is — képes lesz és meg is fogja tenni mindazt, amire saját biztonsága és a kollektív biztonság érdekében szüksége lesz. Nem kételkedünk abban sem, hogy egy olyan veszélyes világban, amelyben a biztonság legjobb esetben is viszonylagos, kockázatos dolog túl keveset fordítani a védelemre. Azt is látjuk azonban, hogy az is súlyos kockázatokkal jár, ha túl sokat fordítunk e célra.

Őrültség lenne az Egyesült Államok részéről, ha kevesebbet költene a védelemre, mint amennyire szükség van, de ugyanúgy felelőtlenség lenne részéről erőforrásait válogatás nélkül a védelemre pazarolni. Különösen akkor, amikor más területeken döntő

* Bundy — John Kennedy és Lyndon Johnson elnök idején különleges nemzetbiztonsági tanácsadó; McNamara — Kennedy idején nemzetvédelmi miniszter; Vance — külügyminiszter Jimmy Carter elnöksége alatt; Zumwalt — nyugállományú tengernagy, Richard Nixon idején a haditengerészet vezérkari főnöke, illetve a Vezérkari Főnökök Egyesített Bizottságának tagja.

szükség van rájuk és amikor Amerikának nem érdeke a fegyverkezési hajsza ösztönzése.

Kétségtelen, nehéz megtalálni az utat a kettő között, s még magának az útnak a meghatározása sem teljesen pontos. Ennek ellenére meggyőződésünk, hogy Amerika letért az útról, méghozzá a túl sok és nem a túl kevés ráfordítás felé. Nemcsak arról van szó, hogy kevesebb ráfordítással is lehet ugyanolyan biztonságot elérni, hanem arról is, hogy a források okos újraelosztásával fel tudnánk készülni még az előre nem látható veszélyekre is, s közben még csökkenthetnénk is a védelmi kiadásokat az elkövetkező években.

Az egyenlő vagy nagyobb biztonság elérése és a védelmi költségvetés mérsékeltebb ütemű növelése nem annyira összeegyeztethetetlen célok, mint amilyeneknek hangzanak.

Három olyan dolog van, amelyek miatt a jelenlegi védelmi költségvetés és — ami még fontosabb — a legutóbbi ötéves védelmi terv, noha komoly összegeket irányoz elő, nem sok, vagy éppen semmi eredménnyel sem biztat az Egyesült Államok és szövetségesei számára. Először is, irreális célokat tűz ki; másodszor, a programok közt szükségtelen átfedések vannak; harmadszor, túlterheli az egész katonai rendszert — a fejlesztéstől a beszerzéseken át egészen a rendszerbe állításig — az egyetlen, rövid időszakba sűrített, számos új programmal.

Megtakaríthatnánk például 18,3 milliárd dollár illetményt, ha a személyi állomány létszámát a jelenlegi szinten hagynánk, újabb 14,9 milliárdot pedig akkor, ha nem kerülne sor az MX-rakéta gyártására, végül 31,9 milliárd dollárt a B—1 bombázó programjának törlésével.

Komoly további megtakarításokat lehetne elérni bizonyos fajta sugárhajtóműves vadászgépek gyártásának leállításával, a haditengerészet korszerűsítésére irányuló nagyra törő tervek korlátozásával — ilyenek például két atommeghajtású anyahajó építésének terve, amelyeket a múlt évre engedélyeztek és egy harmadiké, amelyet 1988-ra irányoztak elő —, végül pedig egy sor program hosszabb időtartamra történő elosztásával.

(Pace e guerra)

Az 1984-től 1988-ig terjedő ötéves időszakra a védelemre szánt összegeket összesen 136 milliárd dollárral lehetne csökkenteni.

A védelmi kiadások növekedése ez alatt az ötéves periódus alatt — reálértékben számolva — még egy ilyen csökkentés után is évi 5 százalék maradna, ami a nyílt konfliktus eseteit leszámítva magasabb, mint eddig bármikor. Úgy véljük, ez az a szint amit el tudunk érni, és ezzel — a közvélemény tartós támogatása mellett — állandó erőt tudunk fenntartani.

Ha a kongresszus nem hajlandó megtenni a megfelelő lépést egy, a kormányzat által javasolt programmal azonos nagyságrendű, de lényegesen alacsonyabb költségű program érdekében, akkor az egészséges nemzetgazdaság érdekében — amely pedig nélkülözhetetlen biztonságunk alapjaként — másutt lesz szükség további kellemetlen intézkedésekre. Az adókat, amelyeket a „külső évek" pénzügyi deficitjének mérséklésére mindenképpen emelni kell majd, még tovább kell növelni. Tulajdonképpen azzal az összeggel kell majd az adókat megemelni, amellyel a kormányzat védelmi költségvetése magasabb lesz az általunk javasoltnál.

(Az amerikai napilap március 12—13-i számából)

PHILIP M. BOFFEY

Herald Tribune

Jönnek a manőverező robbanófejek!

Az Egyesült Államok rövidesen a rakétatechnika olyan új korszakába lép be, amelyben a robbanófejeket már úgy tervezik meg, hogy azok repülés közben manőverezni tudjanak, akár azért, hogy „kicselezzék" az ellenséges védelmet, akár azért, hogy minden eddiginél nagyobb találati pontossággal eltalálják célpontjaikat.

Az első ilyen manőverező robbanófejeket előreláthatóan a Pershing—2 közepes hatótávolságú raketákon fogják elhelyezni, azokon a rakétákon, amelyek az európai közepes hatótávolságú rakétákról folyó szovjet—amerikai tárgyalások középpontjában állnak. A Reagan-kormányzat felajánlotta, hogy eláll az 572 Pershing—2 és szárnyasrakéta nyugat-európai telepítési tervétől, amennyiben a szovjetek leszerelik 540 Kelet-Európába és Ázsiába telepített rakétájukat.

Ha az új amerikai robbanófejek tényleg olyan jól fognak működni, ahogy erre hívei számítanak — ami még egyáltalán nem biztos —, általuk a Pershing—2 rakéta lesz az eddig elkészült ilyen hatótávolságú rakéták közül a legnagyobb találati pontosságú; de már folyamatban vannak a kutatások olyan korszerű és szintén manőverező robbanófejek kifejlesztésére is, amelyeket esetleg interkontinentális és tengeralattjáróra telepített rakétákon is alkalmazni lehetne.

A manőverező robbanófejek bevezetése messzeható következményekkel járna. Rendkívüli találati pontosságuk révén a velük felszerelt fegyver alkalmassá válik még olyan különlegesen kemény pontcélok elpusztítására is, mint például a szovjet parancsnoki központok vagy rakétasilók. A kisméretű, de nagyon nagy találati pontosságú, manőverező robbanófejeket fel lehet majd használni sűrűn beépített és lakott területeken levő pontcélok megsemmisítésére is úgy, hogy közben a célpont környéke viszonylag kevéssé károsodjék, s ezáltal elképzelhetőbbé válik egy „korlátozott" atomháború megvívása.

Végső soron a nagy hatótávolságú, manőverező robbanófejeket esetleg mozgó célok, így hajók, repülőgépek, vagy mozgásban levő rakéták ellen is be lehet majd vetni. S a nagyfokú kitérő képességgel rendelkező robbanófejek semlegesíteni tudnák a szovjetek által felállított bármilyen rakétaelhárító rakétarendszert.

Ilyen kilátások nyilván aggodalmakat ébresztenek a szovjetekben. Szovjet illetékesektől már hangzott el olyan javaslat, hogy a fegyverzetkorlátozási lépéseket tartalmazó csomagtervbe építsék be a manőverező robbanófejek betiltását is. Az Egyesült Államok szakértőinek egy része azonban — abban a hitben, hogy az Egyesült Államok jóval előbbre van a manőverező robbanófejek terén — nem szívesen mondana le erről az előnyről.

Az új fegyverekről, amelyeket általában a MARV mozaik-szóval jelölnek („maneuvering re-entry vehicle" — „manőverező visszatérő egység"), a fegyverzetkorlátozási szakértők és technológiai szakemberek egy évtizeddel ezelőtt még úgy vélekedtek, hogy olyan radikális előrelépést fognak jelenteni, amely forradalmasítja a hadviselést, a fegyverzetkorlátozást pedig még nehezebbé fogja tenni. A fő aggály részükről a rakéták potenciálisan nagy találati pontossága miatt merült fel, mert úgy vélték, hogy az valamelyik szuperhatalmat meglepetésszerű támadásra ösztönözheti. Ám a technika előrehaladása bizonyos értelemben megelőzte a MARV-ot és a fegyverkorlátozási szakértők szemszögéből nézve valamelyest enyhítette annak félelmetességét. A hagyományos ballisztikus rakéták irányítása, vezérlé-

se és felépítése terén bekövetkezett fejlődés ezeket a rakétákat már annyira pontossá teszi, hogy a MARV révén elérhető még nagyobb találati pontosság már nem jelent forradalmat. A sokat vitatott és nagy találati pontosságú MX-rakétát például a jelenlegi tervek szerint már nem is látnák el manőverező robbanófejjel.

„A MARV alapvetően rossz dolog a fegyverzetkorlátozás oldaláról nézve — jelentette ki Herbert Scoville, a Fegyverzetkorlátozási Társaság elnöke és a CIA volt igazgatóhelyettese. Minden tekintetben lépés a lejtőn lefelé, és tovább rontaná az amúgy is rossz helyzetet. Ugyanakkor a találati pontosság terén már elérkezett az a pont, amelynél a MARV csak egy kicsivel jelent rosszabbat, egy kicsivel jelent veszélyesebbet."

„Valamikor azt reméltük, hogy tilalmat lehet életbe léptetni a MARV-robbanófejekre — mondta Richard Garwin, aki régóta katonai tanácsadóként dolgozik. Ez azonban — teszi hozzá — ma már nem megvalósítható, hiszen a MARV már itt van. A legtöbb feladathoz nincs is rá szükség és nem jelent forradalmat sem. Nem tekintem különösebben kívánatos technológiának, de különösképpen rossznak sem."

Robert C. Aldridge, volt repülőmérnök viszont — aki részt vett a MARV tervezésében, mielőtt a Pentagon bírálóinak sorába lépett — azon a véleményen van, hogy a MARV fokozott találati pontossága még valószínűbbé teszi, hogy fel is használják. „A MARV jelentőségét az utóbbi időben sokszor próbálták kicsinyíteni. Pedig aligha szerelnék őket a Pershing—2 rakétákra, ha nem volna céljuk ezzel" — mondotta.

A MARV-robbanófejek a rakétarobbanófejek célbajuttatására szolgáló technológiák fejlődésében a harmadik és legújabb szakaszt jelölik.

Az első szakaszban, a rakéták még csak egyszerű röppályát tettek meg a kilövéstől a célig. Az indítórakéta bocsátotta fel a rakétát a helyes pályára, majd elégett. A megmaradó rész (kapszula), amelyet visszatérő egységnek (re-entry vehicle) neveznek, irányítás nélkül repült tovább, majd röppályájának lefelé mutató szakaszán belépett a légkörbe a célterület fölött.

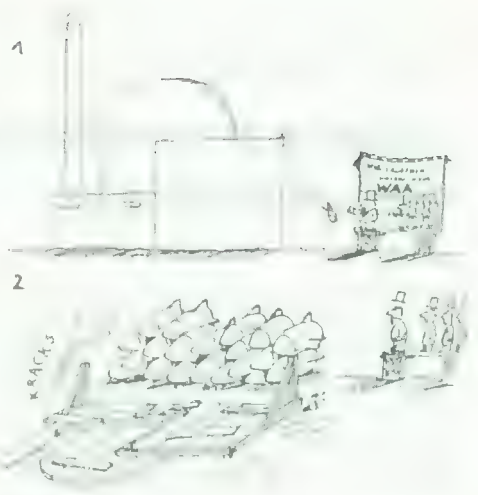

(Friedens info)

A tudósok végül ugyanazt a rakétát már több robbanófejjel is fel tudták szerelni, de azok mind ugyanabban a tágabb körzetben csapódtak be.

A második szakaszban a mérnökök már tíz, sőt még több robbanófejet tudtak elhelyezni egyazon rakétán és azok mindegyikét különböző célpontra tudták irányítani egy hosszú, keskeny „lábnyom" térségen belül. Ez már az úgynevezett MIRV-technológia (MIRV = multiple independently targeted re-entry vehicle, azaz több, önállóan célrairányítható visszatérő egység), amelynek révén lényegesen megszaporodott azoknak a célpontoknak a száma, amelyet adott számú rakétakilövővel el lehet érni.

A MIRV-robbanófejek azonban, miután kilőtték őket, már nem tudnak manőverezni. Egyszerűen haladnak ballisztikus röppályájukon. Nem tudják pályájukat az utolsó pillanatban módosítani, hogy korrigálják a pálya olyan tényezőkből eredő hibáit, mint például a robbanófej felszínének megolvadása a légkörbe való belépéskor, légmozgás, eső, ólmos eső, a geofizikai hatások téves kiszámítása, vagy egész sor más, kisebb tévedés, amely azonban a hosszú pályán végül halmozottan jelentkezik.

Éppen ezért az Egyesült Államok legalább tizenöt éve próbálja elérni, hogy a robbanófejek maguk is manőverezőképesek legyenek.

A fejlesztés egyik iránya az volt,

hogy a robbanófej kikerülő manővereket tudjon végezni az ellenséges védelem megzavarására. Csakhogy az eddig tanulmányozott, kipróbált, vagy tervbe vett manőverező robbanófejek közül még egy sem tudta megtalálni az ellenség védelmi rakétáját, hogy azután kitérő manővereket végezzen körülötte. Valamennyi ilyen robbanófej egyszerűen a beprogramozott instrukciókat követi, azok alapján hirtelen pályát tud változtatni, s ezáltal megnehezíti elfogását.

A robbanófej manővereztetéséhez különböző technikák használhatók fel. Így belső súlyeltolódás (lényegében olyan, mint amikor egy szörfőt a rajta álló személy azáltal irányít, hogy áthelyezi a testsúlyát), mozgatható vezérsíkok, illetve lapocskák, vagy kisméretű, kormányzó rakéták. Be lehet programozni őket, hogy elkanyarodjanak pályájukról, majd bizonyos magasságnál visszatérjenek rá, vagy úgy, hogy állandóan kanyargó pályán haladjanak

Minden ide-oda mozgásnak megvan azonban az ára. A régebbi MARV-robbanófejek sohasem jutottak pontosan vissza a célhoz, kevésbé bizonyultak pontosaknak, mint a hagyományos robbanófejek. S bár a későbbi MARV-változatok pontosabbak, vezérlő és irányító rendszerük — amely a manőverezéshez szükséges — jelentősen megnöveli a költségeket és csökkenti a felszerelhető robbanótöltet súlyát is

A kitérő manőverezési képesség kifejlesztésének igénye azért sem volt eddig különösebben égető, mert közben olyan más technikai eredmények születtek, mint például az ellenséges védelmen történő áthatolást elősegítő eszközök, vagy az ellenség védelmének becsapását elősegítő álcélok. A MARV-ok gyártására és rendszerbe állítására vonatkozó döntés minden bizonnyal attól függ, vajon a Szovjetuniónak határozott szándékában áll-e kiterjedt rakétaelhárító rakétarendszer telepítése.

A fejlesztés másik iránya a precíziós vezérlő technika tökéletesítése felé mutat. A cél, hogy a robbanófej a lehető legnagyobb pontossággal közelítse meg a célpontot, akár úgy, hogy műholdakról kapja meg annak pontos helyzetét az utolsó percben, akár úgy, hogy lokátor vagy más szenzorok segítségével azonosítja a célt, illetve az azt körülvevő terepet.

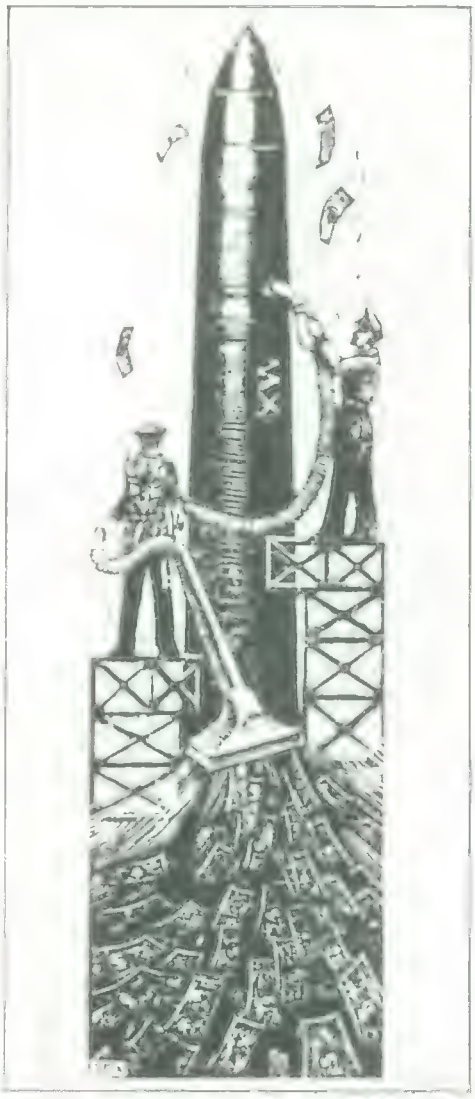

Az első precíziós-irányítású MARV a Pershing—2 rakétákon elhelyezett robbanófej lesz. Működése úgy történik majd, hogy rövid időre lelassul és lokátora segítségével áll rá a célra. A visszatérő egység el lesz látva egy referenciatérképpel a célterületről, amely a memóriaegységben levő és a műholdakról származó fotókra épül, s a térképen látható képet hasonlítja össze a saját lokátora útján az alatta levő terepről kapott képpel.

A Pershing–2 rakéta lenne az első, olyan manőverező robbanófejjel felszerelt rakéta, amelynek robbanófeje vagy ki tudja kerülni az ellenség védelmét, vagy nagy pontossággal rá tudja vezetni saját magát a célra. Egy rajta elhelyezett lokátorberendezés segítségével letapogatja az alatta levő terepszakaszt és azt összehasonlítja a komputeres vezérlőrendszerébe betáplált topográfiai információval. Ha a kettő [illegible] vezérsíkok mukodtetésével [illegible] ját. A tervezők azt remélik, hogy ez a rakéta 1600 km hosszúságú pá lya megtétele után is kb. 40 méterre lesz képes megkozelíteni a célt.

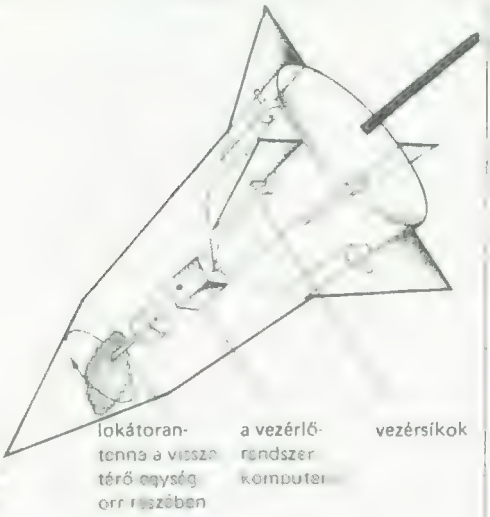

A rendszer kulcsa a célterületről műholdon keresztül vagy repulőgépfelderítés révén szerzett lokátorkép

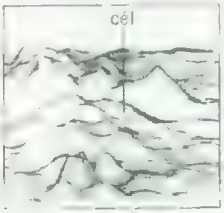

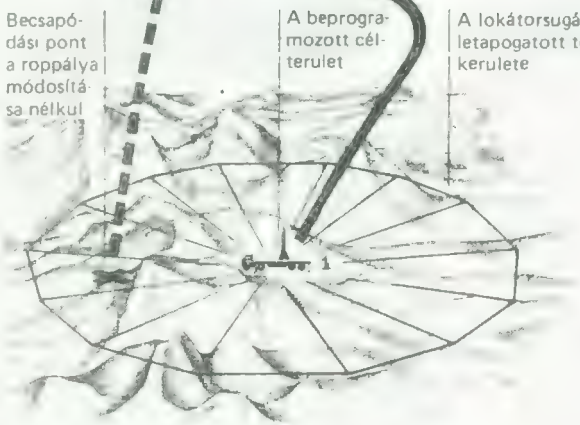

(International Herald Tribune)

A lokátor a terep kiemelkedő pontjait, gyakran magát a célt keresi, majd működésbe lép a vezérlőberendezés, amely négy vezérsíkot működtet, hogy a robbanófejet a célra vezesse. A Kongresszusi Kutató Szolgálat egyik jelentése szerint elméletileg lehetséges, hogy a Pershing—2 robbanófejei a célpontot 20—40 méterre közelítsék meg, tehát legalább tízszer közelebb juthatnak hozzá, mint a Pershing—1 legkorszerűbb változata. A kísérletek során azonban még nem bizonyosodott be, hogy a rendszer ténylegesen képes megtalálni egy földi célt és el is tudja találni azt.

Még szükség van a fejlesztés két irányának — a kikerülő manőverezésnek és a preciziós vezérlésnek — a hatékony ötvözésére. Egyes szakértők azon a véleményen vannak, hogy egyazon robbanófej mindkét követelménynek nem képes eleget tenni.

(Az amerikai napilap 1983. március 10-i számából)

Reagan és a „csillagok háborúja"

Reagan amerikai elnök március 23-án látványos és meglepetésszerű, ám tényleges tartalmát és várható kihatásait tekintve inkább aggasztó bejelentést tett, amelynek értelmében az Egyesült Államok a jövőben — úgymond — olyan „korszerű és tökéletes" rakétaelhárító védelmi fegyverrendszereket szándékozik kifejleszteni, amelyekre támaszkodva „az elrettentés stratégiáját felváltható a „védelem stratégiája", a támadó nukleáris fegyverek pedig átadhatják helyüket a „védelmi fegyvereknek". — N. Sz. szerk.

A bejelentés lényegében azt jelenti, hogy Reagan a fegyverkezési versenyt egy új területre, a kozmikus védelmi fegyverek területére kívánja terelni. A „csillagok háborúját" idéző elnöki látomásban a főszerepet olyan, elsősorban a világűrben, de részben a földön is elhelyezett fegyverek kapnák, mint a lézersugár- vagy a részecskenyaláb-fegyverek, kisegítőikként pedig a minden eddiginél pontosabb, gyorsabb felderítő és előrejelző rendszerek. Valamennyiük azt lenne hivatott elérni, hogy az Egyesült Államok „tökéletes biztonságban" legyen mindenfajta interkontinentális rakétatámadással szemben.

Nézzük meg, milyen fegyverekről is van szó a jövő eme „csábítónak, mármár morálisnak" lefestett hadviselésében, amelyben az Egyesült Államok „nem megbüntetni, csupán megállítani" akarja az agresszort — ahogyan a *Le Monde* c. francia napilap március 29-i száma fogalmaz —, hol tart e fegyverek fejlesztése, egyáltalán van-e reális alapja annak, hogy az Egyesült Államok általuk „tökéletes biztonságra" tehessen szert és az úgynevezett „tisztán védelmi" fegyverek kiszoríthassák a támadó eszközöket, végül azt, hogy merre vezethet az út, amelyre Reagan lépni kíván.

A *Newsweek* c. amerikai lap április 4-i száma rajzos illusztrációval ábrázolja a XXI. század „űrarzenálját", amely a következőkből tevődne össze:

— Vegyi lézerek. Működésük a hidrogén és fluor spontán égéséből származó energiára épül. A jelenleg fejlesztés alatt álló fegyverrendszerek közül ennek fejlesztése van a legelőrehaladottabb szakaszban, egyúttal azonban ennek tökéletesítésével kapcsolatban merülnek fel a legnagyobb

problémák is: a reakcióhoz szükséges vegyi anyagok rendkívül gyúlékonyak és maró hatásúak, ezenkívül a spektrum kevéssé hatékony részében bocsátanak ki fényt.

— A világűrben elhelyezett tükrök továbbítanák a földről érkező lézersugarakat a megsemmisítendő célpontokra. Az egyik gondot ezzel a rendszerrel kapcsolatban az okozza, hogy a légkörben a lézersugár felmelegíti a környező levegőt, megbontja az erősen fókuszált sugárnyalábot, s ezáltal kevesebb energia jut a célpontra. Ez a rendszer ráadásul csak jó időjárási viszonyok között működőképes, esőben, párás időben használhatatlan.

— Részecskenyaláb-fegyver. Ez a rendszer a proton és ion részecskék gyorsításán alapszik. A töltéssel rendelkező atomrészecskékből álló sugárnyaláb valósággal belefúródik a célba, strukturális elváltozást okoz benne, működésképtelenné teszi az elektronikai berendezéseket és felrobbantja az üzemanyagot vagy robbanótöltetet. Fejlesztése még teljesen elméleti stádiumban van.

— Röntgensugaras lézer. Ez a lézerfegyver energiáját egy kiserejű atomrobbanásból nyeri, s nagy energiájú röntgensugarakat lövell az ellenséges rakétára. Egy-egy célpontra már az atomrobbanás előtt mintegy 50 lézerrúd irányul, s ahogy bekövetkezik a robbanás, a röntgensugarak lökéshulláma megsemmisíti az ellenséges rakétákat. Ez lenne az említett fegyverek közül a „legígéretesebb", de fejlesztése még ennek is kezdeti szakaszban van.

Az említett hetilap a fegyverek felsorolását azzal vezeti be, hogy a reagani elképzelés „sajnos valószínűleg megvalósíthatatlan. A »csillagok háborúja« elképzelés fő akadálya — iszonyatos költségén kívül —, hogy az ehhez szükséges technológia még nem létezik. Reagan víziója a rakétaelhárítás »szép, új világáról« túlmegy a tudományos hihetőség határain."

Lézertechnikával az Egyesült Államokban az 1960-as évek eleje óta foglalkozik a kutatás, a lézeres védelmi fegyverrel kapcsolatban a fejlesztés azonban csak a közelmúltban jutott el a „kritikus előtti" állapothoz — írja a *Newsweek*. Ami a röntgenes lézert illeti, George A. Keyworth, Reagan elnök fő tudományos tanácsadója tavaly ősszel így nyilatkozott: „... ez egy embrionális állapotban levő technológia, amelyen erőteljesen dolgoznunk kell. Egyelőre nem látok semmiféle olyan pontosan meghatározható rendszert, amelyben alkalmazni lehetne. Még csak a tudományos szakaszban tartunk."

A Pentagon által elrendelt és finanszírozott fejlesztések a Magasszintű Katonai Fejlesztési Programok Hivatala (DARPA) kezében futnak össze. Egyedül az 1984-es évben a Pentagon 867,7 millió dollárt irányzott elő a DARPA számára, ebből 469 milliót a lézerprogramra. 1982-ben a Pentagon a DARPA-n keresztül három céggel, a Lockheed, a TRW és az Eastman Kodak céggel kötött szerződést egy három összetevőből álló lézerrendszer kifejlesztésére. Az egyes összetevők — egy nagyenergiájú vegyi lézer, egy tükör és egy célzó berendezés — fejlesztése egy tavaly megjelent hivatalos tanulmány szerint különböző kódnevek alatt folyik. Az *International Herald Tribune* c. amerikai napilap március 28-i száma például arról tesz említést, hogy a Lockheed cég Talon Gold elnevezéssel a lézersugarak oly mértékű fókuszálását megvalósító optikai célzó és nyomkövető rendszer fejlesztését kapta feladatul, amelynek segítségével a sugárnyalábbal több ezer kilométer távolságban levő célpontot is pontosan el lehet majd találni. A tanulmány szerint ennek a lézerfegyvernek a rendszerbeállítása 1993-ra várható és összköltsége mintegy 30 milliárd dollár lesz.

Mi teszi ezeket a fegyvereket ilyen vonzóvá a hadászati tervezők számára — teszi fel a kérdést a *Time* c. amerikai hetilap április 4-i száma. Elsősorban az, hogy — legalábbis elméletben — hihetetlenül gyorsak. A lézersugár esetében egy nagy koncentrációjú sugárnyaláb — egyetlen frekvencián vagy színben — a fény sebességével halad. A részecskefegyvernél — noha a töltéssel rendelkező részecskéknek a fotonokkal szemben van súlyuk — erős mágneses mezőben szintén elérhető a fénysebességet megközelítő sebesség. Ezenkívül, minthogy a sugárfegyverekre lényegében nincs hatással

a gravitáció, a „nyílegyenesnél is egyenesebb pályát" képesek leírni.

A felsorolt fegyverek fejlesztésében még megoldásra váró számos technikai probléma között igen fontos, hogy akár lézer-, akár részecskefegyverről van szó, a sugárkibocsátás előtt mindegyiknek több, mint egy másodpercig „rá kell állnia" a célra, hogy meg tudja semmisíteni azt. Ugyanis már a legkisebb elmozdulás is annyira akadályozza a sugarak fókuszálását, hogy jelentősen csökkenti a pusztító hatást. Ily módon a sugárnyalábot több ezer kilométer távolságból is szinte hajszálpontosan kell a célra irányítani, ami legfeljebb nagyon hosszú távon, rendkívül gyors komputerekkel és újfajta infravörös detektorokkal képzelhető el. Egyelőre azonban a lézerrel csak nagyon lassan mozgó, vagy álló helyzetben levő célpontokat lehet megsemmisíteni. A DARPA igazgatója, Robert S. Cooper ezzel kapcsolatban a következőket mondotta: „Még ha lehetséges lenne is lézerfegyverrel védelmet kialakítani a pilóta-vezette bombázók ellen — amelyeknek 5—10 órán át is úton kell lenniük célpontjaik felé —, a probléma ennél sokkal nehezebb, ha ballisztikus rakéták elleni védelemről van szó."

A másik komoly akadály a berendezések és a működtetésükhöz szükséges energiaforrások megfelelő miniatürizálása, hogy azokat a világűrbe vagy repülőgépek fedélzetére lehessen telepíteni. Egy már végrehajtott kísérlet során mindössze 300 wattos sugárnyalábot állítottak elő, s ahhoz is több teherautó méretű energiaforrásra volt szükség.

Végül pedig, ha sikerülne is leküzdeni a meglevő technikai akadályokat, megmaradna az említett fegyverek sebezhetőségének problémája. Egy világűrben elhelyezett lézerfegyverrendszer még a legegyszerűbb rakétaelhárító fegyverekkel szemben is védtelen. Orbitális sebességnél (17 000 mérföld óra) már egy saját súlyának csupán töredékét kitevő testtel összeütközve is megsemmisül. Ugyanez következne be bármilyen kisebb atomrobbanás következtében keletkező törmelék vagy elektromágneses mező hatására.

A tervezett fegyverek elengedhetetlen kiegészítői lennének a minden eddiginél tökéletesebb észlelő és jelző berendezések, amelyek pontosan és időben jelzik a támadó rakétákat. Ennek jegyében folyik a földi-telepítésű elektronikus-optikai kozmikus távolfelderítő rendszer tökéletesítése, továbbá a műholdas észlelő rendszerek túlélőképességének fokozása.

Vajon lehet-e egyáltalán reális alapja — feltételezve a fejlesztések sikerét — a Reagan által felvázolt „tökéletes" védelemnek, a támadó fegyverek védelmi fegyverekkel történő felváltásának. A tudósok, szakértők szerint aligha. A *Le Monde* már említett száma Wiesner professzort, a Massachusetts-i Technológiai Intézet volt igazgatóját idézi, akinek véleménye azonban korántsem egyedülálló: „Jelenleg mindkét táborban több, mint 10 000 atomfegyver van. Ha sikerülne olyan védelmi rendszert kialakítani, amely ebből 90, esetleg 95%-ot semlegesíteni tud, már ez is csoda lenne. Csakhogy a megmaradó 5—10% is bőven elég az egész civilizáció elpusztításához."

A „tökéletes" védelemnek nemcsak ez mond ellent. Az említett „űrbéli" fegyverek egyáltalán nem nyújtanak védelmet például a szárnyasrakétákkal szemben, amelyek túl alacsonyan repülnek ahhoz, hogy hatókörzetükbe kerüljenek. Figyelembe kell továbbá venni, hogy az effajta védelmi fegyverek fejlesztése óhatatlanul mozgásba lendíti az elleneszközök fejlesztését: támadó műholdakét, űraknákét, lézerágyúkét. Ez azt jelentené — mutat rá a *Newsweek* —, hogy „az elrettentés halálos sakkjátszmája" a földről (vagy a tenger mélyéről) áttevődne az űrre. S a világűr válna esetleg egy atomháborút elindító összeütközés színterévé.

A „tökéletes" védelmi fegyverek eleve magukban hordozzák a támadó képességet is. Simon Ramo fizikus, a ballisztikus rakétatechnika egyik kidolgozója, aki egyike volt annak az 52 tudósnak és nemzetbiztonsági szakértőnek, akiket Reagan meghívott a Fehér Házba, hogy beszédét követően rövid tájékoztatót kapjanak a vezető kormánytisztviselőktől, felvetette: „Ki mondja, hogy ez a technika csak az égbolton megjelenő rakéták lelövésére fog szolgálni? Ha egyszer olyan nagyszerű technika, miért ne lehetne vele

földi célokat is megsemmisíteni?" A Szovjetunió — figyelmeztetnek is rá amerikai kormánykörökben — az ilyen fegyverek kifejlesztését előkészületnek fogja tekinteni az Egyesült Államok részéről egy első csapásra — írja az angol *Financial Times* március 25-i számában. S van még egy ok — mutat rá William Jackson, a Brookings Intézet katonai szakértője: „Ilyen elképzelés — mármint a tisztán védelmi fegyverrendszereké — az atomkorban sohasem lesz megvalósítható, egyszerűen azért nem, mert a támadás mindig kifejezett előnyt jelent a védekezéssel, a támadó fegyverek pedig a védelmi fegyverekkel szemben." A rakétaelhárítás Reagan által kilátásba helyezett tökéletesítése ahelyett, hogy stabilizáló lenne, ahogyan Reagan érvel, éppenséggel megnövelné egy — Brown volt nemzetvédelmi miniszter szavaival élve — „kozmikus kockaelvetés" veszélyét. Ha valamelyik fél ugyanis — mutat rá a *Time* c. hetilap a reagani út veszélyeit elemezve — úgy látja, hogy védelmi rendszerei révén kellő biztonságban van a megtorlással szemben, „mindent feltehet egy kozmikus kockadobásra", vagyis arra, hogy (támadó erőivel) megpróbálja megsemmisíteni az ellenfél védelmi eszközeit. Az is elképzelhető, hogy a védelmi rendszerek birtokosa éppen védelmi rendszereit használja fel támadás kezdeményezésére, hiszen ha ezek a fegyverrendszerek elég erősek ahhoz, hogy az ellenség rakétáit azok kilövése után elpusztítsák, nyilván elég erősek ahhoz, hogy e rakétákat kilövésük előtt pusztítsák el. S ugyanilyen alkalmasak repülőterek, bunkerek, gyárak stb. elpusztítására.

Végül, de nem utolsósorban lényeges kérdés az új fegyverek és a SALT-megállapodások viszonya. A SALT—I és a SALT—II egyezmények létrejöttében annak idején fontos szerepet játszott az a felismerés, hogy a védelmi és támadó fegyverrendszerek között szoros az összefüggés. Akár egyik, akár másik terén fokozódik a verseny, az elkerülhetetlenül maga után vonja a másik típusú fegyverfajták fejlesztését. Reagan víziója és vázolt tervei éppen a támadó és védelmi fegyverek eme szoros kapcsolatát próbálja megbontani. Ami pedig az űrfegyverek fejlesztésének a SALT—I megállapodással való összeegyeztethetőségét illeti — hiába hivatkozik Reagan arra, hogy ezeknek a fegyvereknek (mármint a rakétaelhárító fegyvereknek) csupán telepítését tiltja a szerződés, fejlesztését azonban nem —, a valóságban a szerződés V. cikkelyében nagyon is bennefoglaltatik a fejlesztés megtiltása, legyen szó akár az űrben, akár a földön vagy másutt telepítendő rakétaelhárító rendszerekről.

A Reagan által jelzett út ellentmond a józan észnek és nem hagyna más választást a Szovjetunió számára, mint a megfelelő elleneszközök kifejlesztését. Ez pedig hihetetlen újabb költségeket hárítana mindkét országra és sem a két atomnagyhatalom, sem a világ biztonságát nem növelné.

(Összeállította: Czein Judit)

OLVASSA RENDSZERESEN A

BÉKE ÉS SZOCIALIZMUS-t

Megjelenik havonta

A következő számok tartalmából:

Az eurorakéták európai szemmel
Közel-Kelet: új mozzanatok az erők mérlegében
Mit nyújt a tőkés integráció a munkásosztálynak?

Ára számonként: 7,– Ft

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

LE MONDE diplomatique

GEORGES CORM

Veszélyben a nemzetközi pénzügyi rendszer

Olajkérdésekben kissé rövid az emlékezetük a nemzetközi gazdasági és pénzügyi köröknek. Mennyire igaz a mondás, hogy ami nevetséges, nem öl! Különben hol lennének mindazok a szitkozódók, akik, még alig tíz éve a kőolajexportőr országok szervezetét, az OPEC-et a történelem legkapzsibb kartelljének kiáltották ki és azt jósolták, hogy az olajsejkek, az általuk felhalmozott olajdollárok segítségével könnyedén el fognak bánni a nyugati gazdaságokkal? Manapság ugyanezekben a körökben siránkoznak, mondván, hogy az OPEC mégsem igazi kartell, amely hatékony befolyást tudna gyakorolni a pangó olajpiacra, a hanyatló árakra, s elejét tudná venni az olajtőke-feleslegek lemorzsolódásának. Tíz év leforgása alatt pontosan a visszájára fordult az a forgatókönyv, amelyet Paul Erdman „Összeomlás 79" című regénye tett közismertté s amely szerint az OPEC pénzfeleslege és túlhajtott spekulációs tevékenysége csődbe taszítja a világot. Most a nemzetközi pénzügyi és hitelrendszer csődjét — úgymond — az olaj árának esetleges összeomlása és az olajexportőrök kezén levő tőkefelesleg eltűnése váltaná ki.

Az a közös a két egymásnak ellentmondó forgatókönyvben, hogy ez is, az is túloz és mellőzi a valóság tárgyilagos elemzését. 1973—74 óta minden, ami az olajra és az olajdollárokra vonatkozik, főként szenvedélyeket keltett és táplálta a szembenállás szellemét. Ily módon a legfantasztikusabb spekulációknak adott tápot.

Mindazonáltal már kezdettől fogva világos volt, hogy a világ energiaellátási problémái csak a piac egyensúlyzavarait, sőt teljes szétzilálódását tükrözik, és nem az exportőrországok mindenható kartelljének rosszindulatú hatalmát. Hiába kísérelte meg Szaúd-Arábia az utóbbi években több ízben is, mindenekelőtt 1979—1980-ban, amikor termelését napi 10,5 millió hordóra emelte, az olajpiac stabilizálását, az OPEC „héjái" az árkérdésben diadalmaskodtak felette, mert a piac akkoriban nekik kedvezett. Most azonban, annak ellenére, hogy Szaúd-Arábia jelentősen, napi 4—4,5 millió hordóra csökkentette termelését, képtelen elejét venni az árak esésének, mivel az eladók piaca a vevők piacává változott. Kezdettől fogva, világos volt az is, hogy az OPEC-országok fölös pénzeszközeit a nyugati bankrendszer automatikusan „átforgatta", mivel más, „technikailag" komoly lehetőség nem állt rendelkezésre és az öböl menti országok, valamint Venezuela, Indonézia és Nigéria, tehát szinte az egész OPEC konzervatív, a Nyugatnak kedvező politikát folytatott.

Az OPEC-országok importképessége igen gyorsan bővült. Fantasztikus összegű megrendeléseket adtak fel beruházási javakra, szolgáltatásokra, fogyasztási cikkekre, s ezek, az adott országoktól függően, részben vagy teljesen az állami pénzbefektetések helyébe léptek. Ezáltal a tőke visszaáramoltatása olyan művelet lett, amely jelentős közvetlen befolyást gyakorolt a nyugati országok gazdaságára. Az olajban gazdag országokban, mindenekelőtt az öböl menti államokban a helyi magánszektor a kiterjedt közmunkák, építkezések és iparosítás következtében gyorsan meggazdagodott. Az olajjövedelmek egy része azonban pénzügyi, tőzsdei befektetések formájában a kapitalista Nyugatra került.

Az olajjövedelmek állami vagy magán, közvetlen vagy közvetett visszaáramoltatása az évek folyamán a ke-

reskedelmi, műszaki és pénzügyi érdekek sűrű szövevényét alakította ki a nyugati ipari nagyhatalmak és a legtöbb OPEC-ország között. A pénzügyi-gazdasági körök jelentős részének panaszai az említett érdekkapcsolatok jövője miatti aggodalmat tükrözik. Más, árnyaltabb hangok mindazonáltal kiemelik, hogy a nyugati gazdaságok, mindenekelőtt az európaiak, csakis hasznot húzhatnak az olajárak „mérsékelt" csökkentéséből az infláció lelassulása és a gazdasági tevékenység élénkülése révén. A legtöbben, akik az olajárak esésének pozitív hatásáról beszélnek, „mérsékeltnek" (a hivatalos, hordónkénti 34 dolláros szaúdi alapárhoz képest) a 25 dolláros árat tekintik. Ez az ár közelebb van a sok termelő által már ténylegesen most is felszámított 28—30 dollárhoz. Emellett, úgy tűnik, egyetértés van abban is, hogy ennél nagyobb mértű árcsökkentés veszélyeztetné az egész világgazdaságot, főként a nemzetközi pénzügyi rendszert.

A döntőbírók és az áldozatok

A valóságban e téren egyáltalán nincs végzetes árküszöb: az energia vagy minden más, fejlődő vagy fejlett ország gazdasága számára létfontosságú nyersanyag árának brutális változása — legyen az emelkedés vagy csökkenés — csakis zűrzavarra vezethet, amelynek nyertesei és vesztesei éppúgy lennének Északon mint Délen. A kőolaj azért játszott megkülönböztetett szerepet, mert drasztikus drágulása drámai módon érintette a fejlett országok fizetési mérlegét, s első látásra úgy tűnt, hogy botrányosan meggazdagodhat rajta a harmadik világ néhány királyocskája és ezredese. A búza és más élelmiszerek ára, bármilyen szélsőséges kilengéseket mutasson is, sohasem kavart ekkora szenvedélyeket, mert főként a gazdag országoknak kedvezett: akár emelkedett a gabona és a takarmány ára, akár csökkent néhány fűszer és más trópusi termék (kávé, kakaó, tea) ára.

Csak most akarják elismerni, amikor az olajár brutális esése fenyeget, hogy az olajjövedelmekből, minden látszat ellenére, nemcsak az OPEC országai húztak hasznot, hanem egyes szerencsések az ipari országokban is. Sőt, mi több, Mexikó pénzügyi csődje, Venezuela fizetési késedelmei és Nigéria nem kevésbé súlyos helyzete azt mutatja, hogy még az olaj sem garantálja egy adott fejlődő ország fizetőképességét. Nem csoda, hogy ezek a zilált, törékeny gazdasági bázisú országok, amelyek az olajra, mint külső pénzügyi forrásra számítva, erejükön felül importáltak külföldi árukat és javakat, csődbe jutottak. Ha folytatódik az olajpiac hanyatlása, nem kétséges, hogy Szaúd-Arábia, Katar, Kuvait és az emirátusok, amelyek most mind külföldi pénztartalékaikhoz nyúltak, gyorsan kimerítik forrásaikat, annál is inkább, mivel az iraki—iráni háború több mint 35 milliárd dollárjukba került. Emellett Kuvaitban a nagyszabású tőzsdei válság a kisbefektetők segítségére siető kormánynak több milliárd dollárját emésztette fel. Az olajár esése, a fejlődő országokbeli „ál szupergazdagok" csődje tehát képzelgések egész építményét kártyavárként dönti halomba.

Vajon veszélyezteti-e az új helyzet a nemzetközi pénzügyi és hitelrendszert? Nem jobban, mint az olajár emelkedése, mert a nemzetközi pénzügyi élet döntőbírái most is a világ tíz vezető ipari hatalmát tömörítő klub pénzügyi hatóságai. Ők pedig képesek nemzetközi szinten tetszés szerinti mennyiségű pénzt teremteni, és így a csődbe jutott országok és nagyvállalatok segítségére siethetnek. Az ipari államok nagybankjai, amelyek mindenekelőtt az Egyesült Államokban, az NSZK-ban és Japánban igen kiterjedt és sokrétű belföldi alapra támaszkodhatnak, aligha jutnak csődbe, bármennyire is bizonytalan a harmadik világnak vagy a kelet-európai államoknak folyósított kölcsöneik visszafizetése.

Csak nagyon ritkán fordul elő, hogy egy nagy nemzetközi bank mérlegében a harmadik világ és a kelet-európai országok számára nyújtott, államilag nem garantált kölcsönök és hitelek aránya meghaladja a 15—20 százalékot. A fizetésképtelenség főként e bankok nyereségét befolyásolja, leginkább akkor, amikor a kikölcsön-

(International Herald Tribune)

zött aktívák nem hoznak kamatot. Egy közelmúltban készített statisztika szerint a 12 legnagyobb amerikai bank nem kamatozó aktíváinak aránya a teljes aktivaállományon belül 1982-ben 1,47 százalék (Morgan Guaranty Trust) és 5,6 százalék (Continental Illinois) között ingadozott. Ez utóbbi bankház veszteségei azonban főként az USA-ban folyósított, sikertelen energetikai kölcsönökből származtak. 1981-ben a szóródás 1,3 százalék (Citicorp) és 3 százalék (Crocker Bank) között volt. A növekedés jelentős ugyan, de nem olyan nagymérvű, hogy meghaladja a tűréshatárt.

Akárhogy is van, világossá vált, hogy sok fejlődő ország immár irreális méretekben eladósodott. Vonatkozik ez főként a nemzetközi bankközösség által leginkább kedvezményezett államokra, mindenekelőtt a latin-amerikaiakra, amelyek gazdasági fejlesztésükhöz jelentős mértékben igénybe vették a transznacionális cégeket. A latin-amerikai országok fizetésképtelensége főként azokat az arab vagy arab—európai pénzintézeteket veszélyezteti, amelyek tevékenysége nem eléggé sokrétű, s amelyek nem támaszkodhatnak szilárd helyi alapokra s jelentős összegeket kölcsönöztek e térség államainak, valamint Kelet-Európának.

Egyébként, ami az egész nemzetközi pénzügyi rendszert illeti, nem képzelhető el, hogy a külföldi adósságok átütemezésével ne refinanszíroznák azokat az országokat, amelyek fizetőképessége romlik, s amelyek részlegesen vagy teljesen felfüggesztették adósságaik törlesztését. Túl nagy ahhoz a gazdasági, pénzügyi és politikai tét, hogy a vezető ipari államok magukra hagyják ezeket az országokat. Az amerikai kormány, doktrinális meggondolásoktól vezérelve, kevéssé hajlik ugyan a párbeszédre, és hosszú időn keresztül habozó magatartást tanúsított. Csak a múlt év végén, azután, hogy szinte általánossá vált a latin-amerikai országok fizetésképtelensége, tudott az öt vezető ipari ország pénzügyminisztereinek találkozója megállapodni a Nemzetközi Valuta Alap erőforrásainak két szempontból való bővítésében. 40—50 százalékkal felemelik a tagállamok kvótáit, holott korábban az Egyesült Államok legfeljebb 15—20 százalékos bővítést tar-

tott elfogadhatónak. Emellett ezentúl minden tagország részesülhet az úgynevezett általános kölcsönmegállapodás kínálta kedvezményekből. E kölcsönforrás alapjait, amelyeket eddig csak a tízek klubjához tartozó államok használhattak fel, háromszorosára növelték.

A Nemzetközi Fizetések Bankját, a BIS-t felszólították, hogy aktívabban kapcsolódjon be a fizetési zavarokkal küszködő országok gyors megsegítésébe addig, amíg a Nemzetközi Valuta Alap és a nemzetközi bankok nem találnak átfogó megoldást az érintett országok problémáira. A nemzetközi pénzintézetekre erős nyomás nehezedik, hogy működjenek közre a fizetésképtelen országok refinanszírozásában, korábbi kinnlevőségeik arányában. 1983-ban a világ tizenkét legeladósodottabb országának adósságszolgálati terhei körülbelül 190 milliárd dollárra rúgtak.

Kiterjedt mechanizmust hoztak tehát létre, hogy elejét vegyék a nagy adós országok (Argentína, Jugoszlávia, Brazília, Mexikó stb.) csődjének, amely teljesen szétzilálná a nemzetközi pénzügyi rendszert. Az OPEC-államok tőkefeleslegét a nagy nemzetközi bankok korábban automatikusan átforgatták s ez elősegítette a nemzetközi hiteltevékenység gyors bővülését.

Az OPEC-tőkék azonban sohasem játszottak döntő szerepet a hitelek bővülésében. A hitelexpanzió elsősorban arra vezethető vissza, hogy a hatvanas évek végétől mindenütt felduzzadtak a nemzetközi likviditások, továbbá arra, hogy felgyorsult az infláció, és az eurodevizák piacán, miután felfüggesztették a dollár aranyra való átválthatóságát, nyakló nélkül folyt a pénzteremtés. Az eurodeviza-tömegben az OPEC-országok letétei rövidesen csak maradványként jelentkeztek, mivel az olajtőkék a nagy ipari országok belső piacaira, a nyugati világban eszközölt közvetlen befektetésekbe irányultak. Megnőtt az olajországok helyi tőkefelszívó képessége is. Mindez igen hamar csökkentette a nemzetközi bankrendszernél elhelyezett rövidlejáratú olajtőkék állományát.

A Nemzetközi Fizetések Bankjának évi jelentésében közzétett statisztikai adatok szerint a nagy olajexportőr országok által a tízek csoportjához tartozó bankokban elhelyezett letétek bruttó összege sohasem haladta meg a pénzintézetek teljes passzíváinak 10 százalékát, sőt általában alatta maradt. Nettó értékben, tehát leszámítva ezeknek a bankoknak az OPEC-országok pénzintézeteinél levő letéteit, az arány sohasem volt magasabb 7 százaléknál, sőt általában 5 százalék alatt volt.

Az olajtőkék természetesen „megolajozták" a nemzetközi bankrendszer mechanizmusát a két nagy olajáremelési hullám után, 1974—75-ben illetve 1979—80-ban, de sohasem játszottak alapvető szerepet az igazi világméretű pénzteremtési mechanizmusokban. Az olajexportőrök tőkefeleslege egyébként sem volt túlzottan jelentős a nemzetközi bankok aktíváihoz, a nagy ipari hatalmak kereskedelmi forgalmához képest. Így például 1980-ban, mikor az OPEC országainak összevont fizetési mérlege azt követően, hogy az olaj ára barrelenként 30 dollár fölé emelkedett, elérte a rekordméretű 109 milliárd dollárt, az amerikai Citicorp egymagában ilyen nagyságrendű (109 milliárd dolláros) mérleget mutathatott fel, a francia Crédit Agricole pedig 107 milliárdosat, a világ 15 vezető bankja (egytől-egyig a vezető ipari országokban tevékenykedik) együttesen 107 milliárdosat.

Egy esetleges csőd igazi okai

Az olajtőke-felesleg eltűnése semmiképpen sem játszhat döntő szerepet egy esetleges pénzügyi összeomlásban, amely, ha bekövetkezik, inkább az ipari országok gazdaságát sújtó általános gazdasági visszaesésre vezethető vissza. Ez következésképpen szűkíti a fejlődő országok főbb termékeinek exportját is, értékben és mennyiségben egyaránt.

Emellett a jelenlegi pangás körülményei között nehéz megkerülni annak az ortodox monetarista politikának a felelősségét, amelyet előbb Nagy-Britanniában, majd az Egyesült Államokban, sőt egyes fejlődő országokban is alkalmaztak.

Ugyanez a monetarista politika jelentős zavarokra vezetett az összes nagy pénzügyi központ valuta- és tő-

kepiacain is. Mindenekelőtt a dollárletétek utáni kamatok szédületes iramú növekedésére kell gondolni, valamint a főbb valuták utáni kamatok brutális változásaira, amelyeket 1979 óta a dollárkamatok emelkedése váltott ki. Mindez hozzájárult a második olajárrobbanáshoz és teljesen lehetetlen helyzetbe sodorta a világgazdaságot.

Az Egyesült Államokban súlyos helyi csődök és pénzügyi botrányok rázzák meg a belföldi piacokat és a legjelentősebb amerikai bankokat (Fidelity Savings and Loan Association, Seattle First National Bank, Drysdale Government Securities Oklahoma City és a Penn Sqare Bank). Ismert az AEG-Telefunken és a nagy kohászati vállalatok helyzete az NSZK-ban. A valóságnak ezt a vonatkozását egy nagy amerikai olajcég elnöke nyersebben talán nem is fogalmazhatta volna, amikor kijelentette: „Mást se hallani, csak azt, hogyan alakultak az olajárak 1973 óta. Pedig nem is annyira az OPEC jelenti a problémát, hanem a dollár, mégpedig 1971 óta." Annak ellenére, hogy felével csökkentek az amerikai kamatok, az 1982 elején jelzett 20 százalék körüli értékről a múlt év végéig 10 százalék alá, az amerikai dollár még most is átlagosan 40 százalékkal többet ér a többi jelentős nemzetközi valutához képest mint 1980 nyarán, tehát az olajimportőrnek ennyivel többet kell fizetnie, mivel az olajat dollárban számlázzák.

Vajon szükséges-e megemlíteni, hogy a magas dollárkamatok milyen súlyos terheket róttak a harmadik világ országaira? Az utóbbi három esztendőben, csak a kamatterhek 50 százalékkal emelték a fejlődő országok kereskedelmi hitelfelvételből származó adósságállományát. Az is megemlítendő, hogy egyes fejlődő országokat igen súlyosan érintene, ha néhány OPEC-állam gazdasági helyzete megrendülne. Olyan fejlődőkről van szó (Pakisztán, Fülöp-szigetek, India), amelyek tömegesen exportáltak munkaerőt az öböl menti államokba és Irakba, vagy olyanokról, amelyek jelentős megrendelésekre tettek szert (Dél-Korea, ismét csak India), nem is szólva azokról a profitokról, amelyek az 1974-es áremelés óta az olajjal nem rendelkező arab államokba áramlottak tőkeimport és a munkaerőexportból származó jövedelmek révén. A probléma jelentőségét egyébként az a nemrég bekövetkezett drámai esemény is mutatja, hogy Nigériából kiutasítottak 2 millió vendégmunkást. Másutt is jelentkezhetnek ilyen jellegű gondok. Az olajszámla csökkenése mindazonáltal kárpótlást nyújthat az elmaradt nyereségért.

További fenyegetés a nemzetközi pénzügyi rendszerre az említett tényezők mellett a világgazdaságban általánossá vált defláció. Az olajár, a devizaárfolyamok, a kamatok felfelé és lefelé irányuló nagyarányú változásai, valamint az ipari országok bankjai által meggondolatlanul egyre nagyobb mennyiségben folyósított hitelek is felelősek ezért a deflációért.

Ebben a „világgazdasági zűrzavarban" az olajexportőr országok sokkal inkább eszközök, mintsem tényleges mozgatórugók voltak, az igazi gazdasági-pénzügyi hatalom valójában sohasem hagyta el Nyugatot, mindenekelőtt az Egyesült Államokat, az NSZK-t és Japánt. Egyébként e három állam sohasem vette tudomásul a harmadik világ és Európa „bölcsebb" országainak ismételt felhívását harmonikusabb, tehát igazságosabb gazdasági világrend megteremtésére. A gazdasági beavatkozástól való elvi irtózás a multik és nagybankok rövid távú érdekei, a konfrontációs törekvések az együttműködés helyett, 1974 óta eleve meghiúsította az egyetértés kialakulását Észak és Dél között, valamint az ipari országok teljesen hiábavaló csúcsértekezletein. Még szerény, konkrét és hatékony együttműködési kérdésekben sem tudtak megegyezni, hogy megállítsák a nemzetközi gazdasági helyzet romlását.

Most érik be ennek a nemtörődömségnek a gyümölcse. Az olajár csökkenése, hasonlóan az 1973—74-es árrobbanáshoz, csak egy eleme a világgazdasági egyensúlyzavarok sokkal nagyobb és bonyolultabb rendszerének. Sajnos, semmi sem utal arra, hogy az ipari nagyhatalmak most inkább hajlanának többre a toldozgatásnál-foldozgatásnál, mint 10 évvel korábban.

(A francia folyóirat 1983. márciusi számából)

Мировая Экономика и Международные Отношения

G. VLASZOV

Franciaország helye a nemzetközi tőkeáramlásban

(RÖVIDÍTVE)

A Franciaországból történő és az országba irányuló tőkebefektetések volumenének, dinamikájának, földrajzi és ágazati megoszlásának a vizsgálata igen nagy fontossággal bír az egyik legjelentősebb tőkés ország világgazdasági pozíciójának meghatározásában. Sem a hivatalos francia statisztikák, sem az ENSZ kimutatásai, vagy egyes közgazdászok kutatási eredményei nem adnak elég megbízható és teljes képet a francia tőke export-importjáról, főleg külföldi beruházásainak nagyságáról és földrajzi elhelyezkedéséről.

Megnehezíti az országok összehasonlítását, hogy mind a mai napig nincs egységes értelmezése a közvetlen tőkebefektetés fogalmának.*

A francia statisztikák közvetlen beruházásnak tekintik azt, ha a részvénytársaságba fektetett tőke nagysága meghaladja az össztőke 20 százalékát. A közvetlen beruházás „többségi", ha a külföldi tőke több mint 50 százalékkal, „kisebbségi", ha 20—50 százalékkal részesedik. A gazdasági és pénzügyi minisztérium megkülönböztet bruttó és nettó beruházásokat.

Ezenkívül a hivatalos francia statisztika a külföldi tőkebefektetésekhez sorolja az ingatlanokba történő beruházásokat, amelyek az összbefektetések 30—40 százalékát alkotják. A külföldi tőkebeáramlás jellemzésére az ipari minisztérium az utóbbi években a feldolgozóipar** adatait, a gazdasági és pénzügyi minisztérium pedig a biztosítási és a bankintézetek adatait hozza fel.

Franciaország külföldi beruházásai

1959-től kezdődően áramlik Franciaországba jelentősebb nagyságú tőke, főleg közvetlen beruházások formájában. Elősegítette ezt a folyamatot a franknak az 1958-as devalváció utáni megerősödése, az ipari termelés gyors ütemű növekedése és az, hogy a hatóságok és üzleti körök jóindulattal szemlélték az idegen tőke tevékenységét. Ezenkívül a Közös Piac létrehozásával növekedett a nemzetközi munkamegosztás és ezzel együtt a tőkék kölcsönös áramlása. Az amerikaiak a közvetlen beruházások exportjával kerülték meg az EGK vámsorompóit.

A külföldi befektetés lehet az anyavállalat ellenőrzése alatt levő külföldi vállalkozások, leányvállalatok létrehozása, a működő francia vállalatok megvásárlása, bekebelezése, és partneri alapon közös cégek létesítése. Míg a hatvanas évekre a beruházások első formája volt jellemző, addig a hetvenes években és a nyolcvanas évek elején a francia vállalatok megkaparintása, a korábban létrejött leányvállalatoknak hosszú lejáratú hitelek nyújtása és vegyes vállalkozások szervezése terjedt el.

A francia gazdaságban eszközölt

* Így például számos ország közvetlennek tekint olyan beruházásokat, amelyeket máshol, többek között sok nyugat-európai országban, tárca beruházásoknak tekintenek.

** Kivéve az olaj- és az építőipart, valamint az energetikát.

külföldi beruházások összvolumene 1960 és 1968 között 36,7 milliárd frank volt, ebből 25 milliárd frank közvetlen, 11,7 milliárd frank pedig tárca beruházás volt. Tehát a közvetlen befektetések nagysága (69%) jóval meghaladta a tárca befektetésekét (31%).* Igaz, hogy a külföldi összbefektetés részaránya viszonylag szerény volt — a termelőtőke beruházásainak 4,3 százalékát, a bruttó beruházás 2,5 százalékát és a bruttó hazai termék 0,6 százalékát tette ki. Ugyanakkor a külföldi tőke újabb, kulcsfontosságú ipari ágazatokba tör be: a gépgyártásba, az elektrotechnikába, az elektronikába, a vegyiparba, az autó- és traktorgyártásba. Az összes tőkebefektetések 51,5 százaléka irányult az iparba, kb. 23 százaléka a bank- és hitelszférába, a kereskedelembe és a szolgáltatóiparba, és 25,5 százaléka az ingatlanokba és a szállításba.

A hatvanas évek legjelentősebb külföldi beruházója az USA volt. 1968 végére Franciaországban befektetett tőkéje hozzávetőleges becslés szerint 13 milliárd frankra rúgott és a külföldi összbefektetések 39 százalékát tette ki. A második helyen a Közös Piac országai, a harmadikon Svájc állt. Az USA a tárca befektetésekből 10,3 százalékkal részesedett, míg az EGK-tagországok és Svájc 80,7 százalékkal. Az amerikai tőke főleg az iparba, közvetlen beruházások formájában áramlott, míg az EGK és Svájc pénzeszközei a hitel- és bankszférába, a szolgáltatóiparba és a kereskedelembe.

A hatvanas évek végére a gazdaságilag jelentős ágazatokban igen megnőtt az amerikai tőke részesedése és ellenőrzése: 90 százalékkal részesedett a műkaucsukgyártásban, 80 százalékkal a traktor- és csapágygyártásban, 76 százalékkal a számítógépgyártásban, 65 százalékkal a mezőgazdasági gépek és hírközlő berendezések gyártásában, és 20 százalékkal az esztergagépek és az elektromos cikkek előállításában.

A hetvenes években egyre több és nagyobb volumenű külföldi tőke áramlott az országba, 1971-től 1981-ig bezárólag összesen 115 milliárd frank értékben, szemben az 1960—1968 közötti időszak 25 milliárdjával.**

1. sz. táblázat

A külföldi közvetlen befektetések földrajzi megoszlása (%)

	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979
EGK-tagországok	48	49	54	53	41	52	48	54	52
USA	26	22	16	16	18	15	18	22	18
Egyéb OECD-országok	21	27	26	27	28	27	26	20	21
Egyéb országok	5	2	4	4	13	6	4	4	9

[illegible] Párizs, 1981, 21. old.

A közvetlen befektetések származási országonkénti földrajzi megoszlása (ld. 1. sz. táblázat) mutatja, hogy a közös piaci országok részesedése megnőtt — átlagban az összbefektetés 50 százalékáig, ugyanakkor csökkent az USA-é, az 1971-es 26 százalékról 1979-ben 18 százalékra. Ahogyan J. Judanov szovjet közgazdász megállapította, ez összefügg az amerikai tőke hazatelepülési tendenciájával. Ez a tendencia 1981 második feléig a legvilágosabban Franciaország esetében követhető nyomon, ahol az egyre bizonytalanabb gazdasági helyzet mellett a baloldali blokk hatalomra jutása és az államosítások az amerikai tőkebeáramlás jelentős csökkenéséhez vezetett.

A Nyugat-Európában eszközölt összes tőkebefektetés 1979-ben körülbelül 81,5 milliárd dollár volt, ebből 7,7 milliárd dollár jutott Franciaországra. Az USA nyugat-európai közvetlen beruházásainak Franciaországra eső része az 1975-ös 17,8 százalékról 1979-

* Az adatok forrása: *Evolution des mouvements de capitaux privés entre la France et l'etranger de 1962 à 1968*. 1971. április

** Más adatok szerint a külföldi befektetések összvolumene az adott időszakban kisebb volt — 99,4 milliárd frankot tett ki. (Ld. *International Herald Tribune* melléklete. 1982. II. 26.

ben 9,5 százalékra csökkent. Viszont nem szabad elfelejtkezni arról, hogy több, Nyugat-Európában levő amerikai leányvállalat a valóságosnál kisebb számadatokat tüntet fel tőkebefektetésként. Az OECD egyéb országainak részesedése viszonylag állandó maradt — átlagban kb. 25 százalék. Míg a Franciaországban eszközölt külföldi tőkebefektetések volumenében a többi ország, de elsősorban az olajexportálók 1971-ben 5 százalékkal részesedtek, addig 1979-ben már 9 százalékkal (ld. 1. sz. táblázat).

2. sz. táblázat

A közvetlen külföldi befektetések megoszlása fontosabb népgazdasági ágazatonként (%)

	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978
Ipar	50,6	44,6	36,0	35,4	36,3	42,0	38,6	35,5
Energetika	1,1	4,8	0,8	1,3	2,5	1,1	0,5	4,5
Mezőgazdaság	0,4	0,2	0,7	0,7	0,7	0,2	0,4	0,4
Szállítás	1,2	1,0	1,1	0,7	1,0	2,0	1,5	0,8
Kereskedelem	23,2	20,7	20,3	25,9	18,1	14,8	20,3	16,6
Ingatlan	19,5	25,5	34,1	26,2	33,4	26,4	27,8	21,1
Hitel- és bankszféra és egyéb szolgáltatások	4,0	3,2	7,0	9,8	8,0	13,5	10,9	15,1

Forrás: *Les investissements ...*, 23. old.

Bizonyos változások mutatkoztak a külföldi tőke ágazati megoszlásában is. Részaránya az iparban az 1971-es 50,6 százalékról 1978-ban 35,5 százalékra csökkent (ld. 2. sz. táblázat). Míg az 1962—1968 közötti időszakban az ipar részesedése átlagban 51,5 százalék volt, addig 1971-től 1978-ig átlagban csupán 39,9 százalék. Mindez a francia ipari termelés lelassult ütemével, az 1974—75. évi gazdasági válság súlyos következményeivel, a nyersanyag- és energiaválsággal és a frank helyzetének gyengülésével magyarázható.

Az ingatlanokba fektetett tőke megnövekedése az e téren elég liberális francia törvényhozással áll összefüggésben. Hollandia például összberuházásainak körülbelül 25 százalékát fekteti ingatlanokba, az NSZK 20, Svájc pedig 15—20 százalékát. Az olajexportáló országok is aktívan bekapcsolódtak ebbe a tevékenységbe. Nagy összegeket fektetnek továbbra is a kereskedelembe, mégpedig főleg a kiskereskedelembe (átlag 20 százalékot), és több mint kétszeresére nőttek a szolgáltatások egyéb szféráiba történt beruházások. Ugyanakkor a nyolcvanas évek eleji államosítások miatt szinte megszűntek a külföldi befektetések a hitel- és bankszférában. 1980 elejére a külföldi ellenőrzés alatt álló bankok csupán a hitelműveletek 6,5 százalékát, a letétekének pedig 1,5 százalékát végezték.

A külföldi ellenőrzés a kulcsfontosságú és új iparágak összeladásaiban a legnagyobb: a híradástechnikában (72,6%), az olaj- és gáziparban (54,9%), a mezőgazdasági gépgyártásban (52,4%), a petrokémiában (47,5%), a gyógyszergyártásban (37,9%), az elektronikában (37,4%), a gumiabroncsgyártásban (29,4%) és a precíziós műszergyártásban (28,8%). Ezen ágazatok külföldi ellenőrzése messze meghaladja a feldolgozóipar átlagmutatóját (23,6%).

A régi, hagyományos iparágakban a külföldi tőke szerepe kevésbé jelentős.

Azok az amerikai konszernek, amelyek a hatvanas években a legfontosabb és legdinamikusabb, aránylag kisszámú ágazatba összpontosították tőkéjüket, továbbra is megtartották vezető helyüket. Az USA cégei monopolhelyzetben vannak a számítógépgyártásban, a mezőgazdasági gép- és traktorgyártásban, az útépítési technológiában. A vegyiparban igen jelentős az amerikai Exxon olajmonopólium.

A nyugat-európai országok a hetvenes években kezdtek aktívabban bekapcsolódni a perspektivikus ágazatokba: a vegyiparba a nyugatnémet [illegible]hst és BASF konszernek leányvál[illegible], a háztartási elektromos cikkek

gyártásába a holland Philips, az olaj- és gáziparba a Royal Dutch Shell angol—holland monopólium, a precíziós gépgyártásba a svéd SKF, az autógyártásba a nyugatnémet BMW.

Franciaországnak a külföldi tőke kérdésében elfoglalt hivatalos álláspontja a gazdaság mindenkori állapotától, a belpolitikai helyzettől, a nemzeti imperializmus külgazdasági és külpolitikai stratégiájától függően változik. 1958-ig ez a politika igen serkentőleg hatott, de nem volt pontosan körvonalazva. 1963-ig a kormány ösztönözte a külföldi beruházásokat, ami a politikai helyzet bizonyos stabilizációjával és az ipari termelés viszonylag gyors felfutásával magyarázható. A francia vezetés a külföldi befektetések segítségével igyekezett a többi tőkés országgal szembeni lemaradását behozni. Éppen ezekben az években jöttek létre az országban a hatalmas amerikai és nyugat-európai monopóliumok leányvállalatai.

A hatvanas évek közepétől, mivel a nemzetgazdaság kulcsfontosságú ágazataiban igen magassá vált a külföldi tőkekoncentráció, a kormány korlátozta az amerikai tőke beáramlását és fokozta a külföldi monopóliumok fölötti ellenőrzést. Ez utóbbi megvalósítására egy tárcaközi bizottságot is alakítottak 1966-ban.

A hetvenes években és a nyolcvanas évek elején az állammonopolista politika szelektív módon viszonyult a külföldi befektetésekhez. Ösztönözte az EGK-országokét (1980-tól megszüntették a közös piaci országok tőkemozgásának ellenőrzését), válogatott az egyéb országokból származók közül és kedvezményezett az amerikai tőkének. Ennek következtében 1970-től 1980-ig több mint ötszörösére növekedett az USA-ból beáramló tőke volumene.

Az állam differenciáltan kezeli az ágazati szintű külföldi beruházásokat is, mindenekelőtt arra igyekszik, hogy azok koncentrációját visszaszorítsa az új, kulcsfontosságú ágazatokban. Ezért a hetvenes években főleg közös vállalatok alakultak francia tőkerészvétellel.

Az ország előtt álló bonyolult gazdasági problémák megoldása érdekében az új kormány különös figyelemmel kutatja a finanszírozás újabb, többek között külső forrásait is. Ezért aztán gyakorlatilag nem korlátozza a külföldi tőke tevékenységét, amennyiben az megfelel a rendszabályoknak (e rendszabályok 1980 óta alig változtak), és nem keresztezi az ország általános gazdaságpolitikai érdekeit.*

Arra számítanak, hogy a külföldi tőkeberuházásokra ösztönzőleg fognak hatni azok az új kormány által kidolgozott tervek, amelyek az árak befagyasztásának a megszüntetését, a pénzforrás-mozgósítás mechanizmusának a leegyszerűsítését és a külföldi cégek részvételét célozzák az informatikai eszközök ötéves fejlesztési programjában.**

Azok a külföldi vállalatok, cégek (például az IBM-France amerikai leányvállalat, a Hoover amerikai cég, a British Petroleum angol olajtársaság BP-France nevű leányvállalata), amelyek óvatosan szemlélték az új kormány kezdeti intézkedéseit, 1980 végén—1981 elején tovább folytatják intenzív tevékenységüket. Egyre nagyobb érdeklődést tanúsítanak a francia piac, mint tőkebefektetési lehetőség iránt más országokbeli, de főleg a japán cégek.

Francia beruházások külföldön

A hatvanas évek közepétől lényegi változások történtek a külföldön befektetett francia tőke mozgásában. A kivitt termelőtőke fajsúlya évről évre növekszik, elsősorban közvetlen beruházások formájában; egyre nagyobb a fejlett tőkés országokba, és kisebb a fejlődő országokba, főleg a volt francia gyarmatokra exportált tőke nagysága. Az új külgazdasági politika tartalmát jól tükrözi az ipari bizottságnak a VII. gazdasági és szociális fejlesztési tervről szóló jelentése, amely megállapítja: „A Közös Piac létrehozása, a dekolonizálás, a nemzetközi árucsere fejlődése komoly erőfeszíté-

* Például az ipari minisztérium figyelmeztette a Dresser amerikai cég leányvállalatának, a Dresser-France-nak a vezetőséget, hogy ha nem tesz eleget a Szovjetunióval a gázvezeték berendezéseinek szállítására kötött szerződésnek, akkor adminisztratív eszközökhöz fog folyamodni, beleértve akár a kisajátítást is. (Ld. *Le Monde*, 1982. VIII. 22—23.)

** Ld. „Le Monde", 1982. VIII. 26, 28, 31.

seket követelt a francia vállalatoktól a hatvanas években, amelyeket siker koronázott."*

Az ENSZ statisztikái alapján készített számítások kimutatták, hogy a tőkés országokban eszközölt francia közvetlen befektetések volumene a hatvanas évek második felétől évről évre bővül: 1967 és 1969 között 170 millió dollár volt, az 1970—1972-es időszakban 242 millió, 1976-ban 978 millió, 1978-ban pedig 1,1 milliárd. Ez a külföldi francia közvetlen tőkebefektetések újrafelosztásához vezetett. Míg 1960-ban a beruházások majdnem fele a gyarmati övezetekre jutott, addig 1981-re a fejlődő országok részesedése 32 százalékra csökkent, elsősorban a frank-övezet rovására, miközben a tőkés országokra 68 százalék jutott. A fejlett tőkés országokban eszközölt közvetlen beruházások nagysága 1960 és 1981 között a 7,7-szeresére nőtt.

Bár a külföldi francia közvetlen beruházások igen gyors ütemben folynak, az ország mégis lemaradt e tekintetben Japán, az NSZK, az USA és Nagy-Britannia mögött. 1960 és 1978 között Franciaország közvetlen külföldi beruházásai négyszeresére, Japáné 29-szeresére, az NSZK-é 17,7-szeresére, az USA-é 8,7-szeresére, Nagy-Britanniáé pedig 8,2-szeresére nőttek. A francia közvetlen befektetések növekedése csupán egyes években tudta túlszárnyalni a vezető tőkés országokét, például 1975-ben, amikor Franciaország az USA után a második volt e téren. 1967-ben a harmadik lett az USA és Nagy-Britannia után, 1976-ban viszont az NSZK és Japán az ötödik helyre szorította vissza.

3. sz. táblázat

Franciaország közvetlen külföldi befektetései

	1960		1967		1978		1981	
	milliárd dollár	%	milliárd dollár	%	milliárd dollár	%	milliárd dollár	%
Tőkés országok	1,8	52,0	3,3	55,2	8,8	62,6	13,9	68,0
Fejlődő országok	1,7	48,0	2,7	44,8	5,2	37,4	6,6	32,0
Összesen	3,5	100	6,0	100	14,0	100	20,5	100

Forrás: *Multinational Corporation in World Development*. New York 1973, 1978; *Les sociétés transnationales dans le développement mondial*. New York 1978; *Economie et politique*, 1982. május, 67. old.

A francia Gazdasági és Szociális Tanácsnak a hetvenes évek tőkeexportjáról szóló 1981-ben közzétett adatai teljes mértékben alátámasztják az ENSZ-statisztikák alapján kiszámított dinamikát. Így 1971-től 1979-ig a közvetlen francia beruházások éves exportja 3,7 milliárd frankról 11,3 milliárdra, azaz több mint háromszorosára növekedett, és ennek több mint hatvan százaléka a fejlett tőkés országokba jutott. A hetvenes években a közvetlen külföldi befektetések a bruttó hazai terméknek körülbelül a 0,5—0,3 százalékát alkották, s csak 1980—1981-ben emelkedett valamelyest ez az arány. 1979-ben a külföldi francia beruházások volumene Japán tőkeexportjának felét, Nagy-Britanniáénak alig egyharmadát, és az USA összbefektetéseinek kevesebb, mint egytizedét tette ki. Franciaországnak a vezető tőkés országokban eszközölt beruházásai összességükben eléggé szerények (a 70-es évek végén, százalékban): 5,8 az NSZK-ban, 5,9 az USA-ban, 3,0 Kanadában, 2,5 Nagy-Britanniában, 1,6 Japánban, és csak Belgiumban és Spanyolországban érte el a 15,6, illetve a 11,1 százalékokat.

Míg a hatvanas években kétszer annyi tárca, mint közvetlen beruházás, hosszú lejáratú kölcsön és termelési hitel volt, addig a hetvenes évek közepétől a francia tőke előnyben részesítette a közvetlen beruházásokat, a hosszú lejáratú kölcsönöket és a hiteleket. Franciaország fizetési mérlegének vizsgálata azt mutatja, hogy a hetvenes évek végére az össz- és

* *L'impérialisme français aujourd'hui*. Párizs 1977, 19. old.

hosszú lejáratú tőkebefektetések 29,1 százaléka volt tárca és 40,2 százaléka közvetlen beruházás és hosszú lejáratú kölcsön.*

A külföldön levő francia tőke ágazati megoszlása is megváltozott. Míg a hatvanas években a befektetések alapvető része az energetikába (1968-ban 52,9 százalék), a szolgáltatási szférába és az ingatlanokba irányult (24,7 százalék), addig a hetvenes évek végére az ipar egésze került az első helyre 40,2 százalékkal (ld. 4. sz. táblázat). Ugyanakkor megmaradt az energetika és a szolgáltatási szektor magas részaránya, ami jellemző a francia magántőke külföldi befektetéseire és annak múltbeli uzsorajellegével függ össze.

Szemmel látható változás történt a francia külföldi tőkebefektetések földrajzi irányultságának tekintetében is a fejlett tőkés országokat illetően. 1960-ban Nyugat-Európára a közvetlen beruházások 86,4 százaléka jutott, 1978-ban viszont már csak 64,2 százalék. Ez alatt az időszak alatt az USA részesedése 5,4 százalékról 21,7 százalékra, Kanadáé 5,5 százalékról 8 százalékra, Japáné és Ausztráliáé együttesen 5,5 százalékra nőtt. A Nyugat-Európára jutó befektetések csökkenése mellett visszaesett az EGK-tagországok részesedése is, az 1960-as 61,1 százalékról 53,5 százalékra 1978-ban.

4. sz. táblázat

A külföldön eszközölt francia közvetlen befektetések ágazatonkénti megoszlása

	1968			1978		
	millió	frank	%	millió	frank	%
Mezőgazdaság	4		0,1	114		1,0
Energetika	1579		52,9	3 037		27,2
Ipar	628		21,1	4 500		40,2
Szállítás és távközlés	35		1,2	108		1,0
Szolgáltatások	627		21,0	3 133		28,0
Ingatlanok	111		3.7	288		2,6
Összesen	2984		100	11 180		100

Forrás: *Les investissements français à l'etranger et les investissements etrangers en France*, 54. old.

Annak ellenére, hogy a francia tőke fő befektetési helye továbbra is Nyugat-Európa marad, az utóbbi években igen megnőtt az észak-amerikai kontinens, különösen az USA jelentősége. A hatvanas évek elején a francia tőke alig egy tucatnyi amerikai iparvállalatot ellenőrzött, s a közvetlen befektetések nagysága körülbelül 95 millió dollár volt. 1978-ban viszont elérte az 1,9 milliárd, 1980-ban pedig a 2,8 milliárd dollárt.

Az USA-ban eszközölt egyre növekvő volumenű francia befektetések magyarázata a nagyobb befogadóképességű amerikai piacokban rejlik. A francia monopoltőkések arra is számítanak, hogy hozzáférhetnek az élenjáró technikához és technológiához, és kihasználhatják a magasabb kamatlábakat. A francia tőke behatolása az USA-ba a változó nyugat-európai társadalmi-politikai légkörrel, a szociális konfliktusok kiéleződésével, és a baloldali erők tömbjének számos országban, elsősorban magában Franciaországban való megerősödésével magyarázható.

A hatvanas évek közepéig a francia tőke alapvető részét az amerikai könnyűiparba, a hitelbank szektorba, ingatlanokba és a szolgáltatásokba invesztálták. Jelenleg a francia leányvállalatok forgalmának több mint 80 százaléka hat ágazat: a fémkohászat, az olaj és vegyipar, a szénbányászat, a gumiabroncs és az építőanyag-gyártás között oszlik meg.

A francia tőkének az USA-ba történő fokozott beáramlásával és a kulkereskedelmi stratégia irányváltásával kapcsolatos a Kanadában befektetett

* Az adatok forrása: *Annuaire statistique de la France*. Párizs, 1978, 681—682. old.

pénzeszközök növekedése. A francia monopoltőke Kanadát az amerikai piacra való betörés hídfőjének és a tőkebefektetés kedvező területének tekinti az utóbbi gazdag természeti kincseinek kiaknázására.

Az energia- és nyersanyagválságok időszakában a francia monopóliumok kibővítették terjeszkedésüket Ausztráliában, ahol a hatvanas évek közepétől intenzíven foglalkoznak a kőszén, a réz, a cink, az olaj, a gáz és egyéb ásványkincs-lelőhelyek feltárásával. „Ausztrália — jegyezte meg a *Le Nouvel économiste* c. francia hetilap — a befektetések igazi Eldorádója."*

A francia tőkebefektetések alapvetően két ágazatot céloznak — az alumíniumipart és a színes és ritka föld fémkohászatot.

A francia társaságok gyakran együttműködnek más tőkés országok monopóliumaival. Így például a több bauxitlelőhelyet ellenőrző Péchiney—Ugine—Kuhlmann cég ausztrál, holland és nyugatnémet cégekkel együtt alumíniumkombinátot épít Ausztráliában (a részvények nagyobb hányada, 35 százaléka, a franciák kezében van). A színesfém- és ritkaföldfém-kohászat terén a francia IMETAL az angol Rio-Tinto céggel működik együtt.

Az utóbbi években a francia tőke behatolt az ausztrál olaj-, gáz- és vegyiparba és az uránbányászatba is.

A hatvanas évek elején a francia tőke gyakorlatilag nem képviseltette magát Japánban. De amikor a japán monopóliumok elárasztották Nyugat-Európát, felülvizsgálták az odairányuló beruházások politikáját, amiben meghatározott szerepe volt a japán tőkebehozatali szabályok liberalizálásának is. Franciaország a közvetlen japán befektetések volumenét tekintve (1979-ben 44 millió dollár) a hatodik helyen áll. Főleg az értékesítés területén, a szervizszolgáltatásokban és a bankszektorban találhatók részben francia tőkével működő vállalatok, és csupán néhány monopólium alapított leányvállalatot a vegyiparban, a színesfémkohászatban és az építőanyaggyártásban. Nagy jelentőséggel bírnak és igen aktívak a francia repülőgép- és rakétagyártó konszernek is.

A franciák pozíciói meglehetősen

(l'Humanité)

gyengék az autó- és gépgyártásban, az elektronikában és az elektrotechnikában, lévén e területeken a japán cégek igen versenyképesek. Ezért a francia monopóliumok az egyenlő részvétel elvén együttműködést szorgalmaznak a japán cégekkel.

Az imperializmus egyéb központjaiban eszközölt francia befektetések nem kérdőjelezik meg Nyugat-Európa, mint hagyományos tőkebefektetési szféra jelentőségét. A franciák az európai kontinens minden országába exportálták tőkéjüket, de a legnagyobb hányadot Belgiumba, Luxemburgba, az NSZK-ba, Nagy-Britanniába és Svájcba. A francia tőke az első két országban már régtől fogva jelentős mértékben képviseltette magát, és a helyi tőkével összefonódva a legkülönbözőbb gazdasági ágazatokban vetette meg a lábát — a vas- és színesfémkohászatban, az energetikában, az elektrotechnikai . és vegyiparban, a kommunális ellátásban, az építőiparban, az ingatlanügyletekben, a szolgáltatási szférában és a hitelbank szektorban.

A hatvanas évektől kezdődően a francia tőke elkezd aktívan behatolni az NSZK piacára, ami a két ország között a közös piaci vezető szerepért fo-

* *Le Nouvel économiste*, 1980. V. 12., 73. old.

lyó harccal, Franciaországnak nagymértékű külkereskedelmi deficitjével függ össze az NSZK viszonylatában (ennek közvetlen beruházásai Franciaországba csaknem kétszer akkorák, mint a franciáké az NSZK-ba). Egy francia, nemzetközi kereskedelemmel foglalkozó folyóirat szerint Franciaország összes tőkebefektetéseinek 3,8 százaléka (1966) jutott az NSZK-ra, ami 1976-ban 5,6 százalékra növekedett, 1980-ban pedig — becsléseink szerint — elérte a 6 százalékot. Ezzel Franciaország az ötödik helyre tornázta fel magát. Csupán az 1973-tól 1978-ig eltelt időszak alatt az NSZK-ban eszközölt francia közvetlen befektetések értéke 252 millió frankról 751 millióra emelkedett, azaz megháromszorozódott.

A francia tőke pozíciója különösen a nyugatnémet színesfémkohászatban, a gumiiparban, az üveggyártásban, a kereskedelemben és a hitelbank szektorban szilárdult meg. Az utóbbi években a francia monopóliumok vegyesvállalatok alapításával mindinkább betörnek az elektrotechnikai és elektronikai iparba, a gépiparba, a szállítási eszközök gyártásába és az olajfeldolgozásba.

Miután Nagy-Britannia belépett a Közös Piacba, az oda irányuló francia tőkeexport hirtelen megugrott, és 1973 és 1978 között elérte az évi 897 millió frankot.* Az ötvenes évektől a hatvanas évek feléig a franciák tárca beruházásokat eszközöltek az ércbányászati vállalatokba, olajtrösztökbe, biztosítási és részvénytársaságokba és bankokba. A hetvenes évek elejétől fogva a feldolgozóipar került előtérbe. A hetvenes évek végén a francia közvetlen befektetések részaránya (az olajiparét nem számítva) a második legnagyobb volt (több mint 138 millió font sterling) az USA után (731,5 millió font sterling), megelőzve az NSZK-t (69,3 millió font sterling).

Jelentős mennyiségű francia tőke áramlik Hollandiába, Olaszországba és Spanyolországba. Míg korábban a pénzeszközök a holland fémkohászatban és -feldolgozásban, az építőanyag- és gumiabroncsgyártásban és az olajiparban összpontosultak, addig jelenleg a hollanddal összefogva és amerikai részvétellel a francia tőke behatol az elektronikába is.

Olaszország, mint francia tőkebefektetési lehetőség, fokozatosan elveszti II. világháború előtti jelentőségét. Ennek oka a gazdaság erős állami irányításában és az amerikai vállalatok fokozódó térhódításában rejlik. Ezért a francia tőke alapvetően, „kapilláris" utakon igyekszik behatolni az olasz piacra a kisvállalkozások megszerzése révén. Sok iparágban azonban még igen jelentős a francia befolyás. Erős tőke-összefonódás tapasztalható a francia és olasz autógyártó cégek, a bankok és a biztosítási társaságok esetében.

A francia tőke már a 19. század végén behatolt Spanyolországba, mégpedig először az ércbányászatba. Szilárdak pozíciói a színesfémkohászatban, a vegyiparban, a gumiabroncsgyártásban és a nehézgépgyártásban. A spanyol gazdaság korszerűsítése és az ágazatfejlesztés során az országban megvetették lábukat a francia autógyártó és elektrotechnikai cégek.

Különleges szerepet játszik Svájc, mint a francia befektetések elhelyezésének közvetítő központja. Egyre gyakrabban használják fel olyan országként, ahol a francia monopóliumok külföldi vállalatai irányítására pénzügyi holding-okat alapítanak. Az iparban a francia monopóliumokat viszonylag kisméretű gyógy- és illatszergyártó, vegyipari, elektronikai és gépgyártó, ipari gázt előállító és építkezési anyagokat termelő leányvállalat képviseli.

A francia burzsoázia tőkéjének jelentős részét svájci bankokban és egyéb hitelintézetekben helyezi el. A pénzeszközök beáramlása 1960 és 1980 között a hatszorosára nőtt és eléri a 600 milliárd frankot. A betéttulajdonosok száma 350 ezer, miközben a betétek kétharmada 65 ezer számlán van.**

Alapvető változások mentek végbe a fejlődő országokba exportált tőke irányultságában. A hetvenes években csökkent a volt afrikai francia gyarmatok részesedése és nőtt az OPEC-

* Az adat forrása: *Les investissements français à l'étranger et les investissements étrangers en France*, Annexe au rapport, 48—50. old.

** *Le Nouvel économiste*, 1982. II. 15., 32. old.

tagállamoké, a délkelet-ázsiai országoké (például Malaysiáé és Indonéziáé) és Latin-Amerikáé. Így az OPEC-országokba exportált tőke éves volumene 1973 és 1978 között 458 millió frankról 1245 millióra, azaz majdnem háromszorosára nőtt, míg a frankövezet országaiba exportálté 776 millióról 557 millió frankra csökkent. Az utóbbiaknak 1978-ban csupán Franciaország külföldi befektetéseinek 5 százaléka jutott, ellentétben az 1973-as 14 százalékkal.

Szerkezetét tekintve növekszik a feldolgozóiparba fektetett tőke aránya, főleg Latin-Amerikában. A pénzeszközök túlnyomó része Mexikóba, Argentínába, Kolumbiába, Panamába és Brazíliába irányul.

A jelenlegi körülmények között a francia tőke változtatott neokolonialista politikájának formáján és módszerein. Az exportált tőke a helyi tőke (állami és magántőke) bevonásával és a francia hatóságok széles körű támogatásával elsősorban közös vállalatokban realizálódik. Számos állami és közös intézetet alapítottak a fejlődő országokban. Ilyenek: a Fond d'Aide et de coopération (Segítségnyújtási és Együttműködési Alap), amely főleg a volt francia gyarmatoknak nyújtott állami „segítséget" finanszírozza, a Caisse Centrale de Coopération Economique (Gazdasági-együttműködési Központi Pénztár), amely fedezettel rendelkező kölcsönt ad a francia vállalatoknak a fejlődő országoknak nyújtandó hosszú lejáratú hitelekhez, a Compagnie Française d'Assurance pour le Commerce Extérieur (Francia Külkereskedelmi Biztosító Társaság), amely biztosítja a fejlődő országokba irányuló árukivitelt.

A hetvenes évek végére a fejlődő országokban befektetett tőke összvolumenéből 14,3 milliárd frank volt az állami „segítség", és 21,6 milliárd frank a magántőke export. Míg 1960-ban a fejlődő országokba invesztált pénzeszközök a bruttó nemzeti termék 2,15 százalékát alkották, addig 1979-ben már csak 1,52 százalékát, az állami „segítség" pedig 1,38 százalékról 0,59 százalékra csökkent. 1965 és 1967 között a fejlődő országokba irányuló közvetlen beruházások éves átlagának tekintetében Franciaország az USA (összvolumenének több mint 15 százaléka) után a második helyen állt, 1976-ra viszont az ötödik helyre szorult vissza Japán, az NSZK és Nagy-Britannia mögé.

(Le Monde)

A Gazdasági és Szociális Tanács, elemezve a francia tőke áramlását, több javaslatot tett. Kihangsúlyozta az USA-ba, Japánba és az NSZK-ba irányuló tőkekivitel növelésének fontosságát, mivel Franciaország kereskedelmi és pénzügyi mérlegében aránytalanságok mutatkoznak ezen országok viszonylatában.

*

Az új kormány szigorúbban ellenőrzi a befektetéseket, főleg a magántőke spekulatív exportját, és arra törekszik, hogy a külföldre irányuló tőkebefektetésekkel megszilárdítsa az ország tőkés világpiaci helyzetét. A kormány 1982 elején határozatban bízta meg a Nemzeti Hitelbankot az összes külföldi beruházások finanszírozásával. Elsősorban azokat a befektetéseket ösztönzik, amelyek elősegítik az áruexport fokozását és megszüntetik az USA-val, Japánnal és az NSZK-val szemben fennálló külkereskedelmi deficitet (1981-ben: 60 milliárd frank).

Francia üzleti és kormánykörök erőfeszítéseket tesznek a Japánba irányuló közvetlen beruházások növelése és az áruexport bővítése érdekében. A külföldi tőkével kapcsolatos kormánypolitika olyan kiegyensúlyozottabb külkereskedelmi kapcsolatokra törekszik, amelyek elősegítenék Franciaország gazdasági helyzetének javulását és a tőkés világgazdaságban elfoglalt helyének megszilárdítását.

(A szovjet folyóirat 1983/2. számából)

REINHARD CLAUSSNITZER

Franciaország: a gazdaságpolitika az osztályharc középpontjában

IPW Berichte

(RÖVIDÍTVE)

1981-ben — majdnem két éve — Franciaországban változás történt a hatalomban, s a háttérben mélyrehatóan gazdasági és társadalmi válságjelenségek húzódtak meg. A monopoltőke érdekeit leplezetlenül képviselő nagypolgári kormányt egy baloldali kabinet váltotta fel, amelytől sokat vártak és reméltek a lakosság széles tömegei, a munkásosztálytól a kispolgárságig. A rosszabbodó gazdasági és szociális létfeltételek és a polgári demokrácia csorbítása után kézzelfogható és pozitív változásokat vártak és reméltek, bár az új kormányt hatalomra segítő választók többségének társadalompolitikai orientációja korántsem volt egyértelmű és világos. A hatalom gyakorlásában 34 év után most újra részesedő Francia Kommunista Párt új szakasz kezdetéről beszél: „A mostani helyzet új perspektívákat nyit, ám bonyolult és ellentmondásos."

Egyrészt a gazdasági és szociálpolitikai feladatokat — abban a formában, ahogy azokat a választási program és kormánynyilatkozat tartalmazza — továbbra is tőkés termelési viszonyok között kell megvalósítani. Másrészt e feladat mégiscsak ellentétben áll egy állammonopolista kapitalizmusnak azzal a szociálpolitikailag reakciós változatával, amelynek ma a legszigorúbban az amerikai és az angol gyakorlat felel meg, de amely jelenleg rányomja bélyegét a fejlett tőkés országok többségének gazdaságpolitikájára is.

Ez az ellentmondás tükröződik a baloldali kormány gazdaságpolitikai szándékaiban, amelyek három fő területre koncentrálódnak:

először: A ciklikus válságok leküzdése és a tömeges munkanélküliség felszámolása érdekében hozandó „konjunktúrapolitikai" intézkedésekre. Manapság Franciaország az egyetlen nagyobb fejlett tőkés ipari állam, amelyben viszonylag jelentős — sőt egyáltalán konkrét — kísérletek történnek a tömeges munkanélküliség korlátozására.

másodszor: A gazdaság hozzáigazítására a tőke megváltozott értékesítési feltételeihez. Elsősorban az állami szektor bővítésével, a globális és szektorális tervezés megújításával kell a magántőkés profitérdekeket jobban összhangba hozni a népgazdasági követelményekkel mind belföldön, mind a világpiacon. Ennek eszköze az előkészületben levő „IX. terv" (1984—1988). A neokonzervatív doktrina szerint — a többi tőkésországban ezt az orientációt követik — éppen a reprivatizálás és a „szabadverseny" dicsőítése áll előtérben.

harmadszor: A vállalkozói önkény korlátozására az üzemekben, és a szakszervezeti jogok bővítésére. A többi tőkés országban, pl. az Egyesült Államokban, Japánban, Nagy-Britanniában és az NSZK-ban ezzel ellentétben a másik tendencia, a lecsépítés dominál.

Az osztályerők helyzete a gazdaságpolitikai harcban

Az említett gazdaságpolitikai tervek megvalósítása kezdettől fogva éles osztályütközeteket idézett elő. E küzdelemben a kormánypártoknak, tehát a Francia Szocialista Pártnak és a Francia Kommunista Pártnak a pol-

gári demokráciákhoz képest viszonylag erős pozícióik vannak.

A Szocialista Párt a baloldali kormány fő komponense. Kezében tartja az állami kulcspozíciókat és a nemzetgyűlésben az abszolút többséget.

A Szocialista Párt által meghatározott gazdaságpolitika új-keynesiánus koncepciókhoz kötődik, éspedig a keynesianizmus módosított változatához. Eszerint a válságot elsősorban a kereslet stabilizálásával igyekeznek megszüntetni — már amint ezt a polgári gazdaságelmélet értelmezi —, ugyanakkor nem fordítanak hátat az ún. kínálatra orientált politikának sem. Ehhez járulnak még azok az elképzelések, amelyeket a Francia Szocialista Párt a hetvenes évek végén és a nyolcvanas évek elején dolgozott ki és fejlesztett tovább, a ciklikus és strukturális gazdasági és politikai válságjelenségek halmozódásának és összefonódásának, valamint az NSZK-ban és az észak-európai országokban bevezetett szociáldemokrata reformkísérletek kudarcának láttán. Idetartoznak a „demokratikus tervezés" és ezzel összefüggésben az állami szektor bővítése, a gazdasági demokratizálásra vonatkozó elgondolások, a munkaidő rövidítésének különféle útjai és módjai, mint a munkanélküliség letörésének fő elemei, valamint az az elképzelés, hogy Franciaország vállaljon új szerepet a nemzetközi munkamegosztásban. Ugyanakkor e gazdaságpolitika alapkoncepciója szerint az államot a legkülönbözőbb osztályerők, tehát a baloldaliak is, a „változtatás eszközeként" használhatják. E nézetnek természetesen két oldala van. A kettősség abban rejlik, hogy egyrészt baloldali kormányzás esetén az állam aktív szerepet vállalhat a dolgozók érdekeinek védelmében. Másrészt az államnak végső soron semleges közvetítő szerepet kell vállalnia, ez pedig utal a gazdaságpolitika korlátaira, amely egyébként is csak a tőkés gazdaság keretei közt érvényesülhet.

A tőke és a munka harcában az FKP természetesen arra törekszik, hogy a kormányban való részvételét kihasználva erősítse a dolgozók érdekeinek megfelelő politikát, és igyekezzék megragadni minden erre kínálkozó lehetőséget. Az FKP és a kétmilliós tagságú legnagyobb szakszervezet, a CGT síkraszáll azért, hogy megtartsák a dolgozóknak tett választási ígéreteket, és olyan gazdaságpolitika megvalósítását szorgalmazzák, amely a dolgozók számára érezhető javulást hoz, ugyanakkor korlátozza a nemzeti érdekekkel ellentétes monopolista uralmat. A parlamenti erőviszonyok azonban korlátozzák az FKP lehetőségeit (a kormányban négy kommunista miniszter van) a döntési folyamat befolyásolásában. A párt lojális az új többséghez, e keretek közt azonban önálló, és védi is önállóságát.

A nagytőke kísérleteket tesz arra, hogy gazdasági ereje révén szabotálja a baloldali kormányprogram főbb elemeinek megvalósítását. Ezt igazolják a franciaországi események 1981 óta. A monopoltőke fegyvertárában megtalálható a francia gazdaság által igényelt anyagi eszközök megvonása — egy parlamenti bizottság több mint 30 milliárd frankra becsülte azt az összeget, amelyet a kormányváltozás óta illegális tőkemenekítés keretében vontak el, míg az adófizetés elodázásából 1981-ben kb. 90 milliárd frank hiány keletkezett —, a beruházások elutasítása, a halogató taktika a haladó törvények parlamenti vitáján, sőt a kommunistaellenes rágalmazás fokozása is.

Ennek hatásait erősíti a határokon túlról jövő nyomás. Minthogy más tőkés országokban drasztikusan leszállítják a béreket és a társadalmi juttatásokat, ezáltal csökkennek a termelési költségek. A francia iparral konkurrens monopóliumok szubvenciókban és adókedvezményekben, valamint egyéb támogatásban is részesülnek. Ezt a kamatpolitika és a szocialista országok ellen irányuló amerikai embargó-intézkedések sora egészíti ki, továbbá a monopóliumok számos csatornán át ható „szolidaritása" a baloldali kormány haladó intézkedéseivel szemben.

A baloldali kormány gazdaságpolitikájában mutatkozó problémák és az első eredmények

Két évvel a kormány átvétele után a baloldali erők gazdaságpolitikájának körvonalai egyrészt világosabbak, másrészt elmosódottabbak, mivel je-

lentősen megnövekedtek a politika megvalósítását gátló akadályok. A gazdaságpolitikai elképzelések valóra váltása során eddig elért eredmények és felbukkanó problémák, ellentmondások arról tanúskodnak, hogy Franciaországban és a tőkés világgazdaságban a hosszú távon ható válságfolyamat összefonódik a ciklikus gazdasági válsággal. E jelenségek a tőke és a munka, illetve a monopolburzsoázia és a dolgozók között, sőt a kormánytöbbségen belül kialakult, továbbá a szociálreformista, osztálybékét hirdető és az antimonopolista pozíciókban küzdő, illetve a hozzájuk közel álló erők közötti erőviszonyokat fejezik ki. A monopoltőke arra használja a jelenlegi ciklikus válság erősödő hatásait — mivel a negatív szociális körülmények nemcsak hogy továbbra is megmaradnak, hanem még tovább súlyosbodnak —, hogy megbuktassa vagy számukra kedvező irányba terelje az olyan hosszú távú terveket, mint amilyen az állami szektor bővítésével és a tervgazdálkodás bevezetésével végrehajtandó strukturális átalakítás, valamint a dolgozók demokratikus jogainak megszilárdítása.

A strukturális reformok bevezetésének és a demokratikus jogok kiterjesztésének elhúzódása és szakaszai

Számos ipari nagyvállalat, pénzintézet, a bankok jó részének államosítása kedvezőbb feltételeket teremtett a dolgozók érdekeit szolgáló állami beavatkozás növelésére a gazdaságban; a francia finánctőke birodalma szűkült. Azonban már az államosítások első szakasza is — az idevágó törvények parlamenti elfogadtatása — sokkal lassabban ment végbe a tervezettnél a polgári pártok obstrukciós stratégiája következtében, és az eredeti elképzeléshez képest kitérőket kellett tenni. A kormány struktúrapolitikájának megvalósítása szempontjából legalább ennyire fontos alábbi lépések is várattak magukra, vagy csak részben valósultak meg. Csak nagyon vontatottan haladt, illetve halad a vállalatok centralizálása és átalakítása főképpen a vegyiparban, az elektronikában, a hajóépítésben és a gépgyártásban. Hasonló jelenségek figyelhetők meg a fő beruházási programok megfogalmazásánál a kibővített állami szektorban, illetve e programok megvalósításában is. Ugyancsak nagyon akadozva ment végbe a vállalati vezető testületek bejelentett újjáalakítása. Sok vezető menedzser megőrizte előbbi pozícióját, ami lehetővé teszi a baloldali kormány gazdaságpolitikájának hátráltatását.

Hozzá sem fogtak még annak meghatározásához, hogy mi a szerepük az állami vállalatoknak a népgazdasági szintű programozás keretein belül, s nem történt meg a bank- és hitelélet előrejelzett reformja sem. A munkásosztály soraiban elégedetlenség tapasztalható elsősorban amiatt, hogy a tőkés racionalizálási folyamattal egyidőben fokozatosan szűnnek meg a munkahelyek. A legvilágosabban ez az acéliparban figyelhető meg. Tiltakoznak amiatt, hogy a külföldi beruházások e vállalatok stratégiájában változatlanul kiemelkedő helyen állnak, továbbá, hogy a magántőkés vállalatoknak lehetőségük nyílik az államosított üzemek leányvállalatainak felvásárlására.

Fokozódik a dolgozók harca a vállalkozói önkény és a munkásellenes rendőri intézkedések ellen. Ennek egyik legmarkánsabb példája a Citroën- és Talbot-művekben 1982 júliusában lezajlott összecsapás volt, amelynek eredményeképpen a dolgozók nemcsak béremelést és jobb munkafeltételeket harcoltak ki, hanem sikerült megerősíteniük a szakszervezeti érdekképviseletet is. Ezzel szemben csak nehezen halad előre annak a tervnek a megvalósítása, hogy parlamenti úton is bővítsék a szakszervezeti jogokat. 1982 májusában négy törvényjavaslatot terjesztettek elő, amelyek előirányozzák a szakszervezetek szerepének növelését főképp a bértarifatárgyalásoknál a kis- és közepes üzemekben, valamint a munkavédelem kérdéseiben. E törvényjavaslatok még az államosításoknál is nagyobb ellenállást váltanak ki az elkeseredett burzsoázia részéről, amelynek képviselői a parlamentben kb. 2000 módosító javaslatot nyújtottak be.

A ciklikus válság tartóssága és a külgazdasági nyomás fokozódása

A kormányváltozás egy ciklikus túltermelési válság idején ment végbe, amelynek tartama már most is jelentősen túlszárnyalja az 1974/75-ös válságét, és szociális következményei is súlyosabbak. Ugy tünt, hogy a válság 1981 elején érte el a mélypontját. 1981 második felében mutatkoztak a gazdasági élénkülés jelei, az év végén azonban a helyzet újra romlott. 1982 elején az ipari termelés indexe ismét elérte a válság mélypontján mért értéket. S azóta csak alig emelkedett valamennyit. 1982 őszén ez az index még mindig azt tanúsította, hogy tovább tart a depresszió. A munkanélküliek száma 1981/82-ben átlagosan 2 000 000 volt, több mint kétszerese az 1975-ösnek. Míg 1975 végén a munkaközvetítő hivatalokban egy meghirdetett állásra 10 nyilvántartott munkanélküli jutott, addig 6 évvel később majdnem 30. Ugyanezen időszakban az iparban 900 000 munkahely szünt meg. Míg a dolgozók az 1974/75-ös válság idején is kb. 4 százaléknyi reáljövedelem-emelkedést harcolhattak ki, addig 1982-ben a hivatalos adatok szerint is bekövetkezett a stagnálás, és mélypontra zuhant a bankbetétállomány. Lehet, hogy a baloldali kormányzat konjunktúrapolitikai intézkedései kezdetben hozzájárultak ahhoz, hogy a népgazdasági szinten mutatkozó növekedés lassulását meggátolják, a tömeges munkanélküliség fokozódását legalább lassítsák és, ha kismértékben is, de növeljék a reáljövedelmet és a magánfogyasztást. Nem sikerült azonban alapvetően serkenteni a gazdaságot és megfordítani az irányzatot a foglalkoztatás alakulásában. A mai Franciaország példáján is látható, hogy a tőkés gazdaság nem tudja kivonni magát öntörvénye, a válságciklus hatása alól. A baloldali kormány szabályozási lehetőségei is korlátozottak. Ráadásul mindehhez a polgári elődöktől „örökölt" szabályozók állnak csak rendelkezésére. A kibővített állami szektor potenciálja és az össztársadalmi méretekben való beruházás-szabályozás lehetősége, a tervezés és a dolgozók befolyása a demokratizmus mai keretei közt nem elegendő ahhoz, hogy hatálytalanítsa a tőkés gazdaság törvényszerűségeit.

Ezért a baloldali kormány gazdaságpolitikájában 1981/82-ben abból a reményből indult ki, hogy hamarosan a ciklikus fellendülés időszaka következik a tőkés világgazdaságban. Ezzel szemben tovább tartott a világgazdasági válság, mélyültek a gazdasági és társadalmi ellentmondások, éleződtek a tőkés államok érdekellentétei. Franciaország számára ez 1982-ben azt jelentette, hogy jelentősen rosszabbodott külgazdasági helyzete. Az export mennyisége az előző évhez képest csökkent, az import növekedett. A kereskedelmi mérleg deficitje 1982 szeptemberére 102 milliárd frankos rekordot ért el (az előző évben ez 52 milliárd volt). A legtekintélyesebb negatív szaldók épp a többi fejlett tőkés országgal folytatott kereskedelemben mutatkoztak (78 milliárd frank a tavalyi 40 milliárddal szemben).

Épp ilyen negatívan alakult a fizetési mérleg, amelynek deficitje 1982 első felében 40 milliárd frank volt, ugyanakkora tehát, mint az egész 1981. évi. Az európai valutarendszer (EMS) keretein belül többször is leértékelték a frankot: 1981 októberében 3 százalékkal, 1982 júliusában pedig 5,75 százalékkal (az Európai Valuta Egységhez, az ECU-hoz képest). Mindebből elsősorban a világpiacra orientált francia monopóliumok profitáltak. A baloldali kormánynak azonban le kellett faragnia az állami költségvetésből, és a dolgozóknak bele kellett törődniük a bérbefagyasztásba. Nem utolsósorban egy harmadik leértékelést elkerülendő — legalábbis 1983 első három hónapjában —, a francia állam 4 milliárd dollár értékű [ún. stand by (támogatási)] — hitelt vett föl szeptemberben az európai tőkepiacon — ez a legmagasabb kölcsön, amelyhez tőkés állam valaha folyamodott. Nagy-Britannia 1974-ben 2,5 milliárd dollárt kölcsönzött. Ezzel tovább nőtt Franciaország külső eladósodása, s valószínűleg már elérte a 40 milliárd dollárt.

Növekszik tehát a tőke drasztikusan romló értékesülési feltételeiből adódó nyomás és a monopoltőke ellenállása, s ez megnyilvánul a baloldali kormányzat rövid távra szóló gazdaságpolitikájának ellentmondásosságában

is. A tömeges munkanélküliség felszámolására, a vásárlóerő ösztönzésére és a beruházások bátorítására tett kísérletek azon intézkedések közé tartoznak, amelyek arra hivatottak, hogy elhárítsák a válságciklusnak a dolgozók helyzetét befolyásoló közvetlen hatásait.

A ciklikus válság meghaladásának politikája a monopoltőke fokozódó nyomása mellett

A munkanélküliség elleni harcban a baloldali kormányzat arra törekedett, hogy megfékezze az 1981/82-ben mutatkozó növekedést, 1983 és 1985 között pedig megfordítsa a tendenciát. Az elmúlt két évben azonban valójában a munkanélküliek száma tovább nőtt, ha kisebb mértékben is, mint más imperialista országokban.

A kormányhatalom átvétele óta egy sor közvetlen intézkedés történt, amelynek célja új munkaalkalmak teremtése volt:

— A kormányzat „szolidaritási egyezményeket" kötött a helyhatósági szervekkel és vállalatokkal, amelyek értelmében azok anyagi kiegyenlítést kapnak, ha megakadályozzák az elbocsátásokat, de új munkahelyeket is kell teremteniük, főleg fiatalok számára. 1982 októberéig e keretek között kb. 200 000 alkalmazottnak kellett idő előtt nyugdíjba mennie, vagy — ha lényegesen szűkebb körben is — rövidített munkaidőben dolgoznia; mindennek ellenére azonban csak kb. 20 000 új munkavállalást jegyeztek be.

— Rendeletileg egy órával csökkentették a heti munkaidőt és meghosszabbították az éves szabadságot. A hivatalos adatok szerint azonban, a várakozás ellenére még így sem sikerült új munkaalkalmakat teremteni. A szakszervezeteknek nagyobb erőfeszítéseket kell tenniük, hogy megakadályozzák a munkaadókat, akik a munkaidő-csökkentést bércsökkentéssel és a munka intenzitásának fokozásával akarják kompenzálni (pl. úgy, hogy eltörlik a pihenőidőket).

— A fiatalok munkanélküliségének felszámolásáról szóló terv, amely folytatása az előző kormány programjának, 1982 közepéig mintegy félmillió fiatalra terjedt ki. Miközben a vállalatok profitálnak az ezzel együtt járó szubvenciókból, a fiataloknak csak egy töredéke jut tartósan álláshoz. A kb. 2 000 000 munkanélküli közül továbbra is több mint fél millió a 18—21 éves fiatal, s ezek hatvan százaléka szakképesítéssel sem rendelkezik. A foglalkoztatási intézkedések súlypontja jelenleg azok számának a csökkentése, akik már több mint egy éve hiába keresnek munkát (1982 őszén kb. 500 000, ebből mintegy 180 ezren már két éve vannak munka nélkül).

— 1981/82-ben kb. 200 000 új állást kínált az államigazgatás és a közszolgáltatás (közigazgatás, rendőrség, nevelésügy). 1983-ra összesen 13 000 munkahely megteremtését irányozzák elő.

A kormány eredetileg a fogyasztás serkentésével akarta ösztönözni a beruházásokat és ezzel fellendíteni a gazdasági növekedést. Az első gazdaságpolitikai intézkedések közé tartozott a legalacsonyabb bérek, a nyugdíjak és a családi pótlékok emelése. Ezzel — hivatalos számítások szerint — kb. 35 milliárd frank pótlólagos vásárlóerőt teremtettek. Tartósan azonban ennek nem volt ösztönző hatása a konjunktúrára.

— Bár 1981 második felében nőtt a fizetőképes kereslet és hozzájárult ahhoz, hogy megállítsák az egyébként szinte mindegyik nyugat-európai országban megfigyelhető negatív tendenciát népgazdasági szinten, a magánfogyasztás azonban méreteit és hatását tekintve más gazdasági ágazatokra nézve korlátozott maradt. Tartós fogyasztási cikkekre koncentrálódott, főképp elektromos háztartási gépekre, szórakoztató-elektronikára és később gépkocsikra, amelyek piaci forgalmában 1980/81-ben drasztikus hanyatlás mutatkozott. A lakásépítés üteme ezzel szemben tovább lassult.

— A magántőke ipari beruházásainak várt felélénkülése helyett az import bővült. A francia tőke a kormány politikájára a beruházások csökkentésével és a tőkeexport fokozásával válaszolt, s eközben Franciaország versenytársai megszilárdíthatták piaci helyzetüket éppen egy olyan időszakban, amikor a kormány központi feladatként a francia áruk számára a „belső piac visszahódítását" hirdette meg.

— A belföldi és külföldi monopoltőke nyomására a kormányzat visszafogta a magánfogyasztás ösztönzésére tett intézkedéseit.

A beruházások serkentésére — a polgári sajtó állításaival ellentétben — számos intézkedést hoztak. Mintegy 50 százalékkal fokozták az ipari szubvenciók összegét az 1981-es állami költségvetés keretei közt (s hasonló nagyságrendben a rákövetkező évek költségvetésében is), jelentősen növelték a kutatásra és fejlesztésre fordítandó összegeket, támogatták az építőipart. Kedvező kamatfeltételekkel vehettek fel hiteleket a kis- és közepes vállalatok, és pénzügyi segítséget kapott egy sor gyenge versenyképességű iparág. Az FKP gazdaságtudósainak számításai szerint az állam csupán az 1981-es költségvetési évben legalább 175 milliárd frankot fordított a vállalatok közvetett és közvetlen finanszírozására. E nagyarányú állammonopolista tőkemobilizálás és -leértékelés ellenére a beruházások tovább csökkentek. Ennek lényegében három fő oka van:

— A tőke értékesítési válsága túl mély és átfogó, semhogy az állami beruházás-támogatás „hagyományos" eszközeivel és módszereivel rövidtávon meg lehessen szüntetni. Népgazdasági szinten a beruházási tevékenység (a bruttó termelő beruházások), a monopóliumok javára biztosított mind nagyobb támogatás ellenére is az 1970-es évek közepe óta (1976-ban 1982-höz képest) csak kb. 3 százalékkal nőtt. A növekedés elsősorban az energiagazdaságból és a tercier szektorból adódott, miközben az ipari beruházások ebben az időszakban kb. 15 százalékkal csökkentek.

— A gazdasági életben továbbra is a „tőke logikája" diktál, a rövidtávú rentabilitás, a magántőkés profit a döntő, és a megnövelt állami szektor vállalatai is a korábbival azonos stratégiát folytatnak a kormány által megszabott gazdasági irányvonallal szemben. A felhalmozott pénztőkének csak egy viszonylag csekély része válik reálisan, produktívan felhasznált tőkévé. Ezzel szemben hatalmas összegek folynak el spekulációs műveletekben, pl. a valutapiacon, a hitel- és ingatlanpiacokon, a tőzsdén, ahol vállalatokat vásárolnak belőle, illetve — és egyre inkább — külföldön fektetik be a tőkét. Az FKP *Economie et politique* című folyóiratában megjelent egyik elemzés tanúsága szerint vannak beruházási eszközök. A következő számadatok mégis magukért beszélnek: a magántőkés vállalatok kb. 400 milliárd frankos bruttó profitjából (1981) 87 milliárdot a részvényesek között osztottak szét osztalék gyanánt (ez 14 százalékkal több, mint tavaly), 135 milliárdot fizettek a bankoknak kamatok fejében (+32 százalék), s csak 121 milliárd állt rendelkezésre beruházásokra (—12 százalék).

— A monopóliumok nagy nyomást gyakorolnak a kormányra és a közvéleményre is „beruházási sztrájkokkal", közvetlen szabotázsakciókkal, pl. a szállítások leállításával, illetve késleltetésével, valamint nem utolsósorban azzal a tényeknek szögesen ellentmondó állítással, hogy a beruházási eszközöket a szocialisták használják föl. Mindezzel a monopóliumoknak az a céljuk, hogy gátolják a szakszervezeti jogok szélesítését az üzemekben, és lefaragják a szociális juttatásokat. Az elmúlt év azt mutatja, hogy a kormány egyre inkább enged a monopoltőke zsarolásának.

Új szakasz a baloldali kormány gazdaságpolitikájában

Már 1982 első félévében világosan látszott, hogy a gazdasági élénkülés elmarad, ezzel szemben éleződik az osztályharc. A dolgozók kiábrándultak, nyugtalankodtak és elégedetlenkedtek az 1981-ben ébredt reményeik és a helyzetük további romlása közötti ellentmondás láttán.

A vállalkozók szövetsége (CNPF) a kormány hibájául rótta fel, hogy a francia cégek veszítettek versenyképességükből, és termelési költségcsökkentő kedvezményeket követelt. A kis- és középvállalkozók, a parasztok, az orvosok és a „szabadfoglalkozásúak" jobboldali beállítottságú szervezetei látványos akciókkal igyekeztek nyugtalanságot szítani. Miután az 1982 januári nemzetgyűlési pótválasztások és a márciusi tartományi választások eredményei nekik kedveztek, a korábbinál hangosabban hallatták szavukat a polgári ellenzéki

pártok is. A „szocialista káoszba" alámerülő Franciaország sötét képét festik a falra, nem takarékoskodva a kormányellenes kirohanásokkal, támadásaik azonban főképp a kommunistáknak a kormányban való részvétele ellen irányulnak.

E helyzetben egyre hevesebbé válik a harc a gazdaságpolitikában követendő irány meghatározásának kérdésében a kormányt támogató pártokon, illetve tömegszervezeteken belül, valamint azok között. Itt két fő irányzat bontakozik ki:

Egyrészt az FKP, a CGT, sőt a Szocialista Párt egy része is támadja a monopóliumok gátlástalan profittörekvését, amely ellentétes a népgazdaság érdekeivel és a Franciaország előtt álló problémák magvát alkotja. Ennek alapján dolgozzák ki javaslataikat.

A második irányzat, amelyhez a Szocialista Párt mértékadó kormány- és parlamenti képviselői tartoznak, ugyancsak abból indul ki, hogy az egyes tőkék profitstrategiáit egy „terv" keretein belül állami koncepcióvá kell összedolgozni. Fő érveik mégis más színezetűek. Gazdaságpolitikai elképzeléseiket a nyugat-európai szocialista és szociáldemokrata pártok ismert téziseivel támasztják alá:

A hatvanas évek fejlesztési modelljének lehetőségei kimerültek; a hetvenes és nyolcvanas években megtörténik az átmenet egy új, technológiai korszakba. Franciaország gazdaságát és társadalmát hozzá kell igazítani a gazdasági rendszer változásához; e hozzáigazítás mély, hosszasan elnyúló, nemzetközi méretű válsággal jár együtt. Ebből a francia kormány számára az a szükségszerűség adódik, hogy előnyben részesítse az iparfejlesztést, a termelőapparátus erősítését, és eközben főleg a tudományos-technikai haladás ágazatait tartsa szem előtt. Csak így növelhető a gazdaság versenyképessége, ami a függetlenség, az életszínvonal biztosításának egyik előfeltétele. Ugyanakkor több éven át — legalábbis a „IX. terv" időszakában — „mértéktartásra" van szükség a jövedelempolitikában, azaz korlátozni kell a vásárlóerőt, s ha a legalacsonyabb béreket egyáltalán növelik, akkor is ez csak kismértékben lehetséges. A mostani „kemény politika" csak akkor érhet véget, ha egyértelműen megélénkül a világgazdaság. A válságos gazdasági helyzet „nemzeti összefogást" és mindenkitől „erőfeszítéseket" követel meg.

Az elmúlt évben ez az irányzat egyre nagyobb befolyásra tett szert a gyakorlati politikában.

1982 második felében megsokasodtak a gazdaságpolitikai intézkedések, s ezek lényegében a kormány által kitűzött három cél szerint osztályozhatók, amelyek 1983-ban, s valószínűleg később is, jelentősek lesznek:

A külgazdasági egyensúly helyreállítása — A baloldali kormány egyik legsürgetőbb feladatának tartja a francia gazdaság versenyképességének javítását. Ebben az összefüggésben a „belső piac visszahódítása" hosszútávú irányzat, s ennek célja, hogy ismét növelje a Franciaországban gyártott termékek részarányát, amely a konkurrencia nyomására és az egyoldalú világgazdaság-orientáció hatására főképp az elmúlt évtizedben csökkent. A közvetlen külgazdasági hatást célozza egy sor intézkedés a francia valuta elleni spekuláció letörésére, az export ösztönzésére és az import-expanzió korlátozására. Ezek az intézkedések, amilyeneket egyébként a korábbi kormányok is foganatosítottak, eddig megmaradtak az ún. szervezett szabadkereskedelem és az egyes árucsoportokat érintő protekcionista intézkedések határain belül. A növekvő külkereskedelmi mínusz egyenleg nyomására 1982 őszén az exportadó könnyítések és az energiatakarékosság mellett számos olyan, főképpen nem tarifális importkorlátozó rendszabályt léptettek életbe, amelyek bővítik a francia kormány protekcionista eszköztárát. Nem lehet azonban számolni azzal, hogy Franciaország, akár átmenetileg is, kilépjen az EMS-ből.

Harc az infláció ellen — Ennek eszközét a kormány az ár- és bérbefagyasztásban látta. Bár az árbefagyasztás tekintetében sok kivételes rendelkezés is érvényesült — a CGT adatai szerint a korlátozás nem terjedt ki a hivatalos árindexbe felvett áruk több mint egyharmadára —, az áremelkedés üteme lassult. A létfenntartási költségek emelkedése 1982 júliusában 13,5 százalékkal volt magasabb mint az előző év azonos időszakában, míg

októberben — 9,3 százalékkal. Ezzel sikerült elérni az 1982-re kitűzött — kb. évi 12 százalékos — szintet. 1983-ban az átlagos inflációs ráta tervezett értéke 8,3 százalék.

Az állami intézkedések magvát a bérbefagyasztás és a bérszabályozás képezi, amely nyitánya a jövedelempolitika újfajta irányításának. A cél az, hogy a nominálbérek a kormány által meghirdetett hivatalos létfenntartási költségnövekedés szerint alakuljanak. Ez azt jelenti, hogy a minimális jövedelmek kivételével nem várható a jövedelmek gyorsabb emelkedése.

A tőkefelhalmozás ösztönzése — Ennek érdekében a vállalkozókat egy sor komplex pénz- és adópolitikai intézkedéssel segitik, továbbá milliárdos nagyságrendű közvetlen befektetéseket is eszközölnek. Tehát az állami költségvetés 1983-ban is a beruházástámogatás jegyében áll. A nagyszabású ösztönzés ellenére a hivatalos prognózisok a bruttó termelő beruházások csekély növekedésével számolnak, mivel nem biztos, hogy a pénzügyi eszközöket valóban produktív célra fektetik be. Mindeddig nem sikerült keresztülvinni, hogy a vállalatok a támogatás fejében kötelező ígéreteket tegyenek.

Igaz-e, hogy a baloldali kormányzat gazdaságpolitikájában „hátraarcot" hajtott végre, amint azt a nyugatnémet polgári sajtó állítja?

Mitterrand elnök a „változás második szakaszának" kezdetéről beszélt, pontosabban annak elmélyítéséről és megszilárditásáról. Ennek során változatlan marad a politika, megmaradnak a célkitűzések. Mauroy miniszterelnök szintén hangsúlyozta, hogy a „kormány energikusan ragaszkodik alapvető céljaihoz... Ebben senki sem fog csalódni. Baloldali politikát folytatunk most és a jövőben is. Aki azt reméli, hogy másképp politizálunk, csalódni fog."

Az FKP a helyzet megítélésében abból indul ki, hogy az államositásokkal, a decentralizálással, a dolgozók jogainak kiterjesztésével és egy sor egyéb intézkedéssel — igy pl. a képzési feltételek javításával, valamint a kutatás és fejlesztés felértékelésével — kemény osztályharcban, tartós jellegű reformok valósultak meg, s ez jelentős

(U. S. News & World Report)

haladás. A párt 1982 őszén megerősitette részvételét a kormányban; az együttműködés felmondása a kormánypolitika jobboldali tendenciáit segitené érvényre jutni. A párt birálja azonban a kormány egyes rendelkezéseit — amit egyébként a Szocialista Párt soraiban is sokan megtesznek — és támogatja a CGT álláspontját, miszerint az adókönnyítés „ajándék a vállalkozóknak", a bérbefagyasztás „politikai hiba és gazdasági tévedés", a vásárlóerő csökkentése pedig elfogadhatatlan.

A további fejlődés sok tekintetben attól függ majd, hogyan alakulnak az osztályviszonyok Franciaországban. Sikerül-e a jobboldali szocialistáknak létrehozniuk egyfajta „társadalmipartneri konszenzust", amire eddig, a polgári kormányok idején még nem volt példa, vagy fokozódik-e a dolgozó tömegek aktivitása az antimonopolista, demokratikus jellegű intézkedések megvalósitásáért.

1983-ban az osztályharc Franciaországban fontos döntések előtt áll. A tervgazdálkodás és az iparpolitika alakulása — amelyet idén az 1984—1988-ig terjedő időszakra kell előkészíteni — sok tekintetben attól függ majd, mennyire sikerül érvényesíteni benne a dolgozók követeléseit és javaslatait. Ugyancsak idén esedékes a döntés a fegyverkezés- és katonapolitikai kérdésekről a nyolcvanas évek végéig terjedő időszakra, ennek pedig nemcsak az 1981-ben meghirdetett gazdaság- és szociálpolitika szempontjából van jelentősége, hanem nem utolsósorban befolyásolja Franciaország helyzetét a háború ellen és a békéért folyó küzdelemben.

(Az NDK-beli folyóirat 1983/3. számából)

JEAN-MARIE COLOMBANI

Le Monde

A valutarendszer átalakítása és politikai következményei

Március 20-án megegyezésre jutottak a nyugat-európai valutarendszerben érdekelt országok pénzügyminiszterei, leértékelték a francia frankot és az olasz lirát 2,5 százalékkal, az ir fontot 3,5 százalékkal, felértékelték a nyugatnémet márkát 5,5, a holland forintot 3,5, a dán koronát 2,5, a belga frankot 1,5 százalékkal.

Pierre Mauroy hangsúlyozta, hogy a valutarendszer átalakítása csupán az első lépés a gazdaság „teljes asszanálása" felé.

Új leosztás

Michel Jobert távozása a kormányból önmagában nem túl nagy jelentőségű esemény, mégis megérdemel egy kis figyelmet. Szemlélteti azt a számtalan nehézséget, amely az államfő előtt tornyosul.

Az első, mely a leglátványosabb és legkevésbé nyugtalanító közülük, a kommunikációs nehézség. Noha azt ígérték, hogy a hétéves elnöki mandátumnak, a helyhatósági választások másnapján kezdődött második szakaszában a hatalom nagyobb határozottságot mutat, az elmúlt hétre a nyilvánvaló határozatlanság és a vitathatatlan zavarodottság nyomta rá bélyegét. És ez a bizonytalanság csak növekedett, amikor vasárnap reggel bejelentették a külkereskedelmi miniszter távozását. Eredetileg ugyanis a miniszter elhatározását csak a kormányátalakítással és a brüsszeli tárgyalások befejeztével egy időben kívánták bejelenteni, a hír mégis nyilvánosságra került még mielőtt a két esemény közül bármelyik is bekövetkezett volna. A legkevesebb, ami ilyenkor feltehető, hogy vagy az egyeztető megbeszéléseken követtek el hibát, vagy a miniszter nem viselkedett elég „lovagiasan".

Ez az esemény azonban rávilágít egy másik nehézségre is, amely a többség belső egyensúlyát és az új kormány összetételét érinti. A március 6. és 13. között megtartott szavazások egyértelművé tették, hogy a baloldal a saját tagságára szűkült le. Az államfőnek ismét hozzá kell látnia ahhoz a munkához, amely befejezettnek tűnt 1981. május 10-én; a baloldal tömegbázisának szélesítéséhez, hogy biztosítsa magának a többséget. Újra az erők összevonásáról van szó.

Ám egyike azoknak, akiknek feladata lett volna, hogy a tömegbázis növelését elősegítse, elhagyja a kormányt. Ráadásul a körülmények arra késztetik azokat, akiknek a politikai nézetei jól beleillenek egy esetleges „összevonásba", hogy a szokásosnál kritikusabbak legyenek. „Most már meg van kötve a kezünk!" — sopánkodik Chaban-Delmas, neheztelve a kormányra, amiért az kompromittálta az ország függetlenségét. Végül pedig az ellenzék, amelyet félsikere vagy célkitűzéseihez képest — félbukása a községi választásokon, úgy tűnik, nagyobb szerénységre késztetett, most újra alkalmat talált arra, hogy kihasználja a helyzetet. „Franciaország gazdaságpolitikáját gyökeresen meg kell változtatni" — jelenti ki Chirac, míg François Léotárd a „hanyatlás állapotát mutató, megfogyatkozott és meggyengült" kormányról beszél.

Az ellenzék gyakran hivatkozik Franciaország elszigetelődésének veszélyére is. És ezt mondja Delors is, amikor szocialista elvbarátaihoz szól. Valójában Jobert távozása visszautal

arra az érdemi vitára, amely a baloldal köreiben folyt arról, hogy növeljék-e a megszigorításokat, másfelől arról, hogy miként lehetne leghatékonyabban csökkenteni az ország külkereskedelmi deficitjét.

Egyesek, mint Delors is, az EMS-tagság fenntartását ajánlják, és elfogadják a pénzügyi rendszer átrendezését ennek minden következményével együtt. Nyilvánvaló, hogy Delors zsebében ott lapul az újabb szigorítások tervezete. Ez a középosztályokat sújtó politika azt is jelenti, hogy a kormány beletörődött abba, hogy május 10-i választói közül sokan eltávolodtak már, és csak 1986-ra ad nekik találkozót. Ezt az időpontot pedig valószínűleg megelőzi egy kevésbé kemény időszak, miután megtörtént a gazdaság „teljes asszanálása".

Egy másik magatartás lényege, hogy visszautasit minden kompromisszumot az NSZK-val, amennyiben az elfogadhatatlannak ítélt gazdasági feltételekkel járna. Ez magával hozná a kilépést az EMS-ből is. Az EMS ellenzői elsősorban azt állapítják meg, hogy a baloldal hatalomra kerülése óta hozott időszakos intézkedések aláásták hitelét, és Franciaország 1982 júniusa óta tett erőfeszítései, hogy hagyományosabb politikát folytasson, nem győzték meg igazán a nemzetközi pénzügyi köröket. Ezért attól tartanak, hogy ha a frank az EMS-ben marad, Franciaország kénytelen lesz olyan politikát folytatni, amelynek következtében fejlődése partnerei növekedéséhez kötődik, vagyis lelassul azáltal, hogy a belső piacra támaszkodik, lényegesen megnövekszik a vállalatok csődbejutásának a veszélye, tehát a munkanélküliség is.

Ha kilépnek az EMS-ből mihelyt a frankot a bessz irányában (de vajon milyen szinten?) kezdik lebegtetni, ez lehetővé teszi behozatalainak automatikus lelassítását, főleg ha ezzel egyidőben védőintézkedéseket hoznak a leggyengébb gazdasági szektorok javára. Ez a lépés azonban távolról sem jár csupán előnyökkel, és úgy látszik, a köztársasági elnök sincs erről igazán meggyőződve. Egy ilyen lépés ugyanis azt jelentené, hogy a „nemzeti" lelkesedésre támaszkodva újra meg kell teremteni a május 10-i összefogást azokkal a partnerekkel szemben, akik nem hajlandók többé az együttműködő szerepére.

A különbség persze a gyakorlatban nem lenne ilyen világos a két forgatókönyv között. Egyik változatból sem látható, hogyan tudná Franciaország a fogyasztás csökkentésével lefaragni a külkereskedelmi deficitet. Egyébként mindkét változat megegyezik abban, hogy határozottan szembe kell szállni az inflációval, le kell szorítani a külkereskedelmi deficitet és megerősíteni az ipar kapacitását. Abban pedig nagyjából mindenki egyetért, hogy a választótestület nem annyira a szigorításokat kérdőjelezte meg, mint inkább annak megoszlását.

Nem szabad behódolni az NSZK-nak

Végül is mindenki úgy véli, hogy Németországot illetően ma az a legfontosabb, hogy ne hódoljunk be neki, hogy megakadályozzuk Franciaország térdre kényszerítését előtte. Senkit sem nyugtat meg az a tény, hogy a két brüsszeli találkozó alkalmat szolgáltat arra, hogy mint Mitterrand mondta „egyenesbe hozzák az európai kérdések együttesét". Mitterrand, Mauroy, Delors, Rocard és Fabius Európa iránti hitét már nem is kell bizonygatni. Mindenki meg van azonban arról győződve, hogy véget kell vetni annak a „kis játéknak", amelyet egyes kormányok űznek, amikor kinyilvánítják az európai együttműködésbe vetett hitüket és közben semmiféle konkrét javaslatot nem fogadnak el. Minden arra enged következtetni, hogy az Elysée palotában azt kívánják, a frank maradjon az EMS-ben. Delors brüsszeli tárgyalásai után megbeszéléseket folytatott a köztársasági elnökkel. Franciaország, úgy tűnik, hajlandó kompromisszumot kötni és elfogadni a frank 2,5 százalékos leértékelését és a nyugatnémet márka 5,5 százalékos felértékelését.

Bármi legyen is ezeknek a tárgyalásoknak a végeredménye, belpolitikai következményei mindenképpen súlyosak lesznek. Mitterrand könnyen elveszítheti azt a folyamatosságot, amelyet Pierre Mauroy tudott biztosítani a „kegyelmi állapot" és a szigor között.

(A francia napilap 1983. április 22-i számából)

Mexikói deklaráció a kulturális politikáról: Valósítsuk meg az egyetemes testvériség régi álmát!

Az UNESCO 1982-ben Mexikóban világkonferenciát (MONDIACULT) rendezett a kulturális politika tárgyában. A konferencia deklarációt fogadott el, amelynek érdemi részét az alábbiakban közöljük.

Abban a reményben, hogy az emberiség kulturális és szellemi céljai végül összetalálkoznak, a konferencia megállapítja:

— legtágabb értelmében a kultúra ma olyan szellemi és anyagi, értelmi és érzelmi vonások együttesének tekinthető, amelyek jellemzők egy társadalomra vagy társadalmi csoportra. Felöleli a művészeteken és az irodalmon kívül az emberek életmódját, alapvető jogait, az értékrendszereket, a hagyományokat és a hiedelmeket.

— a kultúra képesíti az embert arra, hogy önmagáról gondolkodjék. A kultúra tesz bennünket sajátosan emberi, ésszerű, ítélőképes és erkölcsileg elkötelezett lényekké. A kultúra segítségével különböztetjük meg az értékeket és döntjük el, mit választunk. Az ember a kultúra által fejezi ki magát, ébred öntudatra, ismeri fel magát befejezetlen tervként, vonja kétségbe saját teljesítményeit, keres fáradhatatlanul újabb jelentéseket, és alkot olyan műveket, amelyek túlnőnek rajta.

Következésképpen a konferencia ünnepélyesen leszögezi az alábbi elveket, amelyeknek irányitaniuk kell a kultúrpolitikát:

Kulturális azonosság

1. Minden kultúra páratlan és pótolhatatlan értékeket képvisel, mivel minden nép a hagyományai és kifejezési formái által nyilvánithatja ki a legteljesebben jelenlétét a világban.

2. A kulturális identitás erősitése tehát hozzájárul a népek felszabadulásához. Megfordítva: a fennhatóság minden formája tagadja vagy lejáratja ezt az identitást.

3. A kulturális azonosság ösztönző gazdagság, mely növeli az emberi nem kibontakozásának lehetőségeit, amennyiben minden népet, minden csoportot arra serkent, hogy múltjukból merítsenek, magukévá tegyék a saját jellegzetességeikkel összeegyeztethető külső jelenségeket és ily módon folytassák önmaguk alkotásának folyamatát.

4. Minden kultúra az emberiség közös örökségének részét képezi. Egy nép kulturális azonossága megújul és gyarapszik, ha érintkezésbe kerül más népek hagyományaival és értékeivel. A kultúra párbeszéd, eszmék és tapasztalatok cseréje, más értékek és hagyományok elismerése; elszigetelődésben kimerül és elhal.

5. Az általánost, az egyetemest egyetlen egyedi kultúra sem értelmezheti elvontan. A világ összes népeinek tapasztalataiból kel életre oly módon, hogy minden egyes nép kinyilvánítja a maga identitását. A kulturális azonosság és a kulturális különbözőség elválaszthatatlan egymástól.

6. A kulturális sajátosságok korántsem gátolják a népeket egyesítő általános értékek összeforrását, sőt elősegítik. Annak a ténynek a felismerése, hogy a sokféle kulturális azonosság közeledik egymáshoz ott, ahol ugyanakkor másféle hagyományok léteznek,

tehát éppen a lényegét alkotja a kulturális pluralizmusnak.

7. A nemzetközi közösség kötelességének tekinti, hogy őrködjék mindegyik nép kulturális azonosságának fenntartásán és védelmén.

8. Mindez arra indítja a kultúrpolitikát, hogy pártolja, bátorítsa és gyarapítsa mindegyik nép azonosságát és kulturális örökségét, s meghonosítsa a föltétlen tiszteletet és megbecsülést a kulturális kisebbségek és a világ többi kultúrája iránt. Az emberiség szegényebb lesz, ha valamely meghatározott csoport kultúráját félreismerik vagy elpusztítják.

9. El kell ismerni valamennyi kultúra egyenrangúságát és mindegyik népnek, mindegyik kulturális közösségnek azt a jogát, hogy érvényesítse, megóvja és tiszteletben tartsa kulturális azonosságát. (...)

Kultúra és demokrácia

17. Az egyetemes emberi jogok deklarációjának 27. cikkelye leszögezi: „mindenkinek joga van szabadon részt venni a közösség kulturális életében, élvezni a művészeteket és részesedni a tudományos haladásban, valamint a belőle eredő jótéteményekben". Az államoknak minden intézkedést meg kell tenniük e cél elérése érdekében.

18. A kultúra az egész közösségből jön létre és ahhoz kell visszatérnie: sem alkotása, sem jótéteménye nem lehet kiválasztottak osztályrésze. A kulturális demokrácia alapja az egyén és a társadalom legszélesebb körű részvétele a kulturális javak alkotási folyamatában és a kulturális élettel kapcsolatos döntésekben, éppúgy, mint a kultúra terjesztésében és élvezetében.

19. Főleg az a fontos, hogy új utak nyíljanak meg a politikai demokráciához, biztosítva az esélyek egyenlőségét a nevelés és a kultúra terén.

20. Decentralizálni kell a kulturális életet földrajzilag is és közigazgatásilag is, ügyelve arra, hogy a felelős intézmények tájékozottabbak legyenek a társadalom kulturális preferenciáiról, választásairól és szükségleteiről. Fontos tehát, hogy sokkal több alkalom adódjon a párbeszédre a lakosság és a kulturális szervezetek között.

21. A kultúra demokratizálása megköveteli elsősorban azoknak a helyeknek a decentralizálását, ahol művészeti alkotás folyik, és ahol a művészet alkotásait élvezni lehet. A demokratikus kultúrpolitika minden közösségnek és az egész népességnek lehetőséget nyújt a művészeti remekművek megtekintésére és a művészeti alkotás örömeinek átérzésére.

22. Ahhoz, hogy biztosítsuk valamennyi egyén részvételét a kulturális életben, ki kell küszöbölni mindazokat az egyenlőtlenségeket, amelyek a társadalmi származásból, helyzetből, a nevelésből, az életkorból, a nyelvből, a nemből, a vallási meggyőződésekből, az egészségi állapotból és az etnikai kisebbségi vagy szélső csoportokhoz való tartozásból fakadnak

A kulturális örökség

23. Egy nép kulturális öröksége képzőművészeinek, építészeinek, muzsikusainak, íróinak, tudósainak műveire terjed, valamint a nép lelkéből támadt névtelen alkotásokra és az életnek értelmet adó értékek összességére. Felöleli azokat az anyagi és nem-anyagi műveket, amelyek kifejezik e nép alkotóképességét, nyelvét, rítusait, hiteit, történelmi helyeit és emlékműveit, irodalmát, műtárgyait, levéltárait és könyvtárait.

24. Minden népnek joga és kötelessége védeni és óvni kulturális örökségét, mivel a társadalmak identitásukat azokban az értékekben találják meg, amelyek számukra az alkotó ihlet forrását jelentik.

25. A kulturális örökséget gyakran rongálta és pusztította az elhanyagolás, valamint az urbanizáció, az iparosítás és a technika behatolása. De még tűrhetetlenebbek azok a csapások, amelyeket a kulturális örökségre a gyarmatosítás, a fegyveres összetűzések, az idegen megszállás és az egyes országokra ráerőszakolt külső értékek mérnek. Mindezek hozzájárulnak ahhoz, hogy a népeket múltjukhoz fűző kötelékek megszakadjanak és a népek emlékezetéből a múlt kiessen. Kulturális örökségük megóvása és megbecsülése teszi lehetővé, hogy a népek megvédjék szuverenitásukat és függetlenségüket, s ezáltal érvényre juttassák és fejlesszék kulturális identitásukat.

26. A jogtalanul elvett művek visszaszolgáltatása származási országuknak a népek közti kulturális kapcsolatok egyik alapelve. Evégett a meglevő eszközöket, a nemzetközi megállapodásokat és határozatokat hatékonyságuk növelése érdekében erősíteni kellene.

Művészeti és szellemi alkotás, valamint művészeti nevelés

27. A kultúra felvirágzása elválaszthatatlan a népek függetlenségétől és éppígy az egyének szabadságától. A véleménynyilvánítás és a kifejezés szabadsága nélkülözhetetlen a művészek és az értelmiségiek alkotótevékenységéhez.

28. Okvetlenül szükséges olyan társadalmi és kulturális viszonyok megteremtése, amelyek megkönnyítik, ösztönzik és biztosítják a művészeti és szellemi alkotómunkát, minden politikai, ideológiai, gazdasági és szociális diszkrimináció, megkülönböztetés nélkül.

29. A művészeti nevelés fejlesztése és előmozdítása feltételezi a művészeti fogékonyság fejlesztésére irányuló szakprogramok kidolgozását, továbbá alkotó és terjesztő csoportok és intézmények támogatását, valamint olyan tevékenységek fejlesztését, amelyek arra hivatottak, hogy a közvéleményben tudatosítsák a művészet és a szellemi alkotás társadalmi jelentőségét.

A kultúra kapcsolata az oktatással, a tudománnyal és a kommunikációval

30. A globális társadalmi fejlődés megfelelő politikai irányvonalat követel a kultúra, a nevelés, a tudomány és a kommunikáció terén, hogy harmonikus egyensúly alakuljon ki a műszaki haladás és az emberiség szellemi és erkölcsi felemelkedése között.

31. A nevelés a legfőbb közvetítő eszköze a nemzeti és egyetemes kulturális értékeknek, s lehetővé teszi a tudományos és műszaki ismeretek elsajátítását anélkül, hogy csorbítaná a népek képességeit és értékeit.

32. Ma olyan átfogó és újító oktatásra van szükség, melynek nemcsak a tájékoztatás és ismeretek átadása a célja, hanem a formálás és megújítás is; olyan oktatásra, amely lehetővé teszi, hogy a növendékek tudomásul vegyék koruk és környezetük valóságát; egyszersmind elősegíti a személyiség kibontakozását, kineveli az önfegyelmet, a mások iránti tiszteletet, a társadalmi és nemzetközi szolidaritást; felkészíti az embereket a szervezésre és a termelésre, a javak előállítására és a valóban szükséges szolgáltatásokra; serkenti a megújulást és ösztönzi az alkotóképességet.

33. Fontos ebben a tekintetben a nemzeti nyelveknek mint a tudás terjesztőinek újraértékelése.

34. Az írástudatlanság felszámolása a népek kulturális fejlődéséhez elengedhetetlenül szükséges feltételnek tekintendő.

35. A természettudományok és a technikai ismeretek tanítását úgy kell felfogni, mint a kritikai szellem fejlesztésének kulturális folyamatát, és a népek fejlődési szükségleteitől függően be kell építeni az oktatási rendszerekbe.

36. A tájékoztatás, az eszmék és ismeretek szabad keringése, szélesebb körű és kiegyensúlyozottabb terjesztése, ami a tájékoztatás és az érintkezés új világrendjének egyik alapelvét alkotja, magában foglalja valamennyi nemzetnek azt a jogát, hogy ne csak fogadja, hanem tovább is adja a kulturális, nevelési, tudományos és műszaki üzeneteket.

37. A modern kommunikációs eszközöknek lehetővé kell tenniük a különböző országokban megfigyelhető kulturális események alakulására vonatkozó tárgyilagos tájékoztatást anélkül, hogy ezáltal csorbítanák a nemzetek alkotási szabadságát és kulturális identitását.

38. Az utóbbi évek technológiai haladásával együtt járt a kulturális iparágak fejlődése. Ezek az iparágak — a kulturális javak terjesztési lehetőségei megsokszorozódásának csodálatos eszközei — mindamellett átalakulhatnak a kulturális függés és elidegenülés forrásaivá a maguk országában éppúgy, mint más országokban, ha bármily szervezési és ellenőrzési formában félreismerik a társadalom hagyományos értékeit és olyan reményeket és törekvéseket ébresztenek, amelyek nem felelnek meg a társadalom reális fejlődési szükségleteinek. Másrészt a belső eredetű kulturális iparágak hiánya, főleg a fejlődő országokban,

együtt járhat a kulturális függéssel és elidegenüléssel.

39. Fontos tehát a kulturális iparágak meghonosításának támogatása kétoldalú vagy többoldalú segélyprogramok révén azokban az országokban, ahol hiányoznak, ügyelve minden esetben arra, hogy a kulturális javak előállítása és terjesztése megfeleljen mindegyik társadalom átfogó fejlődési szükségleteinek.

40. A modern kommunikációs eszközök ma alapvető szerepet játszanak a kulturális nevelés és terjesztés terén. A társadalomnak tehát igyekeznie kell a termelés és a közvetítés új technikai eszközeit oly módon felhasználni, hogy azok a valódi egyéni és közösségi fejlődést szolgálják és elősegítsék a nemzetek függetlenségét szuverenitásuk megóvása és a világbéke megszilárdítása útján.

41. A kultúra minden igazi fejlődés szükséges alapzata. A társadalomnak jelentős erőfeszítéseket kell kifejtenie a kulturális tevékenységek tervezése, irányítása és finanszírozása érdekében. Ebből a célból tekintetbe kellene venni minden egyes társadalom szükségleteit és problémáit, s biztosítani egyúttal a kulturális alkotáshoz szükséges szabadságot tartalmában és orientációjában egyaránt.

42. A tagállamok kulturális fejlődésének hatékonysága érdekében növelni kell az e célra szánt költségelőirányzatokat és a lehető legnagyobb mértékben hasznosítani kell a különféle források pénzalapjait. Szintúgy fokozni kell a fejlesztési feladatok teljesítésével foglalkozó személyi állomány kialakítását a kultúra tervezése és adminisztrációja terén.

A nemzetközi kulturális együttműködés

43. Nagyon fontos az ember alkotó tevékenysége, valamint az egyén és a társadalom teljes kibontakozása érdekében az eszmék és ismeretek legszélesebb körű terjesztésének biztosítása, a kultúrák közti csere és találkozás alapján.

44. Az együttműködés és megértés a kisebb és nagyobb térségek között, valamint a legkiterjedtebb nemzeti régiók között igen lényeges, mert csak így alakulhat ki a nemzetek egymás iránti tiszteletének, bizalmának, valamint a párbeszédnek és a békének a légköre. E légkör megteremtése érdekében enyhíteni kell és ki kell küszöbölni a jelenlegi feszültségeket és konfliktusokat, meg kell állítani a fegyverkezési hajszát és megvalósítani a leszerelést.

45. A konferencia ünnepélyesen újra megerősíti az ENSZ nevelésügyi, tudományos és kulturális szervezete közgyűlésének tizennegyedik ülésszakán a kulturális együttműködés elveiről elfogadott deklaráció érvényét és alkalmazhatóságát.

46. A nemzetközi kulturális együttműködésnek minden egyes kultúra kulturális azonossága, rangja és értéke iránti tiszteleten kell alapulnia, továbbá a függetlenség, a nemzeti szuverenitás és a be nem avatkozás tiszteletben tartásán. Ennek következtében a nemzetek közti együttműködésnek el kell kerülnie az alárendelés minden formáját vagy egyik kultúrának egy másikkal való helyettesítését. Továbbá elengedhetetlenül szükséges újra kiegyensúlyozni a kulturális cserét és együttműködést azért, hogy a kevésbé ismert kultúrák, főképpen néhány fejlődő országéi valamennyi országban a legnagyobb mértékben elterjedjenek.

47. A kultúra, a tudomány és a nevelés kiterjedése és kölcsönös hatása arra hivatott, hogy megerősítse a békét, tiszteletet szerezzen az emberi jogoknak, hozzájáruljon a gyarmati rendszer, az újgyarmatosítás, a fajgyűlölet, az *apartheid* és minden rendű és rangú agresszió, uralom vagy beavatkozás megszűnéséhez. A kulturális együttműködésnek egyszersmind elő kell segítenie a leszerelés számára kedvező nemzetközi légkör kialakulását, a fegyverkezésre fordított emberi erők és óriási összegek építő célokat szolgáljanak, olyanokat, mint a kulturális, tudományos és műszaki fejlesztés programjai.

48. Változatossá kell tenni és előmozdítani a nemzetközi kulturális együttműködést a különböző szakterületeket kölcsönösen érintő keretben, tekintetbe véve a kulturális szolgálatokra kiképzett személyi állomány kialakítását. (...)

(Az UNESCO folyóiratának 1983. 1. számából)

NEMZETKÖZI ESEMÉNYNAPTÁR

MÁRCIUS

1. A **Közös Piac** külügyminiszterei Bonnban tanácskoztak, és bár korábbi *fenntartásaikon nem változtattak*, pozitívan ítélték meg a kelet—nyugati kapcsolatok jövőjét. Sürgették a PFSZ részvételét a Közel-Kelet jövőjéről folytatandó tárgyalásokon, egyaránt támogatva az arab és az amerikai rendezési elképzeléseket.

Kuba megállapodást írt alá 1982. szeptember és 1983. december között esedékes tőkés adósságai 95 százalékának átütemezéséről. Három és fél év türelmi idő után öt év alatt kell visszafizetnie az adósságokat.

Moszkvában megkezdték a szovjet—kínai külügyminiszter-helyettesi konzultációk második fordulóját a két ország kapcsolatainak normalizálásáról. Az első fordulót 1982 októberében tartották Pekingben.

Az **Öböl menti Együttműködési Tanács** hat arab országa által 1981. novemberében aláírt integrációs megállapodás első része érvénybe lépett. Eszerint megszüntetik az egymás közti kereskedelmi akadályokat, nem rónak ki vámot a mezőgazdasági cikkekre, szabadon, illetékmentesen használják egymás kikötőit, és lehetővé teszik, hogy állampolgáraik bármelyik országban tevékenységet folytassanak.

Az **amerikai** acélipari szakszervezeti vezetők, elfogadva az iparág új kollektív szerződéseit, az inflációs bérkorrekció és a fizetett szabadság megszüntetéséhez, valamint kilencszázalékos bércsökkentéshez adták hozzájárulásukat.

A **japán** Nissan autógyár vezetői és 73 000 fős szakszervezete között szokatlan megállapodás jött létre: meggyorsítják a mikroelektronikai vívmányok, köztük a robotok bevezetését, de a gyár dolgozóinak teljes védettséget biztosítanak: nem bocsáthatók el, nem helyezhetők alacsonyabb munkakörbe, bérük sem csökkenhet. A tizenkét hónapra szóló megállapodás közös egyetértéssel automatikusan meghosszabbítható.

2. **Olaszország Kommunista Pártja** március 2—6-án tartotta meg XVI. kongresszusát, amelynek központi vitatémája a kereszténydemokrata hatalmi rendszer helyére állítandó „demokratikus alternatíva" volt, ezen belül a szocialistákkal való együttműködés kérdése. Az új KB egyhangúlag megerősítette tisztében Enrico Berlinguer főtitkárt.

Az **USA** volt elnöke, Jimmy Carter 17 napos közel-keleti látogatásra indult. A magánjellegűnek nevezett út során találkozott a térség vezető politikusaival — két ciszjordániai palesztin politikussal is —, megpróbálva meggyőzni partnereit, hogy a palesztin kérdést a Reagan javasolta módon, Jordániával társult önkormányzattal kell megoldani.

Az **indiai** központi kormány Assam államban különleges jogokkal ruházta fel a hadsereget, ahol a nap folyamán további 45 személy vesztette életét a helyi lakosok és a bangladesi bevándorlók közötti összecsapásokban. Az újabb terrorhullám azt követően bontakozott ki, hogy a bevándorlók szavazati jogot kaptak.

A **bolgár** BTA hírügynökség visszautasította az olasz hatóságok vádjait, amelyek alapján három hónap után ismét eljárást indítanak Szergej Antonov bolgár állampolgár ellen. A II. János Pál pápa elleni merénylet elkövetőjének, Mehmet Ali Agcának vallomása alapján vádolják azzal, hogy részt vett egy Lech Walesa ellen tervezett merénylet előkészületeiben.

3. Az **OPEC** tagállamainak olajminiszterei — teljes számban március 7-től — konferenciát kezdtek Londonban. Az új, 34 dollár helyett 29 dolláros alapárban és a termelési kvótákban március 14-én sikerült megállapodni. Az 1983. évi termelést napi 17,5 millió barrelben szabták meg. Az egyes országok közül csak Szaúd-Arábiának és Indonéziának kell jelentősen csökkentenie olajtermelését, Irán viszont napi 1,2 millióról 2,2 millióra növelheti.

Mexikó 5 milliárd dolláros hitelmegállapodást írt alá 530 nyugati bankkal. A 6 éves visszafizetést 3 év múlva kell megkezdeni.

II. János Pál pápa 9 napos közép-amerikai körútja első állomására, Costa Ricába érkezett. Ezenkívül látogatást tett Salvadorban, Nicaraguában, Panamában, Guatemalában, Hondurasban, Belizében és Haitiben, ahol megnyitotta a latin-amerikai püspöki konferencia XIX. ülésszakát. Az olasz sajtó a csalódottság hangján kommentálta a pápa útját amiatt, amit az OKP lapja, a „L'Unità" úgy fogalmazott, hogy a pápa útját „elvont semlegesség és a társadalmi-politikai ellentétektől való távolság jellemezte".

4. A **zimbabwei** kormányerők eredményes akciókat hajtottak végre március 4—6-án a kormányellenes erők felszámolásának céljával — közölte március 7-én egy kormányszóvivő, aki visszautasította Joshua Nkomónak, az ellenzékben levő ZAPU elnökének állítását, miszerint őt és szervezetét akarják megsemmisíteni. Nkomo március 9-én a szomszédos Botswanába menekült, de nem kért menedékjogot, ideiglenesen szándékozik ott maradni.

Az **amerikai** képviselőház 4,9 milliárd dolláros tervezetet hagyott jóvá, amelynek keretében mintegy 1 millió munkanélküli juthat ideiglenes foglalkozáshoz. A program része egy ötmilliárd dolláros pénzalap is, amely a munkanélküli segélyek zökkenőmentes folyósítását teszi lehetővé.

5. A **jugoszláv** szövetségi kormány ismét emelte számos élelmiszer, valamint a szén és a villanyáram árát — ezúttal előzetesen egyeztetve a szakszervezetekkel.

Az **amerikai** elnök bejelentette, hogy 1983. június 30-ával megvonja a legnagyobb kedvezmény elvét Romániától, ha az nem vonja vissza az országból történő kivándorlást szabályozó 1982. november 1-i rendeletét.

Ausztráliában az idő előtti választásokon a Munkáspárt aratott győzelmet Robert Hawke vezetésével, aki egyébként február 8-án vette át a pártvezéri tisztet William Haydentől.

6. Az **NSZK-ban** parlamenti választásokat tartottak. A pártokra adott szavazatok százalékos megoszlása a következő (zárójelben az 1980-as választási eredmények): CDU—CSU 48,8 (44,5), SPD 38,2 (42,9), FDP 6,9 (10,6), Zöldek 5,6 (1,5), egyéb 0,5 (0,5). A Bundestagbeli mandátumok száma: CDU—CSU 244, SPD 193, FDP 34, Zöldek 27.

Franciaországban községtanácsi választásokat tartottak. A március 13-i második fordulóval együtt a baloldal 31, 30 000-nél több lakosú városban veszítette el többségét, egyet elhódított a jobboldaltól.

7. **Új-Delhiben** tartották március 7—12. között az el nem kötelezett országok mozgalmának VII. csúcsértekezletét, amelyen Kambodzsa helye betöltetlen maradt. Bár egy nappal tovább tanácskoztak a tervezettnél, a résztvevők néhány kérdésben nem tudtak megegyezni. Így a két év múlva tartandó külügyminiszteri értekezlet elé utalták a következő értekezlet színhelyének kijelölését, és nem született egyetértés abban sem, hogyan foglaljanak állást Irán és Irak háborújában. A zárónyilatkozat, bizonyos mértékig egyenlőséget téve a nagyhatalmak között, elveti „az elrettentés, az erőegyensúly és a befolyási övezetek elavult, szűk látókörű politikáját", ugyanakkor számos kérdésben határozottan elítéli az USA politikáját. A fejlődő országok eladósodását elemezve (540 milliárd dollár, valamint évi kb. 106 milliárd kamatteher) a dokumentum sürgeti, hogy az adósságok átütemezésére dolgozzanak ki „átfogó, méltányos" kereteket.

A **szovjet** hatóságok tetten érték Richard Osborne-t, az USA moszkvai nagykövetségének első titkárát, amint kémtevékenységre szolgáló rádiókészülékkel dolgozott. A diplomatát kiutasították az országból.

Nagy-Britanniában folytatott megbeszéléseket a kormány és az üzleti élet képviselőivel március 7—11-én Marjai József magyar miniszterelnök-helyettes, akit fogadott Margaret Thatcher kormányfő is.

8. **Egyiptomi—jordániai** csúcstalálkozóra került sor Új-Delhiben, az el nem kötelezettek konferenciájának színhelyén. A Camp David-i megállapodás aláírása óta ez volt az első eset, hogy az Egyiptommal szakító

arab országok vezetői közül valamelyik felvette vele a kapcsolatot. A megbeszélésen a palesztin kérdésről, Libanonról, valamint az iráni—iraki háborúról volt szó.

Az **USA** szenátusának kulügyi bizottsága — szembehelyezkedve a kormányzattal — nagy többséggel elfogadta a nukleáris arzenálok befagyasztására irányuló törvényjavaslatot. A kormányzat kampányt kezdett a szenátusi állásfoglalást támogató közvélemény „megdolgozására".

A **lengyelországi** Wrocławban rendbontási kísérletekre került sor. A hatóságok 43 résztvevőt őrizetbe vettek.

9. A **szíriai** tájékoztatási miniszter bejelentése szerint kormánya nem ellenzi, hogy az izraeli csapatokkal egyidőben vonja ki erőit Libanonból.

Törökország jugoszláviai nagykövete, Galip Balkar ellen halálos merényletet követett el Az Örmény Népirtás Birálóinak Kommandói nevű illegális szervezet Belgrádban. A terroristákat elfogták.

Az **olasz** külügyminisztert, Emilio Colombót washingtoni tárgyalásai során fogadta Ronald Reagan amerikai elnök is. Colombo Olaszország támogatásáról biztosította a „nullamegoldás" amerikai tervét a genfi fegyverzetkorlátozási tárgyalásokon, de kérte az elnököt, kormánya dolgozzon ki új javaslatot a genfi tárgyalások előmozdítása érdekében.

Nagy-Britannia mintegy 200 ezer szénbányásza szavazással utasította el a bányász-szakszervezet vezetőinek felhívását, hogy lépjenek sztrájkba a dél-walesi gazdaságtalan bányák tervezett bezárása miatt.

10. A **bécsi** közép-európai haderőcsökkentési tárgyalásokon felszólaló amerikai képviselő nem találta kielégítőnek a szocialista országok február 17-i javaslatában ajánlott ellenőrzési intézkedéseket. Szerinte a csökkentés egész területén ellenőrzési pontokat kellene felállítani Egyebekben hangoztatta, hogy a NATO-országok folytatják a javaslat alapos tanulmányozását.

Indonéziában a parlament közfelkiáltással újabb öt évre ismét Suharto jelenlegi elnököt választotta meg államfőnek.

Svédországban a fémipari dolgozók szakszervezete külön kötött bérmegállapodást a munkáltatókkal, ezzel megtörve a központi bértárgyalások 28 éves hagyományát.

11. Az **Egyesült Államok** elnöke, Ronald Reagan rendeletileg kétszáz mérföld távolságra terjesztette ki az USA parti vizeinek határát.

A **jugoszláv** „Tanjug" hírügynökség jelentette, hogy az 1981. március 11-i koszovói ellenforradalmi megmozdulások évfordulóján albán nacionalisták incidenseket robbantottak ki Pristinán és még két helyen.

12. **Angolában** az UNITA nevű kormányellenes szervezet csehszlovák szakembereket rabolt el családjukkal együtt, összesen 64 személyt. A szervezet az angolai kormány által korábban letartóztatott brit zsoldosok szabadon bocsátását követeli értük. A hónap végéig nem dőlt el a túszok sorsa.

13. A **lengyelországi** Gdanskban, Wrocławban. Kaliszban és Varsóban is illegális gyülések és felvonulások szervezésére történtek kísérletek pár száz fő részvételével. Az egybegyültek többsége a rendfenntartó erők felhívására szétoszlott, több személyt őrizetbe vettek.

14. **Moszkvában** tanácskoztak március 14—15-én Bulgária, Csehszlovákia, Kuba, Laosz, Lengyelország, Magyarország, Mongólia, az NDK, Románia, a Szovjetunió és Vietnam kommunista és munkáspártjainak ideológiai és nemzetközi kérdésekkel foglalkozó titkárai. Átfogó eszmecserét folytattak azokról az időszerű feladatokról, amelyek elsősorban a Varsói Szerződés politikai tanácskozó testületének prágai tanácskozásakor kidolgozott javaslatai megvalósításával kapcsolatosak. Megelégedéssel állapitották meg, hogy e javaslatok kedvező nemzetközi visszhangot keltettek.

15. **Libanonban** fegyveres támadás érte a négynemzetiségű bejrúti haderő egységeit azt követően, hogy Amin Gemajel libanoni elnök létszámuk felemelését kérte; tizenketten megsebesültek. A támadásért egy eddig ismeretlen, Szent iszlám háború nevű csoport vállalta a felelősséget.

Az **izraeli** kormány Mose Levi vezérőrnagyot nevezte ki az áprilisban

nyugalomba vonuló Rafael Ejtan tábornok, vezérkari főnök helyébe.

16. **Moszkvába** érkezett háromnapos látogatásra Abdusszalam Dzsallud, a Líbiai Arab Szocialista Népi Állam forradalmi vezetőségének tagja, aki Nyikolaj Tyihonov szovjet miniszterelnökkel folytatott megbeszéléseket.

A **brit** kormányfővel és más vezetőkkel tárgyalt Londonban Moran spanyol külügyminiszter március 16—17-én. A felek nem jutottak előbbre a gibraltári határ teljes megnyitásának ügyében.

A **Szovjetunió** március 1-től visszamenőleg barrelenként 28 dollárra csökkentette Finnországba exportált olajának árát. Finnország a szovjet olaj legnagyobb nyugati fogyasztója évi 8 millió tonnával.

17. **Kínában** 15—17 év börtönre ítéltek három volt diákvezetőt, akik a „kulturális forradalom" idején a pekingi egyetemek és főiskolák vörösgárdista alakulatainak voltak a vezetői.

Nyugat-Berlinben CDU—FDP koalíció jött létre a szenátusban. A CDU eddig kisebbségben kormányzott.

18. **Tunéziába** érkezett háromnapos látogatásra Bendzsedid Sadli algériai államfő. Látogatása újabb lépés a Maghreb-országok egymás közötti viszonyainak javítására.

19. **Szaúd-Arábia** — kommentárok szerint az OPEC olajárcsökkentésével összefüggésben — indokolás nélkül visszamondta két japán nagyvállalatnak szóló, közel 800 millió dolláros megrendelését.

A **nyugatnémet** SPD vezetősége kétnapos tanácskozást kezdett Nyugat-Berlinben, amelyen a választási vereség okait elemezte, megállapítva, hogy főként a párt gazdaságpolitikája nem nyerte meg a választók tetszését.

20. **Finnországban** kétnapos parlamenti választások kezdődtek; a mandátumok megoszlása a következő (zárójelben a változás az 1979-es választásokhoz képest): Finn Szociáldemokrata Párt 57 (+5); Finn Népi Demokratikus Szövetség 27 (—8); Nemzeti Koalíciós Párt 44 (—3); Centrumpárt—Liberális Néppárt 38 (—2); Finn Falusi Párt 17 (+10); Svéd Néppárt 11 (+1). A fennmaradó 6 mandátumon három kisebb párt osztozik.

21. A **Közös Piac** tagországainak külügyminiszterei megállapodtak a nyugat-európai pénzügyi rendszer, az EMS tagvalutái középárfolyamainak rendezéséről, ennek során kompromisszumos megoldásként többek között a nyugatnémet márkát 5,5 százalékkal fel-, a francia frankot és az olasz lírát 2,5 százalékkal leértékelik, ezzel meggátolva a valutarendszer felbomlását.

Jugoszláviába érkezett ötnapos látogatásra Nyikolaj Tyihonov szovjet miniszterelnök, aki főleg a két ország gazdasági együttműködéséről valamint időszerű nemzetközi kérdésekről tárgyalt a jugoszláv kormány elnökével, Milka Planinccsal. A felek dokumentumot írtak alá az 1990-ig szóló gazdasági és műszaki-tudományos együttműködési program fő irányairól és aláírták az 1983. évre szóló olajmegállapodást. Eszerint Jugoszlávia 5,35 millió tonna szovjet olajat és olajterméket vásárol, 20%-kal többet, mint 1982-ben.

22. **Franciaországban** — ismét Pierre Mauroy vezetésével — új kormány alakult az eddigi 44 helyett 15 miniszterrel. A kulcspontokon történt néhány fontosabb változás, hogy az iparügyi és kutatási tárcát a korábbi költségvetési miniszter, Laurent Fabius, a mezőgazdasági tárcát a korábbi tervezési államminiszter, Michel Rocard vette át. Az FKP Charles Fiterman közlekedési és Marcel Rigout szakképzési miniszter révén képviselteti magát a kormányban. Mitterrand elnök március 23-i televíziós beszédében a munkanélküliség, az infláció és a külkereskedelmi hiány elleni harcot jelölte meg az új kormány fő feladatának. Beszédéből ugyanakkor hiányzott, hogy mindezt milyen úton kívánja megvalósítani.

A **NATO** hadügyminiszterei a portugáliai Vilamourában kétnapos tanácskozást kezdtek, amelynek középpontjában az európai közép-hatótávolságú atomfegyverek kérdése állt. Az eddig szorgalmazott ún. „nulla változatot" továbbra is „végcélnak" tekintik, de elképzelhetőnek tartanak közbenső szakaszokat, megállapodásokat is. A záróközlemény megerősíti az 572 darab Pershing—2 közép-hatótávolságú amerikai raké-

ta nyugat-európai telepítésének tervét.

Az **izraeli** parlament meglepetésre az ellenzéki Munkáspárthoz tartozó Haim Herzogot választotta meg Izrael Állam elnökévé a következő öt évre.

23. Az **Egyesült Államok** elnöke, Ronald Reagan bejelentette, hogy megkezdik az előkészületeket egy új rakétaelhárító-rendszer kifejlesztésére, amelynek egy részét az űrbe telepítenék, s onnan lézerrel semmisítenék meg az ellenséges ballisztikus rakétákat. A több évtizedes program szükségességét az elnök a Szovjetunió katonai előnyének bizonygatásával próbálta indokolni, s elismerte: a rendszer telepítéséhez az USA-nak „túl kell lépnie" a SALT—I megállapodáson. Jurij Andropov, az SZKP KB főtitkára a „Pravdá"-nak adott március 26-i interjújában úgy értékelte ezt a lépést, mint ami megbontja a rakétaelhárító védelmi rendszerek csökkentése és a hadászati támadó fegyverzet korlátozása közötti kölcsönhatást, valójában az USA meg akarja szerezni az első nukleáris csapás mérésének képességét.

Nicaragua kérte az ENSZ BT összehívását, mert — mint közölte — az ország északkeleti részében és az az Atlanti-óceán parti övezetében kb. 1500 somozista ellenforradalmár tartózkodik. Az ENSZ BT március 30-án határozathozatal nélkül lezárta a kérdésről folytatott vitát.

A **kubai** mezőgazdaság és a cukortermelés az idei rendkívüli időjárás miatt az utóbbi húsz év legsúlyosabb veszteségeit szenvedte el — állapította meg a Kubai KP központi lapja, a „Granma".

Dánia — az EGK-államok közül egyedül — feloldotta a Szovjetunió elleni gazdasági szankciókat, amelyeket az EGK-tagországok a lengyel eseményekre hivatkozva léptettek életbe.

A **lengyel** parlament érdemei elismerése mellett felmentette tisztségéből Mieczyslaw Moczart, a Legfelső Ellenőrző Kamara elnökét, helyébe Tadeusz Hupalowski altábornagyot, az eddigi közigazgatási, városgazdálkodási és környezetvédelmi minisztert nevezte ki; az ő tisztét Wlodzimierz Oliwa altábornagy veszi át.

A **kínai** külkereskedelmi miniszter, Csen Mu-hua egyhónapos nyugat-európai körútra indult, amelynek során Nagy-Britanniát, Máltát, Franciaországot, Ausztriát és Belgiumot keresi fel.

24. **Venezuela** bejelentette hitelezőinek, hogy három hónapra felfüggeszti tőketartozásai törlesztését, és csak a kamattartozásokat fizeti.

A **Szovjetunió Legfelső Tanácsának Elnöksége** Andrej Gromiko külügyminisztert kinevezte a minisztertanács első elnökhelyettesévé.

Romániában véget ért az RKP KB ülése, amelyen elfogadták a gazdasági és pénzügyi tevékenységről szóló jelentést, a jövedelemszerzés új elveit, valamint az állam és a párt külpolitikai irányvonaláról szóló jelentést, Manea Manescut, az államtanács alelnökét és Constantin Olteanu nemzetvédelmi minisztert a PVB tagjává választották, három személyt felmentettek PVB-tagsága alól, így a testület jelenleg 23 főből áll.

25. **Moszkvában** Jurij Andropov, az SZKP KB főtitkára megbeszélést folytatott Daniel Ortegával, a nicaraguai Nemzeti Újjáépítés Ideiglenes Kormányának koordinátorával, aki az el nem kötelezett országok új-delhi csúcskonferenciájáról hazatérőben állt meg a szovjet fővárosban. A kölcsönös egyetértés jegyében tartott találkozón Jurij Andropov kijelentette, hogy a Szovjetunió politikailag támogatja, anyagilag segíti a nicaraguai népet az ország gazdasági és társadalmi átalakulásában.

A **Kínai Népköztársaság** 30 nagy közigazgatási körzetének több mint a felében megújították az elmúlt hetekben a pártbizottságokat, fiatalabb, képzettebb káderekre helyezték funkcióba, elsősorban a reformpolitika elkötelezettjeit — jelentette az MTI.

A **marokkói** Casablancában tartotta III. kongresszusát a Haladás és Szocializmus Pártja (kommunisták) március 25—30-án. Ismét Ali Jatát választották a párt főtitkárává.

26. Az **izraeli** hadsereg leendő új vezérkari főnöke, Mose Levi katonai tudósítóknak adott nyilatkozatában háborúval fenyegette meg Sziriát, mert — az indokolás szerint —

egyre nagyobb szovjet jelenlétet enged meg az országban. A szovjet kormány március 30-i nyilatkozata felhívja a figyelmet, hogy Izrael azokat a szigorúan védelmi jellegű intézkedéseket használja ürügyül, amelyeket Szíria a fokozódó Tel Aviv-i fenyegetések miatt hajtott végre. Begin izraeli miniszterelnök március 31-én cáfolta, hogy Izrael meg akarná támadni a szomszédos arab országot.

27. **Izrael** most már „létérdekének" tekinti, hogy kétezer főnyi keresztény milíciájának élén a szakadár libanoni őrnagy, Haddad parancsnoki szerepet kapjon Izrael és Libanon határövezetében, szögezte le Samir izraeli külügyminiszter a Philip Habib amerikai különmegbízottal folytatott találkozóján. Ezzel az izraeli—libanoni tárgyalások ismét holtpontra jutottak.

28. **Jugoszlávia** és a neki hitelező magánbankok bizottsága 2 milliárd dolláros hitelcsomagról írt alá megállapodást. A törlesztésért a kormány vállalja a felelősséget.

Moszkvában Jurij Andropov, az SZKP KB főtitkára Andrej Gromiko külügyminiszterrel együtt találkozott a hivatalos látogatáson a Szovjetunióban tartózkodó Pérez de Cuellar ENSZ-főtitkárral. A találkozón áttekintették a nemzetközi helyzet legfontosabb problémáit, s megvitatták, miként lehet felszámolni a feszültséggócokat, ezen belül a közel-keleti rendezés kérdését és az Afganisztán körül kialakult helyzet normalizálásának módjait.

29. A **nyugatnémet** Bundestag alakuló ülése Helmut Kohlt megválasztotta az NSZK kancellárjának, egy nappal később pedig megalakult az új kormány, amelyben a CDU nyolc, a CSU öt, az FDP három tárcát kapott. Hans-Dietrich Genscher, az FDP elnöke megtartotta alkancellári és külügyminiszteri tisztét, a gazdasági miniszter Otto Lambsdorff, a belügyminiszter Friedrich Zimmermann. Az új kormányprogram takarékos, ugyanakkor nem emeli a vállalkozók adóját. A CDU—CSU akaratának megfelelően szigorítják a tüntetéseket szabályozó és a választási törvényt; a korábbi kormányhatározatot megváltoztatva folytatják a Duna—Rajna—Majna csatorna építését.

Franciaországban valutakiviteli korlátozás lépett érvénybe, amelynek értelmében a turisták évente legfeljebb 2000 frankot vihetnek magukkal, a gyermekekre 1000 frankot lehet kivinni.

Magyarországon tett hivatalos látogatást Petar Sztambolics jugoszláv államfő március 29—31-én, és fogadta őt Kádár János, az MSZMP KB első titkára is. A látogatásról kiadott közös közlemény megállapítja, hogy a két ország politikai, gazdasági, kulturális együttműködése gyümölcsözően fejlődik, a nemzetiségek a híd szerepét töltik be a két ország között. A nemzetközi kérdéseket illetően szükségesnek tartják, hogy haladást érjenek el minden leszerelési tárgyaláson.

30. Az **amerikai** elnök, Ronald Reagan ismertette a genfi eurorakéta-tárgyalásokra vonatkozó módosított álláspontját. Eszerint az USA végcélja továbbra is a „nulla megoldás", de közbülső lépésként elképzelhetőnek tartja, hogy az 1979-ben elhatározottól eltérően a NATO csak annyi Pershing—2 típusú rakétát telepítene Európába, hogy elérje a szovjet közép-hatótávolságú rakéták robbanótölteteinek a számát. (Az amerikai rakéták egy, a szovjet rakéták három robbanófejesek.) Az amerikai javaslat továbbra sem veszi figyelembe a brit és francia nukleáris ütőerőt. A nyugatnémet, olasz és brit kormány üdvözölte a genfi tárgyaló küldöttség által március 29-én előterjesztett amerikai javaslatot.

Nagy-Britannia ismét csökkentette olajának árát körülbelül arra a határra, amelyet az OPEC március közepi megállapodása még elviselhetőnek minősített.

A **Szovjetunió** és a Ruhrgas nyugatnémet cég között megállapodás jött létre, amely szerint Nyugat-Berlin évi 650 millió köbméter szovjet földgázt kap 1985 októberétől 23 éven keresztül, s evégett az NDK-ban vezetéket fektetnek le.

31. A **libanoni** kormány érvénytelenítette a szíriai egységekből álló arab békefenntartó erők mandátumát, utasította a hadsereget, hogy vegye birtokába bejrúti parancsnokságuk épületét és berendezéseit.

INDEX: 25 645

Ára: 6.– Ft

MÁJUS 1